

Faksimil

Kritisk utbildningstidskrift, nr 9 (årg. III), febr. 1979, 98 p.

KRITISK UTBILDNINGSTIDSKRIFT

KRUT 9

UNGDOMSKULTUR

Om KRUT:

Vi som gör KRUT arbetar inom olika utbildningsområden från förskola till universitet samt inom vårdsektorn. Många års erfarenheter av utbildningspolitiskt arbete har övertygat oss om att en oberoende, kritisk utbildningstidskrift behövs.

De senaste årens livliga utbildningsdebatt har i stort sett handlat om två saker. För det första beskrivningen av skolan sådan den är: sortering, utslagning, förtryck. För det andra visioner av skolan sådan den borde vara. Men beskrivningar och önskedrömmar räcker inte. För att komma vidare behöver vi kunskaper om varför och hur utbildning och uppfostran bidrar till att kvalificera nästa generation lönarbetare och samhällsmedborgare. Kunskaper om utbildningens samhälleliga funktioner är den nödvändiga grunden för en realistisk utbildningspolitisk strategi.

Denna strategi måste arbetas fram kollektivt. KRUT vill bidra dels med analyser av utbildningens funktioner i samhället, dels genom att förmedla erfarenheter från kampen att förändra skolan och samhället.

Det är dyrt att göra en tidskrift. Fortfarande är vår situation sådan att vi sköter det mesta av arbetet på vår fritid, även en stor del av det tekniska.

Intresset för KRUT är stort. Upplagan är nu 10 000 ex per nummer och vi har 3 000 prenumeranter.

Att KRUT har nått ut så bra beror på många människors arbete. Vår bas – existerande skolarbetargrupper, andra utbildningspolitiskt verksamma samt våra kontaktpersoner ute i landet – har bidragit genom att diskutera och kritisera artiklar, informera om, sprida och försälja KRUT. Detta arbete måste fortsättas! Skriv några rader till oss om du vill ställa upp som kontaktperson eller ombud.

För att KRUT ska utvecklas vidare krävs dessutom många "gamla" och nya prenumeranter.

Kamratliga hälsningar
KRUT-redaktionen

KRUT ges ut av Föreningen Kritisk Utbildningstidskrift, som är obunden till partier och organisationer och består av redaktionsmedlemmarna. Som är:

Donald Broady, Hanne Danielssen, Kerstin Degermark, Margareta Eklöf, Carina Fast, Göran Folin (Anslagstavlan), Görel Hedtjärn (Kontaktpersons- och Ombudsansvarig), Lena Hellblom (Aktuellt-ansvarig), Ann-Marie Holmgren, Lisa Månsson, Ann Pettersson (ansvarig utgivare), Agneta Rolf, Mikael Sundén (Läst-ansvarig), Jan Swaling, Susanne Törneman (Bilder).

KRUT utkommer med 4 nummer om året. Helårsprenumeration 45 kr, lösnummer pris 12 kr. Postgiro 70 89 89-9.

Riddargatan 17 tv ög, 114 57 Stockholm.
Tel: 08-62 47 80, fred 15-19.

Layout och montage: redaktionen
Sättning och tryckning: Ordfront, Stockholm
1979

© Redaktionen plus författarna

ISSN 0347-5409

Innehåll:

TEMA: Ungdomskultur

Fyra teser om ungdomskulturen <i>Donald Broady, Svante Weyler, Brutus Östling</i>	4
Skateboard <i>av Anita Hjelte</i>	14
Sanningen om Sherlock Holmes och andra spännande och gripande berättelser <i>Birgitta Holm</i>	20
Vad skall vi göra med fotbollen kamrater? <i>Svante Weyler</i>	42
Vadå framtid? – punkrock i Stockholm <i>Stig Larsson</i>	55
Discofeber – kulturindustrin, musiken och sinnligheten <i>Karen Borgnakke</i>	58
AKTUELLT	80
LÄST OCH HÖRT	90
ANSLAGSTAVLAN	98

Omslag: Punkare på punkkonsert i Långholmsparken
i Stockholm, sommaren 1978. Foto: Cecilia Borggård, SAFTRA.

KRUT 9

Tryckt i februari 1979. Temaredaktion: Donald Broady, Johan Fornäs, Anita Hjelte, Anders Jansson, Elisabeth Lundkvist, Nisse Tennman, Susanne Törneman, Svante Weyler, Zigge Zandal, Brutus Östling.
Bildarbete: Elisabeth Lundkvist, Susanne Törneman.

Fyra teser om ungdomskulturen

Donald Broady, Svante Weyler, Brutus Östling

Man ska ta utgångspunkt i elevernas erfarenheter och behov. Så har det hetat länge i den pedagogiska debatten, och det är en tänkvärd paroll. Men det gäller att få grepp om vilka dessa erfarenheter och behov är, och hur vi ska förhålla oss till dem.

Med det här KRUT-numret, som handlar om kiosklitteratur, fotboll, punkrock, skateboard, diskofilmer, vill vi spika några teser om ungdomskulturen.

1

Vi misstror den moraliserande kulturkritiken. Dels förstås den värdekonservativa sorten som tar för givet att äldre kultur och borgerlig kultur alltid är detsamma som bättre kultur. Men vi misstror också den sortens kulturkritik som pekar ut könsfördomar i veckopressen, rasfördomar i serierna, våldsdyrkan i B-filmerna, profitintressena i musikbranschen – och som sen gör halt! Och därmed inte uppnår stort mer än att avslöja vad de flesta – även kulturindustrins konsumenter – redan vet. I värsta fall hamnar kritiken i moraliserande över just dessa konsumenter.

Lösrivna ideologikritiska analyser av dåliga serier eller skräpfilmer är alldeles otillräckligt. Det vet varje ambitiös lärare som velat visa sina elever på kvinnoförtryck i kärleksserierna eller de fascistiska tendenserna i amerikanska våldsfilmer. Visst, eleverna är väl medvetna om att tjejkarna de läser om är korkade höns, de har lagt märke till att Bondfilmernas skurkar ofta är asiater. Det är inte bara så att eleverna vill vara läraren till lags, de vet att kulturindustrin

producerar med tanke på profiten, och de ser förljugenheten och de tvivelaktiga värderingarna. När sen lektionen är slut står läraren där med sina vällovliga avsikter och undrar vad han egentligen åstadkommit, medan flickorna tar fram Starlet ur väskan för att läsa på rasten och pojkarna pratar om att åka in till stan och se Clint Eastwood.

Ideologikritiska analyser besvarar inte frågan varför eleverna använder kulturindustrins produkter – och ändrar knappast deras konsumtionsvanor. Ty det är helt enkelt så att kulturindustrin bjuder ut lättåtkomliga varor som svarar mot elevernas omedelbara behov av gemenskap, kärlek, uppskattning, spänning, avgränsning av den egna gruppen . . . Därför är vår första tes: **KULTURINDUSTRIEN SKAPAR INGA "FALSKA" BEHOV UR TOMMA INTET; I STÄLLET SUGER KULTURINDUSTRIEN TAG I, FÖRVRÄNGER OCH SLÅR MYNT AV FAKTISKT EXISTERANDE BEHOV.**

Nöjer man sig med att racka ned på kul-

turindustrins usla produkter, så riskerar man att dels moralisera över dem som inte får viktiga behov tillfredställda på annat sätt; dels blir man blind för förklaringen till produkternas förmåga att fascinera. Och därtill, om man inte ser att **faktiskt existerande** behov exploateras, missar man möjligheten att ta hänsyn till dessa behov när man försöker finna former att arbeta med ungdomar, former som verkligen är alternativ till – och inte något vid sidan av – vad de sysslar med på fritiden. Från försöksskolan i arbetarstadsdelen Glocksee i Hannover berättar socialisationsforskaren Thomas Ziehe om erfarenheter av "Mode" som tema i undervisningen:

"Modets manipulerande funktion /. . . / kan man bara ge en meningsfull förklaring, om också dess funktion som identifikations-, avgränsnings- och lustobjekt **för barnen** tas med i analysen, formuleras, reflekteras och, kanske, förändras"

(*Ästhetik und Kommunikation* 22/23, 2:a uppl 1977, s 134)

2

Vår andra tes är: **KULTURINDUSTRINS PRODUKTER MÅSTE ANALYSERAS I SINA FUNKTIONSSAMMANHANG.**

Som musik- eller svensklärare vill man gärna övertyga sina elever om att amerikansk massfabricerad discomusik är sämre än Bellman, Taube, Dylan, Hendrix eller kanske Patti Smith, beroende på vilken generation man själv tillhör. Discoprodukterna från de stora musikfabrikerna är dåliga, enligt alla gängse kvalitetsmåttstockar. Men erfarenheten visar att det i stort sett bara är vissa medelklassbarn som lär sig tillämpa sådana måttstockar, och som överhuvudtaget tycker det är av intresse att fundera över om Hendrix gjorde bättre musik, mer nyskapande, mer uttrycksfull, än ABBA. Flertalet ungdomar uppfattar musiken från en helt annan utgångspunkt: i dess funktionssammanhang, som en del av "miljön". På diskoteken eller på en fest fungerar musiken ungefär som kläderna eller ölet – som inslag i bakgrunden, medan helt and-

ra saker, som kamratkontakterna, spelet mellan killar och tjejer, är det intressanta. Därför blir det absurt att bedriva ideologikritik genom att låta eleverna sitta i rader i klassrummet och höra ABBA eller Baccara från skolans skraltiga grammofon.

Det här har kulturindustrin begripit betydligt bättre än de flesta kulturkritiker. Vi ser idag alltför medvetna försök att marknadsföra hela livsstilar, inte bara produkter. Inte bara skateboard utan Coca Cola-kulturens alla lockelser på en gång, "gränser mellan varan och köpprocessen börjar försvinna", som W F Haug skrev i sin fortfarande alltför aktuella bok om varuestetiken. På alla plan vävs inköpen samman med upplevelser, inköpen blir upplevelser och butikerna omvandlas till "upplevelsescener" (Haug).

När ungarna betalar sin biobiljett, hamburgare eller skateboard blir de delaktiga i en livsstil. Också av det skälet är det förfelet att göra lösrivna produktanalyser, exempelvis av *Grease*, den film som spelade in mest pengar förra året. Ty suget från amerikanskt sockervaddsfemtioal handlar mindre om filmer som *Grease*, eller aktören John Travolta eller femtioalet än om kulturindustrins försök att lansera en stadskultur – och svenska ungdomars behov av en stadskultur.

3

Vår tredje tes är: **SAMBANDET MELLAN SOCIALISATIONENS OLIKA OMRÅDEN MÅSTE ANALYSERAS.**

De flesta ungdomars liv är splittrat mellan flera olika "områden" och institutioner i samhället: familjen, skolan, ungdomsgården, idrotten, fiket osv. Barns och ungdomars socialisationsprocess innebär att upplevelser och erfarenheter från de olika områdena kopplas samman och i denna sammankoppling växer identiteten fram.

Det som i vårt perspektiv är viktigast är hur "områdena" skola och fritid hänger ihop. Skolan är en tvångsinstitution, fritiden fylls av frivilliga aktiviteter, varav en del faller inom det vi kallar "ungdomskultur".

För vuxna fungerar fritiden som repro-

duktion av arbetsförmågan – man vilar upp sig, tvättar sina kläder, äter för att åter kunna arbeta för fullt nästa dag och nästa. Men fritiden har också en annan sida: den ger plats för **kompensation** för alla de mänskliga behov som man inte får tillfredsställda i arbetet – fantasi, gemenskap, ansvar. Författaren Göran Palm talar i det här sammanhanget om "flykten från arbetet": vi längtar och sätter vårt hopp till fritiden.

För skolelever har ofta fritiden precis samma funktion. Eleverna flyr skolan (ibland bokstavligen) och använder fritiden till att kompensera allt det man inte får tillfredsställt i skolan.

Många elever uppfattar skolan som meningslös. Så meningslös att vad som helst tycks vara bättre. Helst vill man ut och arbeta och ofta har eleverna paradoxalt höga förväntningar på vad arbetet ska ge. Paradoxalt för oss som vet hur de jobb ser ut som erbjuds utbildade ungdomar. Här kan man tala om flykten **till** arbetet.

I det här numrets artikel om ungdomsfotboll finns ett exempel på hur unga pojkar "flyr" från skolans diffusa målsättningar till fotbollens kadaverdisciplin och enkla sätt att mäta framgång. För att begripa varför den preussiska pedagogiken fungerar i fotbollen måste vi fråga oss varför den **inte** fungerar i skolan.

Bilden av ungdomars socialisationsprocess blir fullständig först när vi kopplar samman de olika "områdena" i ungdomarnas liv. Det ligger nära till hands att man som lärare då drar slutsatsen att det gäller att i **skolan** föra in elevernas "fria" områden. Det är också den pedagogiska praktik som brukar underförstås i slagordet "utgå från elevernas egna erfarenheter". Men det låter sig inte göra utan vanskligheter!

Eleverna har ofta en mycket klar uppfattning om **vad** som enligt skollag, tradition eller praxis ska behandlas i skolan, och **hur** detta behandlas. När det nu börjar bli vanligt att läraren försöker överbrygga de objektivt existerande maktförhållandena i skolan (som eleverna ofta har en instinktiv känsla för) genom att i undervisningen ta upp teman från elevernas fritid, reagerar dessa ofta med stor misstänksamhet. Vi har

hört flera lärare vittna om de misstrognas blickar de fått från sina elever när de kamratligt meddelat att "idag ska vi kolla kvinnosynen i Starlet!"

Misstänksamheten har fog för sig, för den pekar på den rävsax som den progressive läraren sitter i: å ena sidan vet hon att skolan är en utbildningsapparat som i grunden bara tar hänsyn till det kapitalistiska samhällets behov; å andra sidan vill hon bryta igenom elevernas misstänksamhet mot henne som lärare för att sen just kunna visa på denna skolans sanna karaktär.

Alltså: om man anser skolan vara en tvångsinstitution, vars organisation sätter käppar i hjulet för en "bra" och "progressiv" undervisning, då är det inte helt självklart att man som lärare ska försöka dra in så stor del av elevernas fria liv i undervisningen! Gör man det så minskar man ju i motsvarande mån elevernas "fria" område:

"Det är ju dock så att en särskilt framgångsrik form av maktutövning från lärarnas sida består i att de, förutom att de kontrollerar den formella sidan av elevernas liv, även försöker nästla sig in i deras informella relationer, där de sedan distanserar sig från sin formella roll och försöker ställa sig in bland eleverna för att härigenom bryta deras motstånd. Typiska exempel på sådan självdistansering och den typen av insmickrande beteende kan man iaktta på klassutflykter, där lärarna med en menande blick tillsammans med eleverna bryter mot alkohol- eller rökförbudet; eller på skolfester, där det bjuds många tillfällen att för en gångs skull uppträda inför eleverna som en riktig människa med personliga känslor och problem. / . . / Inte ens en allvarligt menad självdistansering och en ständigt förstående kommunikation mellan lärare och elever är av något värde, så länge det inte även tillkommer mod och beslutsamhet att också praktiskt förändra skolorganisationen. (Klaus Ottomeyer; *Människan under kapitalismen*, Röda Bokförlaget 1978, sid 204)

4

Vår fjärde tes är: **BEHOVEN FÖRÄNDRAS HISTORISKT.**

Det har inte alltid funnits ungdomar.

Uppfattningen om en speciell "ungdom" bygger på att det finns en grupp människor i samhället som befinner sig – på alla sätt – **mellan** barndomen (totalt beroende) och vuxenheten (totalt oberoende).

Att ha en ungdom var tidigare ett privilegium för överklassen. I ungdomen skulle man (män) leva ut, "leka rommen av sig", "så sin vildhavre", vara oppositionell ("jag var också röd en gång, min son"). Därefter var man färdig för inträdet som jämbördig medborgare i samhället. I arbetarklassen fanns ingen ungdom. Där fanns barn, unga arbetare och vuxna. Idag är ungdomen ett stadium i alla människors liv.

Den sociala **grupp** som vi kallar "ungdomar" uppstår i Sverige efter andra världs-

kriget, och det hänger naturligtvis samman med att överklassen berövas sitt monopol på ungdomen. Det är självfallet inte någon slump att det sker just då; bl a de här politiska och ekonomiska förutsättningarna spelar roll:

- Förlängningen av utbildningen till nioårig obligatorisk grundskola och sedan till (i praktiken lika obligatorisk) gymnasieskola. Utökningen av skoltiden har bidragit till att unga människor ur alla sociala klasser "hålls kvar" i ungdomen. Övergången från barndom till vuxenhet dras ut över en längre tid än tidigare.

- Både arbetarungdomen och skolungdomar börjar i takt med det ökade välståndet i familjerna få en egen ekonomi och inträder som starka konsumtionsgrupper på varumarknaden. De konsumerar dessutom "onyttigheter" som tidigare varit förbehållna överklassen: musik, restaurangbe-

sök, mode (och så småningom: resor, bilar osv).

Så. Precis som uppfattningen om ungdomen är ett samhälleligt producerat – inte "naturligt" eller mänskligt" – fenomen, är ungdomskulturen samhälleligt producerad.

Under 60-talet kommer ungdomens definitiva genombrott. Då blir ungdom och ungdomlighet norm för alla människor. De vuxna unga försvinner. Nu skall alla vara unga vuxna. Slagordet "Lita inte på någon över 30!" föds i yippierörelsen, men sugsnabbt upp av varumarknadens herrar.

Men utvecklingen sedan 60-talet har visat på en ny paradox: samma ekonomiska och sociala utveckling som tidigare skapade "ungdomen" som ett slags frirum mellan barndom och vuxenhet, underordnar nu ungdomarna under ett nytt slags tvång – denna gång inte produktionens utan **konsumtionens** tvång. Frirummet stängs! Och marknadens herrar skyr inga medel; tvärtom utnyttjar man listigt till resultatet och parollerna från 60-talets ungdomsuppror: "Beat the system buy a Volvo" (Ur Volvo-reklam i USA)

Undervisningen ska ta hänsyn till elevernas erfarenheter **och behov**, så brukar formuleringen lyda. Kulturindustrin lever gott på att ta hänsyn till ungdomarnas omedelbara behov. För att kunna resonera om pedagogik, eller om ungdomskultur, måste vi få grepp om hur dessa behov är beskaffade. En spännande fråga gäller behovens **förändrighet**. Är ungdomars behov idag annorlunda än för något eller några decennier sedan? Här kan vi kanske finna delförklaringar både till "skolans kris" och till kulturindustrins makt över själarna. Som föräldrar eller lärare gör vi ofta misstaget att (omedvetet) göra hågkomsterna från vår egen skoltid till förklaringsmönster.

Här finns inspirerande synpunkter att hämta i den aktuella diskussionen bland västtyska marxister om "den nya socialisationstypen". Det är en diskussion som gäller frågan "Är ungdomen avpolitiserad?", för att citera undertiteln till Thomas Ziehes avhandling *Pubertät und Narzissmus* (EVA 1975, 2. uppl 1978). Ungdomsrevolten och året 1968 förefaller långt borta, den nya

ungdomsgenerationen är föga disponerad för den sortens politiska engagemang. Vad har hänt? Ziehe talar (med en term från Michael Schneider) om "en ny socialisationstyp" med narcissistiska drag: "jag-svaghet", orealistiska föreställningar om sin egen förmåga, rädsla för djupare känslomässiga relationer – exempelvis menar Ziehe att kamratgruppen fungerar som "social livmoder", som man använder för att undfly krav från omvärlden och för att få självbekräftelse, men där man snarare söker symbiotisk närhet än ömsesidiga relationer till andra självständiga människor. Den här nya socialisationstypen som blir allt vanligare bland barn och ungdomar bevarar många drag från den narcissistiska fasen, dvs enligt psykoanalytisk teori barndomens tidigaste fas, som utmärks av ett symbiotiskt förhållande till modern, oskarpa gränser mellan det egna jaget och omvärlden, omnipotensföreställningar – Freud talade om en "oceanisk känsla".

Känns resonemanget igen? I Sverige myntade Kristina Brandt-Humble under sextiotalet begreppet "Aniaramänniskan". Hon hade bland ungdomsbrottslingar funnit "en ny människotyp, /- - / mer oberoende av andra, utan starkare känslomässiga band, med ganska lågt ställda förväntningar på

känslomässigt liv överhuvudtaget. /- - -/ Aniamänniskan är ur psykisk struktursynpunkt primitiv och narcissistisk /- - -/ Verklig djup kontakt och närhet undviks /- - -/ Aniamänniskan fungerar i moraliskt hänseende så, att han hålles hårt utifrån av övervakning och straff, då han har föga av inbyggd moral."

(ur Brandt-Humbles och G. Settergrens lic-avh. Sth 1965, s 48f)

Det blev en debatt som fortsatt in i sjuttiotalet och ofta handlat om barnen från betongförorterna. Men i den aktuella marxistiska diskussionen betraktas inte den här nya socialisationstypen som en avvikelse från den "normala" personlighetsutvecklingen. Enligt Ziehe m fl blir det allt mindre vanligt att barn verkligen identifierar sig med sina föräldrar och deras normer, och utvecklar ett starkt jag eller en auktoritär personlighet - socialisationsmönstren som varit "normala" i det borgerliga samhället är på väg att försvinna.

Vilket har med förändringar i familjestrukturen att göra. Grovt sagt använder sig modern av barnet för att klara av sin egen osäkerhet, medan fadern som auktoritet

tenderar att försvinna ur bilden. Barnets symbiotiska bindning till modern upplöses inte, och föräldrarna och deras normer fungerar inte som identifikationsmöjligheter.

Dessa förändrade familjeförhållanden beror av den ekonomiska och sociala utvecklingen: familjens utrymme krymper i takt med att dagis, TV, skola etc tar över alltmer av socialisationen. På arbetsmarknaden och arbetsplatserna blir föräldrarnas situation alltmer pressad och osäker. Arbetskraften ska bli flexibel, anpasslig, flyttbar. För kapitalet får konsumtionsvaruproduktionen ökad betydelse etc.

Och samtidigt börjar hela den "klassiska" borgerliga ideologin vittra sönder, med sina principer om det rättvisa bytet, bestämda fasta normer, flit och sparsamhet som ideal osv.

Så vill Ziehe förklara den nya socialisationstypen. Det här har betydelse för vad som händer i skolan. Normdebatten, talet om att "dom har inte respekt för nånting längre", är kanske symtom på reella förändringar och inte bara reaktionärt kvirv. Man får inte glömma att - vilket psykoana-

lytiskt orienterade marxister påmint om alltsedan Siegfried Bernfeld på tjugotalet – lärare använder eleverna för att tillfredsställa sina egna behov, främst för att bekräfta sin uppfattning om sig själva. Därför tror vi att "skolans kris" delvis består i att eleverna helt enkelt vägrar tillfredsställa lärarnas behov. Annorlunda uttryckt: att lärarnas och elevernas behov blir oförenliga. Som lärare har man idag, i och med den borgerliga bildningstraditionen och lärarauktoritetens sammanbrott, egentligen bara ett ideal att leva upp till: att vara en omtyckt lärare, och härvidlag behöver man för självkänslans skull bekräftelse från eleverna. Men en "narcissistisk" elevgrupp undflyr känslomässiga bindningar och har egentligen bara ett behov: att bli lämnade ifred.

Upplagt för konflikter alltså, när lärarens och elevernas behov är oförenliga. Men möjligen öppnar denna delvis nya situation också nya pedagogiska möjligheter. Thomas Ziehe resonerar ungefär så här: Vi har nu den nya socialisationstypen som ett faktum, och vi ska inte mer än nödvändigt sörja att "jagstyrkan" verkar gå förlorad.

De unga narcissisterna skapar problem för läraren, inte minst på grund av att de har sina "underbara idealjag" att försvara; kulturindustrin hjälper till att blåsa upp orealistiska föreställningar om hur en ung människa ska vara. Det väldiga glappet mellan idealjagets orealistiska omnipotensspråk och de begränsade möjligheter ungdomarna faktiskt har, det är den motsättning som utmärker den nya socialisationstypen (och som avlöst den "klassiska" borgerliga personlighetens typiska motsättning mellan förträngda driftimpulser och kontrollerande, tillbakahållande drag – jfr Birgitta Holms artikel i det här KRUT-numret). Men i bästa fall kan man som lärare skapa förutsättningar för en **kollektiv** bearbetning av denna elevernas vanmaktssituation, som ett gemensamt problem, med samhälleliga orsaker. Och "den nya socialisationstypen" är trots allt öppnare och mer föränderlig än den "klassiska".

Här finns utgångspunkter för en diskussion om den alternativa pedagogikens möjligheter idag. Vi har refererat Thomas Ziehes resonemang som ett exempel på hur diskussion kan föras. Det finns förstås and-

ra sätt, vi menar inte att Ziehe levererat patentlösningen. Det viktiga är att vi, progressiva lärare och andra, försöker analysera elevernas situation och deras behov och behovens förändringar. Det ger en bättre grund för pedagogisk praktik än de senaste årens myckna abstrakta prat om pedagogiska metoder.

Det här KRUT-numret är avsett som ett bidrag till denna nödvändiga diskussion. Birgitta Holm skriver om "publiksmakens" förändringar under hundra år – avspeglad i succéerna Sherlock Holmes, Mike Hammer och nu senast James Bond – och finner att kapitalismens utveckling fått genomgripande nedslag också i människors personligheter. Karen Borgnakke analyserar bl a lanseringen av John Travolta som en media-begivenhet som med raffinerade metoder exploaterar ungdomars behov idag. Hur ungdomarnas fritidsintressen kan hänga samman med att skolan lämnar vissa behov otillfredsställda illustreras i Svante Weylers artikel om pojkfotboll. Stig Larsson skriver om en rörelse (ännu) inte underkastad marknadskrafterna, nämligen punkkulturen runt om i Stockholms förorter; ett uttryck för protestpotentialer hos "den nya socialisationstypen"?

Förslag till vidare läsning

De följande litteraturtipsen anknyter främst till inledningsartikeln.

Resonemangen om ungdomen som historisk och social företeelse har hämtat inspiration från de teorier om barndomen som Ronny Ambjörnsson har introducerat och presenterat i Sverige. I en artikel i *Ord & Bild* nr 1/1976 menar Ambjörnsson att den bild av barndomen, som vi har idag, egentligen är en ganska ny företeelse. För lite mer än hundra år sen deltog barnen redan från tidiga år i familjens produktion. Det är först med det borgerliga samhällets utveckling som barndomen blivit en avgränsad period i människornas liv, totalt avskild från de vuxnas produktiva verksamhet i arbetslivet. Samma resonemang vidareutvecklas i Am-

björnssons nyligen utkomna bok *Familjeporätt – essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien* (Gidlunds 1978).

Just detta att barndomen avskiljs från vuxenlivet, arbetet osv gör att barnen inte omedelbart, direkt, kan lära sig hur det ska bete sig och klara livet i vuxenvärlden. Istället måste barnet socialiseras – uppfostras – genom familj, TV, massmedia, förskolor, skolor osv. I antologin *Barnmarknad – kritik av barnmedier och -miljöer* (Gidlunds 1977, recenserad i KRUT 1) finns en lättläst och pedagogisk framställning av Agnete Diderichsen om hur denna socialisation konkret går till. Där återfinns också flera konkreta analyser av barn och massmedia, lek-

Men marknadskrafterna har det mesta av ungdomskulturen i ett stadigt grepp. Även om faktiskt existerande behov är själva förutsättningen för kulturindustrins framfart, så modellerar den dessa behov i sitt eget intresse. Ungdomskulturen är i hög grad kultur åt ungdomarna. Ta Aftonbladets bilaga UNG – men tänk på alla andra liknande massmediala ungdomsprodukter: Deras beskrivning av ungdomskulturen är som resor in i exotiska landskap – välfärdssamhällets subkulturer. I bästa fall har beskrivaren/resenären ritat en karta över det underliga landet som hon kan visa upp när hon kommer tillbaka.

Ungdomarna känner inte igen kartan.

Far och mor och magistern och kvarterspolisen och socialborgarrådet skäller på kartan.

Marknadsdirektören lär sig kartan.

De andra ungdomarna lär sig snart att hitta på kartan.

Plötsligt har KARTAN blivit identisk med ungdomskulturen. I någons intresse. ■

Foto: s 5: Anders Petersen, SAFTRA. s 7, 10 Ove Holmkvist, SAFTRA. s 8, 9 Kurt Berggren. s 11: Lars Hesselmark, SAFTRA

saksindustrin m m. I Klaus Ottomeyers pedagogiska och lättlästa *Människan under kapitalismen* (Röda Bokförlaget 1978, se recension i detta nummer) vävs denna socialisationsprocess in i och beskrivs parallellt med den vuxnes vardagsliv i tvärsnitt – genom arbete, marknad och fritid. Ottomeyer betraktar inte de olika områdena skilda från varandra, utan försöker väva in dem i en helhetsbild av individens utveckling och liv.

Det finns på svenska ganska gott om litteratur som försöker beskriva och lyfta fram myter och fördomar i masskulturen. Den bok som kan sägas ha startat hela den stora floden av sk ideologikritisk litteratur, är den idag smått klassiska studien

av Göran Palm, *Indoktrineringen i Sverige* (PAN/Norstedts 1968).

Kerstin Stjärne för i tidningen *Arbetet* en mullvadskamp mot kulturindustrin och hon besitter en enorm kunskap om villkoren för denna industris produktion av masskultur. Ett urval av hennes artiklar finns nu samlade i *Passningar* (Cavefors 1977, recenserad i KRUT 8).

Om triviallitteraturen har det skrivits mängder med böcker och uppsatser. Till de bättre hör Yngve Lindungs *Kiosklitteraturen* (Tiden 1977). I *Seriernas värld* (Gidlunds 1974) behandlar Lasse Pettersson framför allt de fördomar och den antikommunistiska propaganda som vi kan finna i serietidningarna. Pettersson har också gjort ett ljudband (UR 1977) utifrån boken. (Risken med hans typ av kritik är att serieläsarna kan känna sig nedvärderade och reagera mot den som påpekar alla fördomar och annat - det har vi egna erfarenheter av när vi provat ljudbandet).

Den sortens ideologikritik har man i en rad analyser från Danmark de sista åren försökt att överskrida. Ett tidigt exempel är den ambitiösa volymen *Tegneserier* (GMT 1973) som innehåller en genomgång av en hel årsproduktion danska serietidningar (i stort identisk med det svenska utbudet), och som använder Marx' ekonomikritik, Freuds psykoanalys samt Levi-Strauss' mytologi för att analysera de tecknade seriernas funktioner. I antologin *Pop och idoldyrkelse* (red Borgnakke & Schmidt, UP 1976) finns uppsatser om musik och musikundervisning. Karen Borgnakke visar i sitt bidrag *Beat, sex och idoldyrkelse* att det är nödvändigt att utgå ifrån popmusikens funktionssammanhang för att i analysen kunna komma utöver och kritisera de moralismer som brukar drabba särskilt "idoldyrkande" flickor.

Kulturindustrin **skapar** inte behovet ur intet, utan suger tag i och förvränger behov som redan finns. Behovet av kärlek, ömhet osv. Denna insikt har framförallt Wolfgang Fritz Haug hjälp till att förmedla med sin bok *Kritik av varuestetiken* (Pan/Norstedts 1975). Michael Schneider tar i tredje delen av sin bok *Samhället som sjukdom*

(Tema Nova 1975) fasta på Haugs analys av det senkapitalistiska konsumtionssamhället, när han försöker beskriva hur masskonsumtionen förändrat sjukdomsbilden hos människan i det borgerliga samhället. Bokens två första delar utgör en uppgörelse med dels den borgerliga psykoanalysen och dels den dogmatiska marxismen, som den framförallt sett ut i Sovjet. Schneider har av andra "nyare" socialisationsteoretiker kritiserats bl a för att han utifrån den ekonomikritiska analysen gjort alltför snabba och lättvindiga kopplingar till individernas psyken.

Sociologen Oskar Negt och juristen, filmaren m m Alexander Kluge från Västtyskland behandlar i sin omfångs- och uppslagsrika bok *Offentlighet och erfaring* (GMT/NSU 1974) olika former av organisering av erfarenheter såväl som blockering av erfarenheter. I det sammanhanget kommer de in på massmedias och kulturindustrins funktion i förhållande till organiseringen av klassmedvetandet. På svenska finns två introduktioner till Negt/Kluges bok; i *TeKla* nr 2/1977 och i *KRIS* nr 7-8/1978.

I en artikel i *Häftan för kritiska studier* nr 3/1975 anknuter Robin Cheesman och Carsten Kyhn till Negt/Kluge när de diskuterar förutsättningarna för skapandet av en materialistisk masskonsumtionsteori. Cheesman/Kyhn har också gett ut en antologi kring *Masskommunikation och medvetandeproduktion* (NSU 1975), där bl a den ovannämnda artikeln i mer utförligt skick ingår. Tyvärr håller sig både Negt/Kluge och Cheesman/Kyhn på ett ganska abstrakt och svårtillgängligt plan.

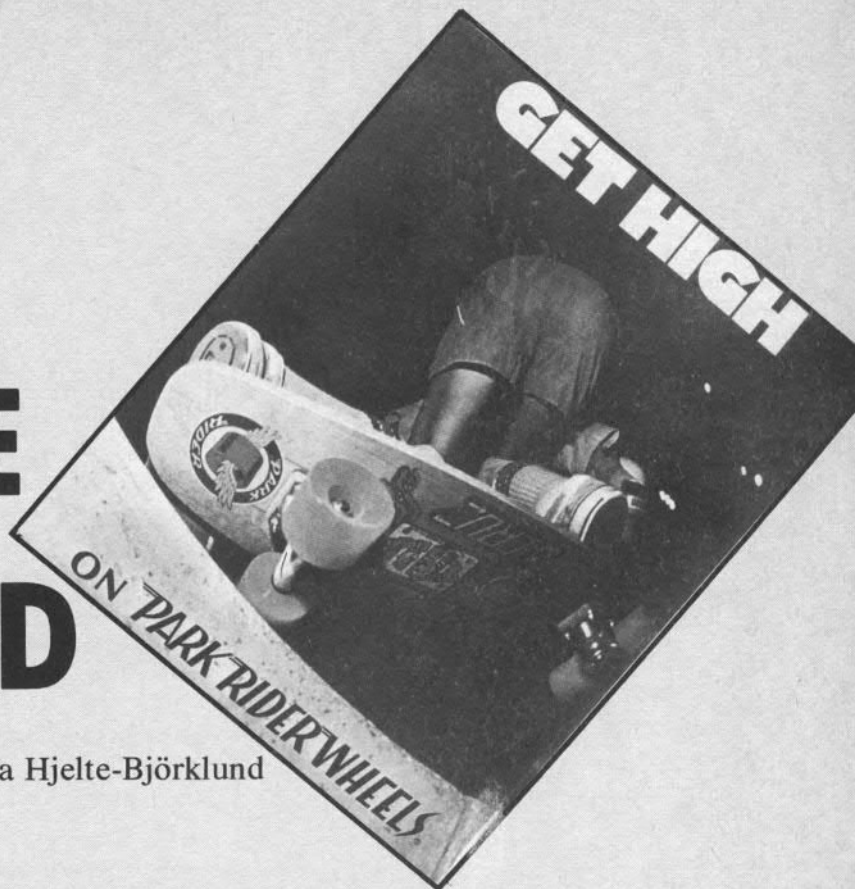
Här i Sverige har bl a Brigitta Holm försökt använda Negt/Kluges teorier i en analys av medvetandeproduktionens funktion. *Kampen om fantasiproduktionen* heter en bra artikel i *Ord & Bild* nr 3/1976, som bl a tar upp och analyserar kärleks- och skräckserierna. Birgitta menar att medvetandeproduktionen anknuter till och suger tag i vår förträngda, utvecklade och avgränsade fantasiverksamhet och leder in denna i konservativa banor. Medvetandeproduktionen producerar på så sätt ett effektivt kitt för det bestående.

Men vilka är de behov som triviallitteraturen och masskulturen griper tag i? Helmut Lethen berör denna fråga i *Om litteraturundervisningen på gymnasiet* i antologin *Litteratur i bruk* (red Ljung & Thavenius, PAN/Norstedts 1978; recenserad i KRUT 6), och diskuterar bl a en del blockeringar hos eleverna när det gäller att överskrida den ideologiska kritiken av reklamen. I samma antologi skriver Palle Rasmussen om *Triviallitteraturens funktion* och han försöker se på i vilka psykologiskt bestämda behov triviallitteraturen griper tag i. Uppsatsen är ett utmärkt komplement till Birgitta Holms artikel i det här numret. En viktig poäng hos Rasmussen är att han försöker knyta de olika livssfärerna arbete-fritid, skola-fritid, till varandra i sin analys. Antologins avslutande uppsats om *Arbetslitteraturen och didaktiken i det borgerliga samhället* av Ib Bondebjerg diskuterar på vilket sätt arbetarlitteraturen kan knytas till elevernas erfarenheter (se också KRUT 6!). Bondebjerg tar också upp hur uppfostran inom skilda klasser har betydelse för vad och hur man läser. I den danska tidskriften *Kontext* nr 35 finns en tänkvärd men svårläst artikel av västtysken Thomas Ziehe, *Subjektiv betydning och erfaring*, som just problematiserar det här med att ta utgångspunkt i elevernas erfarenheter och behov. Sin tes om "den nya socialisationstypen" utvecklar Ziehe i *Pubertät und Narzissmus*, (EVA 1975, 2 uppl 1978), som ska översättas till danska, på GMTs förlag. I decembernumret av *Ästhetik und Kommunikaton* (nr 34, 1978), gör Ziehe en högst personlig värdering av var den diskussionen hamnat idag. Ruth-Gisela Klausmeiers "Pubertät und Beatmusik" (dansk övers i Nielsen/Nielsen: *Socialisationsforskning*, Borgen 1977) samt Elo Nielsens "Narcissisme og beatmusik" (*Kultur og klasse* 30, 1977) är två artiklar som försöker använda tesen om "den nya socialisationstypen" för att förklara rockmusikens attraktionskraft.

Du kan beställa dessa böcker från Lunds Bokcafé, S:t Petri Kyrkogård 7, 222 21 LUND, eller Köbenhavns Bogcafé, Kulturvet 11, 1175 Köbenhavn K. ■

SKATE BOARD

Text och bilder: Anita Hjelte-Björklund

”Skateboard är en sport, det är inte att ha en bräda med fyra hjul under armen och tro att man är häftig.”

Jögge 16 år, intervjuad i Gallerian

Skateboard kom till Sverige under 1976. Sporten introducerades i och med att importen av brädor kom igång. Då hade det gått mer än tio år sen sporten slog igenom i USA. I Stockholm finns det kanske ända upp till 40 000 skateåkare. Där ligger också New Sport House i lokaler som tidigare rymde Folkets Bio. New Sport är den enda inomhusbanan. Bilderna på de här sidorna är tagna där. Citaten är hämtade ur intervjuer med skateboardåkare i Stockholm och med Lennart Korsell, en av drivkrafterna bakom New Sport House.

”Som sport räknat är det en helt ny typ, allting runt det här är nytt. Jag tror vi är på väg bort från lagsporterna. Nu förtiden får man allt serverat. Så är det i lagsporterna. Allt är färdigt och klart, det finns vissa givna grejer som man gör, i alla lagsporter. I skate är allting precis helt fritt, det finns inga gränser alls, förstår du, inga ramar för vad man kan göra. Utan man får använda sitt eget tänkande, rakt igenom hela vägen får man bestämma allt.”

”Man klassar det här som en betongsport, en asfaltsport, den stämmer, den ligger i tiden. Allt blir mer och mer planerat, mer automatiserat, man får tänka mindre och mindre, och man kan inte påverka det här skeendet, det sker nästan ovanför huvudet på en. Det är hämmande på individen, man har ingen identitet, flyter in i en massa. Här har man chansen att visa att man är nånting.”

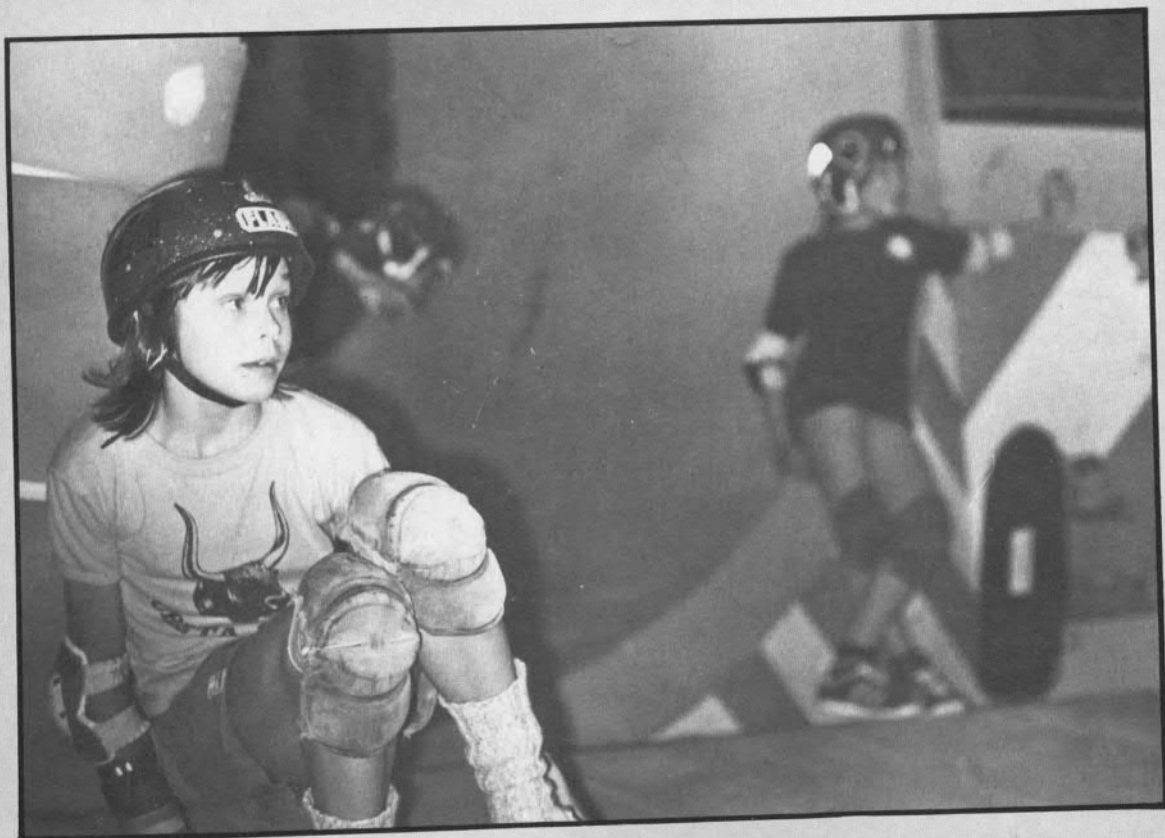

”Det är en väldigt stor frihetskänsla att låta i luften och flyga! Man har kanske hållit på och övat på en grej, som man inte tror man ska klara, i 3 veckor – och så plötsligt släpper det, man gör grejen, man klarar av det! Det stärker självkänslan och det ger en frihetskänsla, man har kommit över en barriär. Vissa grejer man jobbar med i det här samhället kommer man ju aldrig över, man klarar det inte rent byråkratiskt, det är bara stopp, en vägg.”

”I de nya sporterna – drakflygning, enhjuling, skate – kan man visa sig på styva linan, det är jag som gör grejer. Exhibitionismen är det viktiga i 70-talets action-sporter. Det är otroligt viktigt att få visa upp sig, visa att man är nånting”.

Killar visar att dom är nånting genom att göra grejer, tjejer genom att vara vackra. Därför tror jag att så få tjejer åker skate, man får välja mellan att åka skate och vara vacker.

Tjej på New Sport House

”Det ska jämt vara grupper, i plugget ska man göra en massa meningslösa grupparbeten. Jag är trött på det, jag vill göra nåt själv.”

Skateboardåkare i Stockholm

”Det är en underlig sak som många av grabbarna har berättat om för mig. Dom säger att saker som dom inte vågat säga förut, vågar dom säga när de håller i sin bräda. De tar med sig styrkan och självkänslan som dom skaffar sig här på banan. När de har brädan har de också kraften. Jag hoppas att de till slut kan lägga ifrån sig brädan och vara lika starka ändå: starka positiva individer.”

”Man får leva av sig det man förlorar överallt annars, i skolan ska man sitta och vara tyst – och så är det för det mesta – man får inte skrika nånstans. Här får man tillfredsställa en del fundamentala behov. Ta det här med PRIMALKÖRET. Man blir av med en massa aggressioner och stärker sig rent psykiskt, bygger upp självförtroendet.”

”Alla har sina särarter. En del är skateboardfreakar, riktiga vildingar – såna som laddar, ger järnet hela tiden, bara öser på och tar konsekvenserna av det, ramlar, osv. Andra är stilbildare – dom gör snygga grejer.”

New Sport House (liksom många av skateboardaffärerna) är en "hel" miljö. Där lanseras och försäljs inte bara enskilda produkter, utan hela livsstilar. Producenterna kopplar ihop sina varor; jeans och skor säljs med hjälp av skateaffischer, på hamburgerbarerna görs reklam för discofilmer, i skateaffärerna spelar man discomusik. Det har blivit möjligt att konsumera identiteter.

"Vi hade en monter med en ramp på Tonårsmässan i Älvsjö förra året. Den höll på att bli nertrampad, alla ville åka. Det var då vi blev helt övertygade om att en sån här anläggning inte är fel, den är helt rätt alltså."

"Det började rätt fast det egentligen var fel. Det var förbjudet, det var helt nytt och direkt vart det en sammanhållning mellan alla skateåkare, därför att alla hade i alla fall en sak gemensamt – det var att de hade myndigheterna mot sig – och därför höll man ihop."

”Det är mycket tack vare den här anläggningen som skaten fick fotfäste. Man kan i och för sig förbjuda en sak ute på gatan, men i en anläggning går det inte.”

”När vi startade här så låg tyngdpunkten bland åkare kring 18 år. Nu ligger tyngdpunkten mellan 13 och 16, så det blir inga oldboys. Och varje år räknar man med att det kommer en ny fräsch kull.”

”Det är en ålder då man är väldigt vilsen. Man har inget att göra. Man är för gammal för vissa saker och man är för ung för andra. Man får inte gå på diskotek till exempel.”

”Om man slöt sig samman i en förening, skulle det ju bli precis som en vanlig sport. Det skulle nog inte bli samma polarskap. Om du tar Gallerian till exempel, den är ju samlingspunkt både för skateboardåkare, punkrockare och faktiskt vanliga människor också.”

Jögge 16 år

Sanningen om Sherlock Holmes

Birgitta Holm*

Inte ska väl barnen läsa Nick Carter, James Bond eller Allers succéromaner här i skolan. De böckerna ger ju en falsk och fördomsfull bild av verkligheten. Nej, vår uppgift är att lära barnen att hitta fram till den goda litteraturen, säger några av skolans svensklärare. Och framför allt måste de få läsa den svenska arbetarlitteraturen, fyller vår vän i, från stolen i hörnet av lärarrummet.

Resonemangen känns nog igen, men många har också försökt att bryta med den här sortens idealism genom att föra in triviallitteraturen i klassrummet. För att där kanske förvånas av de goda resultaten: eleverna förstår hur förljugen den här litteraturen är, de tar avstånd från den kvinnosyn man kan vaska fram och kan hända blir de till och med lite upprörda över sambandet mellan Nick Carter och CIA.

Men: det verkar inte som om de i klassrummet uttalade insikterna skulle påverka elevernas faktiska läsning i någon större grad. De tycks kunna fortsätta läsa om sjuksköterskor som får den allra vackraste doktorn fast de "vet" att det är romantiskt ljug.

I själva verket kanske det inte alls är "innehållet" eller "ideologin" i triviallitteraturen som lockar till läsning. Det är kanske något helt annat?

Vi går alla omkring med behov, drömmar och obearbetade konflikter. De kan handla om gemenskap, ömhet osv. Det är de här ouppfyllda och obearbetade behoven och önskingarna som populärkulturen an knyter till. Genom att se på oss själva och våra behov, drömmar, önskingar kan vi förstå det "sug" som triviallitteraturen utövar på oss, och som är så svårt att beskriva.

"Sug" är utgångspunkten för Birgitta Holm i den här artikeln om triviallitteratur. Birgitta tror att det "sug" hon känner när hon läser Mickey Spillanes böcker har att göra med att dessa träffar en grundläggande konflikt som de flesta i hennes generation bär inom sig. Spillanes hjälte, Mike Hammer, förkroppsligar den här konflikten mellan den tillbakahållande, driftförträngande karaktären och de bakomliggande begären och drifterna.

Men Spillane och Mike Hammer tillhör 40- och 50-talet. För unga läsare idag har "sug" försvunnit, och det har att göra med, visar Birgitta, att den här psykologiska konflikten har förändrats eller försvunnit. Vår tids triviallitterära hjälte heter James Bond. Han lever i en värld av ting, vackra köpbara kvinnor och fantastiska uppfinningar. Det finns ingen situation, ingen knipa som Bond inte kan klara sig ur med hjälp av tingen, och Birgitta Holm menar att det faktum att konsumtionen har övertagit psykologins plats som framkallare av fascinationen, "sug" hos läsarna, visar att behoven hos dessa har förändrats. Varje generation har sina drömmar och sina egna hjältar som fyller dem.

* docent i litteraturvetenskap i Umeå

**och andra spännande
och gripande
berättelser**

Vill vi veta sanningen om Sherlock Holmes? Holmes är den mest odödliga gestalten i populärlitteraturen. Hans skapare, Conan Doyle, drabbades av publikens förtvivlade raseri, när han försökte ta livet av sin hjälte i Det sista problemet. Holmes lever än idag, inte bara i läsarnas fantasi. Vi har Holmesmuséer, Holmessällskap och en aldrig sinande ström av nya Holmesberättelser och Holmesparodier. Berättelserna om Sherlock Holmes är också en av de största litterära och ekonomiska succéerna genom tiderna. Ännu 1955 lär en tredjedel av all skönlitteratur som publicerades på engelska ha haft Conan Doyle som författare.

Det finns folklivsforskare som menar att populärlitteraturen, triviallitteraturen är ett viktigt material för en folklivsforskning som studerar modernare tider. Där uttrycks seder, önskningar, farhågor, behov, kort sagt det moderna samhällets själ. Vi bör naturligtvis akta oss för att tro att den massproducerade litteraturen skulle vara ett genuint uttryck för folket. Vi får inte ett ögonblick glömma att den mer och mer har blivit en multinationell industri, en cynisk produktion med det enda syftet att ge vinst åt företagen.

Men masskulturen måste träffa något väsentligt behov hos oss. Annars skulle den inte vara så framgångsrik. Sanningen om Sherlock Holmes är sanningen om oss själva. Om vi ärligt och hänsynslöst tränger in i de stora succéerna och de dominerande genrerna, så bör vi till slut stöta på oss själva, den dolda sanningen om oss och vår tid. Här ska göras ett försök att blottlägga nutidsmänniskan genom att dissekera några genrer och hjältar: detektiverna Sherlock Holmes och Mickey Spillane, agenten James Bond och floran av anonyma hjältinnor i de pseudonyma kärleksromanerna i pressbyråkiosken.

Hurdan är då Sherlock Holmes, populärkulturens mest odödliga mytologiska gestalt? Så här beskrivs han av vännen doktor Watson i början av berättelsen Den grekiska tolken:

Under min långa och intima bekantskap med Sherlock Holmes hörde jag honom aldrig

nämna något om sina släktingar och knappast heller om sitt tidigare liv. Hans återhållsamhet på denna punkt ökade mitt intryck av att ha att göra med en person som inte var som andra människor, och ibland kunde jag till och med betrakta honom som ett isolerat fenomen, en hjärna utan hjärta, lika renons på mänskliga känslor som briljant å huvudets vägnar. Hans motvilja mot kvinnor och hans obenägenhet för nya bekantskaper var typiska för hans känslökyla, men ännu mer framträdde denna i hans totala tystlåtenhet beträffande sin familj. Jag trodde rent av att han var utan föräldrar och släktingar tills han en dag till min stora överraskning började tala om sin bror.

Holmes är den utpräglad cerebrala, rent förnuftsmässiga och kalkylerande människan. Hans förhållande till världen och till medmänniskorna är vetenskapligt, teknokratiskt. Han betraktar människor som ting. Allt som intresserar honom är yttre beteenden och karakteristika. Människor är föremål för honom, studieobjekt eller instrument. Brodern är ett instrument för Holmes i berättelsen som jag citerar ur ovan. I en annan berättelse lägger Holmes hos en upprörd klient märke till att högra handen är större än den vänstra och att kavajärmarna är slitna på olika sätt, av vilket han drar exakta slutsatser om mannens sysselsättning. I arbetet saknar Holmes helt känslor. Det finns inget personligt eller subjektivt i hans engagemang i ett fall. Han håller sig med en rent beräknande och saklig hållning. Han är kalkylerande, punktlig och exakt.

Så långt svarar Holmes exakt mot den borgerliga eller kapitalistiska karaktär som många psykoanalytiker har beskrivit. Föregångare till Holmes är Defoes Robinson Crusoe och Pamela i Richardsons roman. De träder fram i den tidiga 1700-talets roman som helt nya karaktärstyper. I Robinson Crusoe underkastas alla relationer – till medmänniskor, natur, t o m till Gud – den ekonomiska relationen. I Pamela ser vi en ny sexualmoral eller driftsstruktur. Mot adelns lättsinne och sinnesnjutning ställer Pamela, som borgarklassens representant, kyskhet och puritanism. Psykoanalysen talar om den här karaktärstypen som

den anala, den driftförsakande, tillbakahållande karaktären. Den utmärks av särskilt stela, rigida, **abstrakta** dygder: ordnings- och punktlighetstvång, samlarvurm, ett oupphörligt beräkning och kalkylerande. De psykoanalytiker som också har ett ekonomiskt eller marxistiskt perspektiv på karaktärsbildningen knyter den här anala karaktären till själva varu- och penningformens framväxt (här följer jag särskilt Michael Schneider, *Samhället som sjukdom*).

Varu- och penningekonomin kännetecknas av att bruksvärdet – som är det sinnligt konkreta hos tingen – förträngs av bytesvärdet, den rent abstrakta **värdeformen** hos tingen. Varu- och penningekonomin kännetecknas av denna dubbelhet. Marx menade att **varan** har två sidor, dels en bruksvärdesida och dels en (bytes)värdesida. Med bruksvärde menas de sinnliga (=Det vi kan uppfatta med våra sinnen) och konkreta egenskaper som en vara äger (t ex att man kan sitta på en stol eller skära med en kniv).

Värdet är inget du kan se, höra eller känna. Det saknar alla sinnliga och konkreta bestämmningar och det framträder som bytesvärde, t ex i form av pengar. I en ekonomi där man inte främst producerar för att täcka ett bruksvärdesbehov, utan där målet är det maximerade bytesvärdet (profiten), råder likgiltighet inför **vad** och **hur** man konkret producerar. Bruksvärdet är likgiltigt ur bytesvärdesynpunkt. Varans sinnliga, konkreta egenskaper (bruksvärdet) förträngs på så vis av bytesvärdet. I bytesvärdet förträngs också det konkreta, sociala arbete som ligger bakom tingen, den mänskliga arbetsprocessen.

Det här är den yttersta materiella grund- en för den kapitalistiska karaktärens abstraktion och avpersonalisering. På samma sätt som bruksvärdet förträngs av varan och penningen, på samma sätt förträngs de särskilda, kvalitativa, sinnliga behoven hos människorna. Detta är den sociala grundva- len för Freuds "bortträngning": en omed-

veten eller undermedveten bortträngning av de sinnliga drifterna. Varu- och penningstrukturen i ekonomin och den mänskliga behovsstrukturen i psykologin uppvisar samma bortträngning av det sinnligt-konkreta – det **kvalitativa** i tillvaron.

Den anala karaktären kännetecknas alltså av att förmågan till driftkontroll, driftuppskov och driftförsakelse dominerar. Vi får en hjärna utan hjärta, som Watson säger om Holmes. Den här karaktären utbildas i takt med kapitalets ackumulation och med utvecklingen av lönearbetet. Den orala karaktären, som man kan finna hos överklassen i det feodala samhället, kännetecknas av att förmågan att "släppa sig loss", njuta, berusa sig, dominerar.

Den anala, kalkylerande karaktären är ursprungligen kapitalistens karaktär, den samlande, kapitaluppbyggande karaktären. Med utvecklingen av lönearbetet – det ofria tvångsarbetet med dess nödvändiga disciplin – tränger den ner även i arbetarklassen.

Vi får en kapitalistisk-protestantisk arbetsmoral, kännetecknad av prestations-tvånget. Genom att abstraktionen är själva grunddraget i varuutbytet och penningekonomin, så blir den här abstrakta, beräknande karaktären den gängse människosorten i det borgerliga samhället. Det beräknande kommer att omfatta alla mänskliga relationer: "Beräkningen hänför sig inte bara till det kvantum pengar, som måste läggas ut för njutningarna och som sätter en gräns för lusten, utan kalkylen behärskar också de mänskliga relationerna ... Ekvivalentbytet degraderar de mänskliga relationerna till en förlustaffär: man investerar inte i förlustbringande affärer, utan man investerar för att få en vinst" (Marx).

Driftkontrollen dominerar den här människotypen, men trots allt föreligger ändå en konflikt. Någonstans existerar ännu känsla och njutningslust. Den kapitalistiska individen befinner sig i en oavbruten konflikt: mellan kalkylerande förnuft –

jag-funktioner i Freuds terminologi, dvs driftsuppskov och driftförsakelse – å ena sidan; och lidelsefull känsla – det-funktion, som Freud säger – en känsla som strävar efter njutning och slöseri, dvs omedelbar drifttillfredsställelse, å andra sidan.

Vi kan se hur den här konflikten åter-speglas hos Sherlock Holmes. Så här skildrar Watson sin vän i början av "Den Musgravska ritualen":

En anomali i min vän Sherlock Holmes' karaktär som ofta har frapperat mig är att han, trots den fulländade logik han visar i sina metoder och trots den lugna korrekthet han ålägger sig i sin klädsel, till sina personliga vanor är så slarvig att en rumskamrat till honom mycket väl kan få gråa hår. Inte för att jag själv är så särskilt ordentlig. Det primitiva fältlivet i Afghanistan i förening med min inbitna bohemnatur har gjort mig slarvigare än som egentligen passar en läkare. Men jag ställer åtminstone vissa gränser, och när jag träffar en människa som använder kolboxen som cigarrskrin och sina persiska tofflor som tobakspung och som fäster sina obesvarade brev med en fällkniv på väggspanelen börjar jag känna mig riktigt dygdig. Dessutom har jag alltid ansett att pistolskjutning är något som bör övas i fria luften, och när Holmes får ett av sina underliga infall¹ och sätter sig i en länstol med en pistol i handen och en hundralåda patroner bredvid sig och börjar pricka ett patriotiskt V.R.¹ på motsatta väggen har jag en bestämd känsla av att varken atmosfären eller utseendet i rummet mår väl av det.

¹ Victoria Regina

I arbetet visar Holmes fulländad logik, lugn korrekthet, absolut rationalitet. I det privata, i rummen på Baker Street, i pauserna mellan fallen är han en bohem, för att inte säga en galning. Vi känner till Holmes kokainrus och hans extatiska fiolspel. Holmes är en dr Jekyll och Mr Hyde. Han är inkarnationen av det kalkylerande förnuftet, den exakte, positivistiske vetenskapsmannen. Och han är drömmaren, den dekadente esteten, en broder till de "fördömda" poeterna Baudelaire, Rimbaud, Oscar Wilde och till den dionysiske filosofen Nietzsche.

Den kluvna människan

Kapitalismens människa är kluven. Kluven mellan det kalkylerande och abstraherande förnuftet och den av detta bortträngda, icke-kalkylerbara och icke-kvantifierbara sinnligheten. Kluven i jaget och detet. En del av den psykiska verksamheten, jaget, måste helt underkasta sig varuutbytets "formella likhet" och göra utbytets logik, profiten, till sin. Den andra delen av den psykiska verksamheten, människans "lidelse", sinnlighet och drift överlämnas som en icke kalkylerbar rest åt privatlivet. De känslomässiga det-funktionerna skärs bort, avskärmas, kastreras. Holmes rymmer tydligare och till synes mer oförmedlat än någon annan gestalt i litteraturen det kapitalistiska psykets båda sidor.

Det är intressant att se att samma klyvnad förs fram i mycket av den seriösa litteratur som var samtida med Sherlock Holmes. Men där framställs klyvnaden just som en **konflikt**, medan den hos Holmes är helt problemfri. I Tjechovs Kårsbärsträdgården är det kårsbärsträden och den gamla adelns förhållande till dessa som står för bruksvärde och sinnlig njutning, medan Lopachin, kapitalisten, står för nytta och abstrakt kalkylerande förnuft. Men Tjechov visar hur den gamla formen av bruksvärde är överspelad. Han visar därmed på **konflikten** och på hur kårsbärsträdens värden bara kan överleva hos adelsdamen i hennes fantasi. Hos Tjechov innebär utvecklingen att aristokratin känslösvärld döms till undergång och att en ny verklighets- och nyttoprincip uppträder som är fientlig till alla sinnliga och känslomässiga värden.

Samma konflikt – hur "barnaönskningar", de primära, omedelbara, sinnligt-konkreta driftsönskningar – lever kvar i fantasin, som "livslögn", visar Ibsen i Vildanden. Vildanden lever instängd på vinden, som "en föreställning om den fria naturen", den natur som inte har underkastats utsugning och beräkning.

Det är precis samma klyvnad som i berättelserna om Holmes. Holmes uttrycker, och blottlägger faktiskt till en viss grad,

tudelningen i sin tids kapitalistiska psyke. Men han uppvisar, i mytisk förstoring, de båda hälfterna. Han är – övermänskligt – både det fulländade abstrakta förnuftet och konstnären, galningen, den absoluta irrationaliteten och den bortträngda driften.

Sherlock Holmes är naturligtvis mycket mer än så, men det är i det här som jag tror vi rör vid själva nerven i den lockelse som han utövar. Ska man göra Holmes rättvisa så bör man påpeka att han snuddar vid ett djupare avslöjande av den kapitalistiska människan, han är ibland nära att klart utpeka den inneboende destruktiviteten i detta psyke. Holmes huvudfiende är den geniale brottslingen, professor Moriarty. Moriarty innebär samma kalkylerande förnuft som Holmes och han har samma analytiska och logiska geni. Men hos Moriarty är det vänt mot det onda. Moriarty är övermänsklig vänd mot brottet och det totala maktbegäret. Och Holmes är medveten om sin släktskap med Moriarty, han har en aning om att det kapitalistiska psyket bara ligger en tuppfjät ifrån renodlad maktdyrkan, hämningslös grymhet och drömmen om totalt herravälde – alltså bara en tuppfjät ifrån fascismen. Den här insikten får en symbolisk gestaltning i den berättelse som var tänkt som den sista, Det sista problemet. Där låter Conan Doyle de två övermänskliga, Holmes och Moriarty, utkämpa en tvekamp. Den slutar med att de två motsatserna, det sociala och det asociala förnuftet, tillsammans och "i varandras armar" störtar utför Reichenbachfallet.

Holmes manifesterar i suverän och glansfull förstoring den grundläggande klyvnaden i sin tids och vårt samhälles psyke. Det är det som är nyckeln till att han har blivit den odödliga mytologiska gestalten. Holmes var – och har nog förblivit – en hjälte främst för medelklassen. Ett grunddrag i Holmesberättelserna, nämligen det kallt beräknande, analytiska, går också igen i den efterföljande deckaren, den klassiska pusseldeckaren, som brukar kallas ett njutningsmedel för medelklassen. Under den klassiska deckarens "guldålder", 20- och 30-talen, var det det logiska, analytiska som stod i centrum. Känslor, mänskliga relatio-

ner, djupare psykologi, var bannlysta. Deckarens personer skulle vara "pappfigurer". Dorothy Sayers skriver så här: "Offret presenteras snarare som ett föremål på obduktionsbordet än som make och far. Om ett alltför starkt känslöengagemang matas in i detektivberättelsens skinande maskineri rubbas dess ömtåliga balans och rytmen förrycks".

I den detektivroman som följer efter Holmes har alltså kastreringen nått djupare. Här finns knappast längre någon konflikt mellan kalkylerande "jag" och sinnligt "det" – det abstrakta förnuftet har till synes helt tagit över. Pusseldeckare har ju också främst varit en avkoppling för den intellektuella medelklassen, en klass som har funnit sig till rätta i det abstrakta förnuftets värld och där det-funktionerna tydligen har hamnat långt ut i periferin.

Men: en bit in på 30-talet är pusseldeckarens guldålder slut. Det kommer en ny typ, den hårdkokta deckaren, som börjar slå ut den klassiska i fråga om popularitet. I pusseldeckaren är det logiken, förnuftet, som har herravälde. I den hårdkokta är det **handlingen** – t o m våldet. 1929 ägde börskraschen på Wall Street rum. Den ekonomiska depressionen följde. Depressionen innebar en väldig upplevelse av ångest för den västerländska människan. Man såg sig omkring en värld i upplösning, en värld som tedde sig ogenomskinlig och dunkel, full av ogripbara hot. Det kalkylerande förnuftet hade svikit, det tycktes inte räcka till. I populärkulturen ser man tydligt att den här upplevelsen var genomgripande och att den krävde nya svar, nya myter. En av de myter som bjöds var den nya seriehjäalten, den ensamma, suveräna, handlingskraftiga hjälten. Det är nu som äventyrsserierna kommer till, Tarzan och Buck Rogers 1929, deckaren Dick Tracy 1931 och slutligen Stålmannen 1938. När världen på allvar börjar te sig irrationell, när individen upplever sig som akut hjälplös och maktlös, övermannad av ogripbara krafter – då uppstår själva motsatsen som ett svar på allt detta: den ensamma, starka individen som

på egen hand möter alla faror och bekämpar alla fiender. Den fria, individuella handlingen som svar på alla hot.

Den hårdkokta deckaren

Den största succén av alla inom den hårdkokta deckaren var Mickey Spillane, och den inföll under efterkrigstiden. Det som har hänt mellan Spillane och pusseldeckarens guldålder är inte bara att den borgerliga tryggheten har genombrutits av depressionen och det andra världskriget. Det är också det att deckaren, den hårdkokta deckaren, har breddat sin publik. De som läser Spillane är inte bara en medelklass som söker avkoppling. Spillanes succé sammanfaller med pocketmarknadens framväxt, den billiga kioskboken. Spillane läses av alla, men kanske främst av underklassen, lönearbetarna i arbetarklassen.

Spillanes böcker om privatdeckaren Mike Hammer är – precis som Doyles Sherlock Holmesberättelser – en av de största litterära succéerna genom tiderna. Den för-

sta boken om Hammer: I, the jury (Hämnden är min), kom ut i Amerika 1947. Sen följde sex böcker åren 1950–52. De här böckerna har sålts i över 5 milj. exemplar var. Spillanes totala produktion – han gjorde ett uppehåll efter 1952 men kom igen på 60-talet – lär ligga på en upplagesiffra på över 100 milj. I Sverige har han gått ut i sammanlagt 2,3 milj. ex. Ännu 1974 lade Spillane beslag på platserna 1–7 på den amerikanska bestsellerlistan för "crime and suspense". På bestsellerlistan för hela det skönlitterära fältet finns hans sju tidiga böcker bland de sju främsta.

Vi har alltså anledning att tro att också Spillane fångar upp något väsentligt hos sin tid. Och vad är det då som hans hjälte Mike Hammer står för?

Hammer är ensam som Holmes – och som fö alla hårdkokta deckare – trängd mellan brottslingarna och polisen, varken helt social eller helt asocial. Hans värld är storstaden, precis som Holmes, fast här rör det sig om New Yorks brutala undre värld. Annars är vi långt från Holmes värld, långt

från gentlemannaidealet, de nersuttna fåtöljerna och den kultiverade och högdragna intellektualismen. I den här miljön introduceras Mike Hammer i Dubbel hämnd från 1951:

Det var en sådan där kväll, när regnmolnen hängde över gatorna och försökte kväva staden. Regnet klöste på fönstren till baren som en ilsken katt och det försökte smita med in varje gång någon full lodis öppnade dörren. Baren stank av härsket öl och fuktiga yllekläder och billig parfym. Det var en odör, som kunde få en att må illa.

Två fyllon hade stoppat in ett mynt i grammofonautomaten och höll på att dividera om vilken skiva de skulle spela, när en brud i en klänning, som var för trång för minst två år sedan, steg fram, tryckte på en av knapparna och fyllde rummet med en hetsig jazzmelodi. En av fyllona ville dansa med henne, men hon gav honom en skjuts med handflatan mot bröstet. I stället började han dansa med sin kompis.

Hon upptäckte mig, där jag satt med ryggen lutad mot cigarettautomaten och med växel på en femma liggande framför mig på disken. Hon tyckte tydligen, att jag kunde ha råd att se henne också på något drickbart, för hon vickade fram till mig med inbjudande knyckar på höfterna.

- Du är visst ny här i trakterna, va?

- Nej då. Jag har varit här ända sen klockan sex.

- Ser du mig på en drink?

Hon krånglade sig upp på stolen bredvid mig och häftade så mycket av sin kropp mot min som hon kunde.

- Nej.

Vad är då nerven i denna värld? Vad är det som utgör Spillanes enorma dragningskraft?

Åke Lundqvist har påpekat att Spillanes böcker är konstruerade som ett drama. De är böcker om en djupgående konflikt. De är visserligen byggda på trivallitteraturens gängse schablonartade schema: dramat får sin trygga upplösning och ordningen återställs. Men atmosfären i Spillanes böcker är en atmosfär av neurotisk konflikt. Böckerna har en närmast övertydlig karaktär av projicering, de gestaltar en inre värld av stridande impulser. Vad är det då som pro-

jiceras? Vad handlar – ytterst – konflikten om?

Mike Hammer representerar, i underklassig form, det som vi har sett kännetecknar den anala karaktären. Han är asketisk, puritansk. De tillbakahållande, driftförsakande dragen är nästan rörande tydliga hos honom. Så här låter det i en intim scen mellan Hammer och Charlotte i debutromanen:

Hon drog sakta undan sina läppar och låg i min famn, avslappnad, flämtande och med slutna ögon.

- Mike, viskade hon, jag vill ha dig.

- Nej, svarade jag.

- Jo. Du måste.

- Nej.

- Men Mike, varför? Varför?

- Nej, älskling, det är alldeles för vackert för att förstöras. Inte nu (---)

Uppskjutandet kännetecknar alla erotiska inslag hos Spillane. I en av hans senare böcker, där hjälten har åldrats med sin författare, uppträder en sexbomb som har sparat sin oskuld i 32 år, för att skänka åt hjälten i slutscenen.

Spillanes hjälte stoltserar med sin asketism gentemot överklassens lyx och dekadens. De rika borgarna som turistar i New Yorks slum är "lusiga, penningstinna (---) överfettade gubbar med mjuka händer, stora diamanter, höga säkra skratt". Men det finns hela tiden en ambivalens hos Hammer. Han dras till överklassen och dess njutningar precis som han lockas av kvinnorna och sexualiteten.

Hon gick fram till ett barskåp, och jag följde henne med blicken. Här fanns ingenting av överdrivet höftvaggande: hon gick som en kvinna av klass ska gå, och det gjorde ett mycket starkare intryck – åtminstone på mig – än alla höft- och magvaggande nattklubbspinglor tidigare förmått göra. Hennes ben gned mot nylonet i hemmaklänningen och fick den att spraka och dras in till hennes kropp, så att alla hennes välformade kurvor till slut framträdde.

Spillanes böcker är ingenting annat än en enorm projicering av denna ambivalens, en enorm projicering av den klassiska tudelningen av det kapitalistiska psyket. Å ena sidan ett defensivt överjag, analt tillbaka-

hållande, driftförsakande. Å andra sidan detet, driftsönskingarna. Och hos Spillane är det tydligt att det rör sig om en **konflikt**. Det är inte en försoning och förstoring i gentlemannens och övermänniskans tecken. Det som Spillane visar är tvångskaraktären hos konflikten, den disciplinerade, kuvade underklassens situation. Men konflikten är iklädd en "småborgerlig" dräkt, dvs hjälten pendlar mellan ett underklassigt klassmedvetande och en dragning till det förnäma, till rikedom.

Men var sker då försoningen? Utlösningen av konflikten? Det finns ingen annan utväg för konflikten än våldet. Driftförsakelsen leder med nödvändighet, gång på gång, till en brutal utlösning, till den rena destruktiviteten. Ett av de mest citerade ställena i Spillanes böcker är slutet på debutromanen, där förhållandet till den ovan nämnda Charlotte når sin fullbordan. Hammer har fått veta att Charlotte är den som har dödat hans kamrat, Charlotte vet som har dödat hans kamrat, Charlotte vet att Hammer vet. Långsamt tar hon av sig kläderna, plagg för plagg, och långsamt och lockande glider hon fram mot honom. När hon står helt naken framför Hammer höjer han sin revolver och skjuter henne, strax under naveln:

(Hennes tummar gled innanför resåren till byxorna. Det tunna genomskinliga silkesplagget föll till golvet. Hon steg ur dem lika behagfullt som hon hade klivit ur badkaret. Hon var fullkomligt naken nu. En solbränd gudinna. Med kärleken fullkomligt strömmande ur varje por kom hon fram emot mig med utsträckta armar. De röda läpparna glimmade fuktiga. Doften av hennes hår var som en berusande parfym. En långsam suck steg upp ur hennes bröst. Hon lutade sig fram för att kyssa mig, hennes armar sträcktes ut bakom mig för att famna om min hals.)

Dånet från fyrtiofemman skakade hela rummet. Charlotte stappade tillbaka ett halvt steg. Hennes ögon var en symfoni av förvåning och vägran att tro det de såg. En liten strimma blod syntes på det mjuka skinnet.

Ögonen var fyllda av smärta, den smärta som föregår döden. Smärta och misstro.

– Hur k-kunde du? flämtade hon.

Det var bara några ögonblick till, och sen skulle jag ha talat till ett lik, men jag hann.

– Det var enkelt, svarade jag.

Det är en ohygglig precision i den skildringen. Tydligare kan det inte sägas vilket samband som döden och sexualiteten har för den anala karaktären. Driftförsakelsen och tvångsdisciplineringen leder till att samlaget kommer att ersättas av förödmjukelsen och förintelsen av kvinnan. Dödandet blir den sexuella utlösningen.

Spillanes böcker gestaltar fortfarande den klassiska konflikten mellan analt kalkylerande och oral drifthängivelse. Men man kan säga att vi här finner den klassiska konfliktens stora dödsryckning. I nästa fas av trivallitteraturen är vi till synes ute ur konflikten. Vi andas en annan luft i agentromanen.

Agentromanen

Det är många som har påpekat att det faktiskt rör sig om en succession mellan den hårdkokta deckaren och agentromanen. Agentromanen har sitt egentliga genombrott på 60-talet, och efterträder i popularitet detektivromanen. James Bond är 60-ta-

Scen ur "Hämnden är min" 1953

lets idol, så som Hammer var 50-talets, även om Bond kom till redan 1953.

Åke Lundqvist har demonstrerat skillnaden mellan Mike Hammer och James Bond genom att jämföra upptakten till två romaner. Spillanes roman Dubbel hämnd börjar då som vi såg i ett av citaten ovan. Lundqvist skriver: "Med ett slags äcklad vällust målar Spillane upp den obehagliga atmosfären på stället, stanken av härsket öl, våta kläder och billig parfym, jukeboxens hesa vrålände. Några fyllon och en hora hänger vid bardisken. Mike Hammer sitter i ett hörn och deppar". Hammers "uppdrag" ramplar formligen över honom, då en mager förtvivlad man lägger ifrån sig ett barn på baren, för att sedan störta ut i regnet och bli nerskjuten. Hammer rusar efter och tömmer sin revolver efter våldsmännen. Lundqvists karakteristik av romanen är träffande: det är en känsloladdad framställning; stämningen är uppjagad; texten liknar närmast en moralisk besvärjelse. New York är en sjuk stad, och Mike Hammer, den vanliga, rättskaffens människan, blir sjuk av äckel och hat. Det finns en kräftsvulst i samhället och Hammer skyr inga medel för att utrota den. Våldet blir ett nödvändigt ont för att fördriva det ännu värre onda:

Tala om för mig, att jag lägger mig i polisens arbete, och jag ska svara, att jag är trött och utled på det som händer i den här stan. Jag bor här, ser du. Och jag har rätt att hjälpa till att hålla den ren. Även om det blir med en pistol i handen.

Så här beskriver Lundqvist upptakten till Flemings I hennes majestäts hemliga tjänst, 1963: "James Bond anländer till Montreuil i Sydfrankrike i sin Continental Bentley ('the R'type chassis with the big 6 engine and a 13:40 backaxle radio'), trött efter några dagars körning och utled på vägresterangerernas enahanda 'Specialités du Chef' och 'Poulardes à la crème'. Han tar in på Hotel Splendide, omhändertas av hotelldirektören själv, får ett rum som går i grått och vitt, med sängöverkast i djuprosa. Han beställer upp en flaska champagne", - vi låter Fleming fortsätta:

(---) den Taittinger Blanc de Blanc, som han hade gjort till sin traditionella drink i Royale.

När buteljen kom i sin silverkylare, drack han den första fjärdedelen av den ganska snabbt och sedan gick han in i badrummet och tog en iskall dusch och tvättade håret med Pinaud Elixir, det mest underbara bland shampo, för att få bort vägdamm ur det. Sedan gled han i sina mörkblå, lätta byxor, tog på sig en vit bomullsskjorta, sockor och enkla, svarta mockasiner (han avskydde skosnören), och gick bort och satte sig vid fönstret och såg tvärs över promenaden mot havet och tänkte över var han skulle äta middag och vad han skulle välja att äta.

Umberto Eco har gjort en grundlig strukturanalys av romanerna om James Bond. Det visar sig att handlingsinslaget, tråden av action och dramatik, är förhållandevis tunn och monoton. Intrigen kallar Eco för berättelsens skelett, och den består av ganska få, återkommande drag. Men böckernas "muskulatur", det som sveper in berättelsen i ett inbjudande kött, är omsorgsfulla beskrivningar av föremål och vardagliga

men lustfullt upphöjda handlingar som att köra bil, öppna ett cigarettpaket, äta eller dricka. Det som inbjuder till identifikation i Bondböckerna är **konsumtionshandlingar**.

James Bonds värld är en värld av ting – överflödet av tekniska inslag är ett tydligt tecken på det. Bonds förhållande till omvärlden är ett tingsligt förhållande. Och vi, läsarna, ser på Bond som på ett ting – "en uppdragbar mekanisk leksak, vilket utför de mest häpnadsväckande manövrer på salsgolvet". James Bonds värld är en sinnlig yta, "ett väldigt och lockande varuhus".

För att det kapitalistiska samhället ska kunna leva vidare har det blivit allt viktigare att finna avsättning för varorna på hemmamarknaden. Det har blivit nödvändigt att stegra köparnas behov, för att öka marknaden för konsumtionsvaror. För att åstadkomma detta har monopolkapitalismen utvecklat en enorm skenvärld, en värld av löften om lycka och bruksvärde, en väldig varuestetisk värld. Den här varuvärlden påverkar på ett avgörande sätt våra medvetanden och psyken. Man har talat om en varuestetisk tvångsmodellering av köparna och deras driftstruktur – alltså en ny typ av sjukdomsbild.

Erotiken

Den klassiska neuroskaraktären – exemplet Mike Hammer – ersätts i det här stadiet av den totala psykiska anpassningens patologi: James Bond, den välanpassade konsumenten. Störningen, neurosen som springer fram i konflikten mellan analt och oralt, mellan tillbakahållande och lössläppande, retuscheras bort genom en kapitalistiskt perverterad "lustprincip", en totalt lösläppt **köplust**. Den bild som vi ser i den här fasen är inte en störd bild, störningens patologi. Utan det är en perfekt väloljad bild, bilden av den sprayade, väldoftande, välpressade, konsumtionsmedvetne Bond. I den bilden är varje inslag av vägran och motstånd borta.

Hos Mickey Spillane kunde vi se hur de erotiska energierna, libidon, ambivalent och motsägelsefullt riktades både mot överklassens tingvärld och mot dess kvin-

nor. Vi kan ta ännu ett exempel ur Dubbel hämnd:

Jag såg mig omkring i rummet. Här var en hel liten förmögenhet investerad i möbler och konstverk. Varje tavla måste allra minst ha kostat något med tre nollor efter. Ingen tvekan om att här kunde levas ett skönt och bekymmersfritt liv.

I James Bond har det hänt något annat. Där har det skett en total förskjutning av de erotiska energierna. De har lösgjorts från varje förbindelse med människor och häftas vid de personifierade tingens värld:

Bond tog upp sitt svarta bronsetui och sin svartoxiderade Ronsontändare och lade dem på bordet bredvid sig. Han tände en cigarrett, en av de macedoniska med tre guldränder runt ena änden som Morlands vid Grosvenor Street tillverkade åt honom, lutade sig sedan framåt i svängstolen och började läsa.

Den här förskjutningen har inträffat sedan 1950-talet och vi kan numera se den bekräftad överallt omkring oss. Vi lever i en varornas alltomfattande skenvärld. Varuhuset är symbolen för vår tid – och för vår tids form av förtryck. I den här delen av världen, vill säga. Varuestetiken är en nödvändig följd av varuproduktionen och dess tvångsmässiga ökning. Att den kan fånga in oss i sitt nät följer i sin tur av att mänskliga, sociala relationer i varusamhället förvandlas till bytesförhållanden, penningförhållanden. Det konkreta, sinnliga, mänskliga försvinner till förmån för det abstrakta. I Spillanes böcker finns ännu en form av protest mot detta, om än en destruktiv, fascistoid protest. Hos James Bond har protesten försvunnit och ersatts av en erotisering av tingen. De mänskliga, sociala relationerna har blivit så abstrakta att de är omöjliga för kärleken. I stället blir det tingen – de egentliga härskarna i vår tid: varorna – som blir surrogatobjekt för begäret. Schneider skriver så här: "Libidon lämnar så att säga människohuden och tar plats under varuhuden".

Hela läsoplevelsen av en James-Bond-bok blir därför en annan än den som Spillane ger. Spillanes böcker kan läsas som ett drama, ett moraliskt drama byggt på en djupgående konflikt inom människan. Den konflikten projiceras visserligen bara i

"LEVA OCH LÅTA DÖ"

böckerna, så att en tillfällig utlösning eller rening kan uppnås – utan att konflikten på något sätt blir löst. Men Flemings böcker är inget drama, rymmer ingen synlig konflikt. De kan bara liknas vid en varufilm, och hela läsningen kan liknas vid ett köprus eller ett psykedeliskt rus. Det är tacksamt att jämföra läsarens psykologi med köparens. Det som avgör vårt val mellan låt oss säga trettio tandkrämssorter är vilken tandkräm som har den mest lovande utstrålningen – som lovar kyssar, havsbriser, störtloppsåkning eller vad det nu är. Köparens psyke är en sådan associationssfär av löften. Amerikanska undersökningar har visat att 50 procent av amerikanska hemmafruars inköp på stormarknaden är impulsköp, dvs köp som inte är motiverade av något rationellt behov eller beslut. I impulsköpet känner man sig fri. Men i själva verket är man i händerna på varuproducenten och marknadsföringen. Man är motståndslöst i händerna på den lockande förpackningen. Stormarknaden, förpackningen, hela den bländande skenvärlden försätter oss i ett tranceliknande tillstånd, där vi är totalt manipulerbara. Libidon har krupit in under varuhuden:

Han grävde i fickan efter sina cigaretter och tändaren. Det var ett nytt paket Chesterfield och han krefsade med högra handen för att få loss cellofanomslaget.

Hon sträckte sig fram och tog paketet från honom. Hon slet upp det med tumnageln, plockade ut en cigarett, tände den och gav den åt honom. Bond tog emot den och log in i hennes ögon och avnjöt den svaga bismaken av läppstift från hennes mun.

Vi har här vad Schneider kallar en ny användning av den gamla borgerliga litteraturens "inlevelseestetik". Varuestetiken har tagit över hela inlevelsen och resultatet är att det stimuleras ett utpräglat inköpsbetende hos oss. Vi blir goda impulsköpare och vi läser som köpare.

Den läsoplevelse man får av en Bondbok kan alltså liknas vid köpruset, vid ett "rustillstånd". Vår censur, vår kritiska förmåga sätts ur spel, vi blir motståndslösa, tranceartade. Men den här psykotiska kraften behåller boken, precis som varan, bara under läsakten eller i varans fall bara under

köpakten. Boken har inget annat värde för oss, inget bruksvärde, precis som de flesta varor inte har något egentligt bruksvärde för oss. Därför följs läsandets rus, liksom köpandets, nödvändigtvis av ett bakrus. Bakruset kräver en återställare och på så sätt hålls karusellen igång.

Vi ska titta närmare på hur varuestetiken formar kärlek och erotik. Varken hos Spillane eller Fleming finns några varaktiga, ömsesidiga, ansvarsfulla erotiska relationer. Men det rör sig om ett slags fallande skala. Mike Hammer frestas ideligen av förföriska kvinnor, och ibland faller han. I bakgrunden finns dock hela tiden hans sekreterare Velda och drömmen om en traditionell hustru. Hammer är promiskuös mot sin vilja, skulle man kunna säga. I mötet med fresterskan representerar han, som vi såg, den klassiska analt tillbakahållande tvångskaraktären.

Bond liknar mer varufetischisten. Bonds första kontakt med den kvinnliga huvudpersonen kan skildras så här:

Hår: kastanjebrunt. Längd: 170 cm. Vikt: 56 kilo. Höfter: 95. Midja: 55. Byst: 95. Speciella märken: Födelsemärke på övre delen av högra bröstet.

Mm! tänkte Bond.

Bond tänder faktiskt på denna varudeklaration. Ändå händer det påfallande ofta att samlaget skjuts upp även i Bondböckerna. Men hos Bond saknas den puritanska motiveringen, uppskjutandet tjänar bara som en extra krydda till njutningen, ett pikanteri i konsumtionsakten. Hur bär sig då Fleming åt för att motivera sitt uppskjutande, med en hjälte som är den perfekta konsumenten och impulsköparen? Jo, hindret för samlaget måste bli rent yttre och tekniskt, ungefär som om man har glömt plånboken hemma. Det som hindrar Bond från att ligga med kvinnan är helt enkelt små skador och blesyrer som han har tillfogats. Ensamma i en tågkupé övermannas Bond och den vackra Solitaire av en våldsam åtrå. Men Bond har fått vänster lillfinger brutet av motståndaren:

"Du är strålande vacker", sade Bond. "Du kan kyssas underbarare än någon kvinna jag har träffat." Han såg ner på sin omlindade

vänstra hand. "Förbannade arm", sade han. "Inte kan jag hålla dig ordentligt och inte älska dig. Det gör alltför ont. Det är en sak till som mr Big ska få sota för."

En annan gång är det armbågarna Bond har skadat och han tvingas att avstå med konstaterandet: "På det vanliga viset är armbågarna ganska viktiga för en karl". Det är tydligt att uppskjutandet av samlaget är en viktig ingrediens i Bondböckerna, men det är lika tydligt att det inte längre har någon konfliktkaraktär, som hos Spillane. Uppskjutandet fungerar bara som en raffinerad, rent teknisk stimulering av läsarnas erotiska fantasi.

I Schneiders termer kan den här utvecklingen uttolkas så här: Bytesprincipen i den kapitalistiska ekonomin leder till en abstraktion av sinnligheten, till en viss fientlighet gentemot sinnen. Vi får en likgiltighet gentemot bruksvärdets sinnliga konkretion. Den här abstraktionen såg vi redan hos Holmes. Men abstraktionen från det sinnliga ökar med varusamhällets utveckling. Också den sexuella sinnligheten underkastas abstraktionsprocessen. Sexualobjekten, kvinnorna, blir totalt utbytbara, och därmed är vi framme vid den totala abstraktionen från sexualitetens bruksvärde. Schneider gör en jämförelse mellan penningbegäret och det promiskuösa sexualbegäret. Det är inte sexualobjektets särskilda kvalitet eller särskilda erotiska bruksvärde som väcker begär längre. Det är den allmänna, urskillningslösa, abstrakta formen hos sexualobjektet som framträder i den här promiskuösa utbytbarheten. Det är samma kurviga, lystna, oskuldsfulla, finlemmade brudar. Det är en sexuell lust som mäts i kvantiteter istället för kvaliteter, i prestationsbegrepp i stället för lustbegrepp. "Varuekonomins iskalla vind" genomtränger också de mest intima sexuella yttringarna. I Freuds termer kan man tala om en libidotömning av sexualiteten.

Vad vi kan se i de här böckerna är alltså en fortskridande reifikation, ett ökat förtingligande. I takt med det sker en förkrympning och utarmning av den mänskliga sinnlighetens förmåga. Det kan tyckas mot-

sägelsefullt då vi samtidigt ser att Bond speglar en hel hop nya behov och njutningar gentemot schabbigheten och asketismen hos Spillane. Men det är ingen egentlig motsägelse. Behovstillfredsställelsen har inte sjunkit kvantitativt och absolut. I samhället produceras istället ständigt nya behov och tillfredsställelser. Men detta går hand i hand med att förmågan till kvalitativ behovstillfredsställelse förstörs. Den psykosexuella förmågan till kvalitativ behovstillfredsställelse saknas – den saknas i båda de här typerna av böcker. Men hos Spillane kan vi ännu känna ett uns av denna saknad, det finns en konflikt i boken och det finns en smak av lidande. Mike Hammer kan förmedla ett uns av en upplevelse av sin förlust.

Hos Bond upplevs inte längre denna förlust. Han har helt anammat varufetischistens beteende, köpbeteendet. Han hetsar från det ena sexualobjektet till det andra. Sinnligheten, njutningen blir ett surrogat för den kvalitativa förlusten, för bruksvärdeförlusten.

Våldet

Man kan faktiskt se precis samma mönster i fråga om våldet. På samma sätt som sexualiteten har våldet blivit abstrakt, anonymt, likgiltigt, utbytbart – men ökat kvantitativt.

Hos Spillane utlöses våldet av en moralisk ilska, av en våldsamt moralisk upprördhet och av hat. Så här kan det låta (i Hämnaden är min):

Hat och ursinne vällde upp inom mig så att jag snart inte visste vad jag skulle ta mig till. Jag betraktade det som en gång hade varit Jack. Jag hade behov av att be en bön men jag kunde inte. Hatet satt i vägen.

Mitt ord gäller så länge jag lever, det vet du. Jag ska ha tag på den som dödade dig. Han kommer inte att hamna i stolen. Han kommer inte att bli hängd. Han ska dö precis som du gjorde, med en kula från en fyrtiofem i magen, alldeles nedanför naveln. Det spelar ingen roll vem det är, Jack.

Det är sveket, grymheten, förräderiet i världen som väcker Hammers hat. Och det riktar sig mot en alldeles bestämd person, det är Jacks mördare han vill åt.

I agentromanen är våldet anonymt och professionellt. Det framgår tydligt, som Lundqvist har påpekat, av Nick Carters funderingar över sitt mördaryrke som agent åt den amerikanska spionorganisationen AXE: "Vi håller på med det här för att vi tycker om det, för att vi är bra på det, för att det är spännande och för att vi tjänar bättre än de flesta andra. Vi får inte försöka lura oss själva".

Den här attitydförändringen slår naturligtvis igenom även i själva sättet att skildra våldet, i framställningskonsten. Vi kan jämföra en våldsscena från *Spillane* resp *Fleming*. Båda är utdrag ur betydligt mer utförliga skildringar. Den första är hämtad från en sen bok av *Spillane*, *Dödskyssen* från 1972:

Jag gjorde samma sak med Grek-Brideys fingrar som med Markhams. Sen ristade jag upp kinderna så att Bridey aldrig mer skulle kunna passera obemärkt bland ens femtio människor. Slutligen knäppte jag upp byxor-

na på honom, tog fram det lilla han hade, väntade de två minuter det tog innan han började återfå medvetandet, höll sylen så att han kunde se den ... och när jag visste att han var så vaken att han förstod vad som höll på att ske, körde jag ner sylen så hårt jag kunde och spetsade pungen vid golvet. Han svimmade efter ett långt väsande andetag.

Förbindelsen mellan sex och våld är lika tydlig som i det tidigare citerade stället ur debutromanen, men här är sadismen ännu mer utstofferad, brutaliteten ännu mer hämningslös och pösande självbelåten.

Så här ser det ut när Mr Big slits sönder av hajar i *Leva* och låta dö från 1954:

Det var ett stort huvud med blodet strömmande ner över ansiktet från ett sår på den breda blanka hjässan (...). Bond kunde se hur tänderna blottades i en krampaktig grimas av dödsvända och förtvivlad ansträngning. Ögonen var beslöjade av blod men Bond anade att de var nära att tränga ur sina hålor. Han tyckte sig nästan höra hur det stora anfrätta

Våldet i *Mickey Spillane*-filmen "Hämnden är min" 1953

... och våldet 25 år senare i James Bond-filmen "Goldfinger"

hjärtat dunkade under den gråsvarta huden (...) The Big man fortsatte att plöja sin väg. Hans axlar var bara – kläderna hade väl slitits av honom vid explosionen – men den svarta sidenslipsen var kvar, satt som en ring runt den tjocka halsen och böljade ut bakom nacken som stångpiskan på en kines (...)

Ett moln av blod vällde upp och förmörkade havet. Två ett par meter långa bruna smäckra skuggor backade ut ur molnet och borrhade sig sedan in i det på nytt. Kroppen där nere under ytan rycktes häftigt åt sidan. halva mr Bigs vänstra arm kom upp ur vattnet. Den hade ingen hand, ingen lov, inget armbandsur. Men det stora kålrotshuvudet, den grinande munnen full av vita tänder, som delade det nästan mittitu, levde fortfarande (...)

Umberto Eco har analyserat den här passagen. I sin helhet rymmer textstället en hel del ålderdomliga, klassiskt sadistiska drag: Bond har utsatts för tortyr tillsammans med kvinnan, den unga jungfrun; deras kroppar har sammanbundits nakna mot varandra; därpå följer fiendens utdragna dödskamp.

Allt detta har smak av gotisk skräckroman-tik. Men, det som är intressant med Fleming enligt Eco, är att de här arketyperna, de elementära skräckförmimmelserna, beskrivs med en fysikers precision. De skildras knappast med känslor över huvud taget. Det är yttre bilder som Fleming radar upp – och det är bilder av ting. Klockan saknas på en avsliten arm, den svarta sidenslipsen har vridits bakfram. Det är kallt, likgiltigt. Tingen upphöjs över människan, det är en tingslig, avhumaniserad framställning.

Flemings text är här visserligen tjugo år äldre än Spillanes. Men det är Flemings text som speglar det senare stadiet. Det är James Bond som ständigt på nytt kommer upp på repertoaren och som läses av högstadieeleverna, medan Spillanes 70-talsböcker väl bara finner läsare bland gamla 50-talsveteraner.

Vi ser alltså att det är med våld som med sex. Den sista skytten av personligt ansvar och engagemang har ersatts av det teknis-

ka, yrkesmässiga, närmast ändamålslösa våldet. Allt kvalitativt har ersatts av det kvantitativa. Våld och sadomasochism genomsyrar böckerna om Bond lika väl som dem om Hammer. Men det sker på ett mer "civiliserat" sätt. Det sado-masochistiska mönstret tycks existera oberoende av något personligt ansvar. Det bara finns som en teknisk nödvändighet. Bond görs knappast direkt ansvarig för våldet och sadismen i böckerna. På samma sätt blir inte heller läsaren personligt indragen och ansvarig. Sadismen är bara en mekanism som pågår utanför vår kontroll, och som vi därför hämningslöst och njutningsrikt kan ge oss hän åt.

Klyftan som vi såg redan hos Holmes – mellan den abstrakta rikedomens värld och den sinnligt-konkreta rikedomens värld – har egentligen djupnat. Bond demonstrerar den totala oförmågan till kvalitativ behovstillfredsställelse – men varken han eller vi upplever det som någon oförmåga. Oförmågan har ersatts av kvantitativ surrogatstillfredsställelse. Och när oförmågan är omedveten, när den inte längre innebär frustration och lidande utan trivsel – då finns det inte längre någon grogrund för motstånd mot förtrycket. Det upplevda lidandet har försvunnit ur vardagen och masskulturen, och därmed möjligheten till protest. Varufetischisten är den totalt manipulerbara människan. Agentromanerna – liksom varuhuset, den kommersiella ungdomskulturen, schlagerindustrin osv – är utslag av detta. De är symtom på konsumtionssfärens patologi – en tvångsmodellering av drifterna som ytterst innebär förlusten, den omedvetna förlusten, av människans självständighet.

En rutschbana för känslorna

Hittills har jag talat om behov och drifter som s a s finner gestalter i triviallitteraturen. Bakom vår fascination inför hjälten ligger behov och drifter och konflikter hos oss som är skapade av våra gemensamma samhällsliga villkor. Men det förklarar inte hela makten hos masskulturen. I själva verket tror vi givetvis inte på Sherlock

Holmes eller James Bond. Skulle vi direkt och oförmedlat ställas inför Holmes övermänskliga syntes av förnuft och känsla skulle det te sig monstruöst och överkligt. Makten i triviallitteraturen – och masskulturen över huvud – ligger i den estetiska förmedlingen. Inom oss hyser vi behov, drömmar, önskefantasier, konflikter som är skapade av de förhållanden som vi lever under. Det är dessa behov, drömmar osv som förs upp och som binds genom en estetisk form. Masskulturens verkliga sociala betydelse ligger i detta. Oklara, omogna, obearbetade medvetandeformer befästs och förs vidare genom en form av estetisk fascination. Föreställningen om kvinnan som den passiva, följsamma, formbara varseln – det eviga sexualobjektet – etsas in i vårt djupaste instinktliv genom upprepade bilder och former, genom en estetisk präglning av själva vår grundläggande sensibilitet.

Hur läsningen kan bli estetisk psykofarmaka syns bäst i kärleksromanen, den kvinnliga genren bland populärpocket. Den visar med överväldigande tydlighet att kärleken är kvinnans domän par préférence. Men hur används kärleksdrömmar i kärleksromanen? Vad gör kärleksromanen med sin läsarinna?

Motiven, innehållet, kärlekens kännetecken kan växla – inom vissa ramar – i den romantiska kioskromanen. En sak återkommer dock alltid, och det är den som verkar utgöra genrens egenart. Det är något som jag kallar för känslans retorik.

Vi ska titta på upptakten till fyra kärleksromaner från det sista året och se vad det är som kännetecknar dessa fyra upptakter.

För tredje gången hade Marie sett mörkret sänka sig över ödemarken. För tredje gången hade hon gått till sängs i sitt rum på den gamla gästgivargården. För tredje gången hade hon lyckats somna. När hon vaknade kände hon sig förlamad av en skräck hon inte erfarit sedan hon var barn.

Margit Sandemo, *Dörren till det fördolda* (presentation av hjältinnan)

Det är en spänning som skapas. Det retoriska greppet är tydligt: tretal, upprepning. Perspektivet är Maries, hjältinnans. Kulis-

sen anges med några enkla, suggestiva element: mörkret ödemarken, gästgivargården. Slutpunkten är **skräck**. Texten består faktiskt bara av en serie enkla grepp och enkla element för att skapa en skräckförmimelse.

Första gången jag såg honom var genom fönstret på ett värdshus i Helsingfors. Han hade det mest levande ansikte jag någonsin sett. Jag tyckte inte att han var någon vacker karl, åtminstone inte just då, det var han för ilsken för. Han stod ute på gården, barhuvad och med piskan i handen, och fast han var civilklädd, med en lång svart kappa kastad över axlarna var det något i hans längd, de breda axlarna och hans sätt att föra sig som tydde på att han var militär.

Constance Heaven, *Natasja* (presentation av hjälten)

Även här har vi kvinnans perspektiv, formen är jagberättelsens. Vi har en hastigt angiven miljö: ett värdshus i Helsingfors. Och vi har samma enkla element: karl, ilsken, piska, slängkappa, kroppshållning – militär. Det är en erotisk spänning som skapas, en lustförmimelse.

– Minns du?

– Minns du?

De var som två barnungar och de höll varandra i handen medan de tittade ut genom flygplansfönstret. Där nere gled Alperna förbi och bergskedjorna liknade en rynkig gamlings ansikte. Så var de över Poslätten och återigen sa hon:

– Minns du?

Helmut Busch, *Allt utom det* (presentation av paret)

Den här texten börjar med en dialog. Den anger tilltal, gemenskap, barnlig nyfikenhet och glädje. Men principen är i grunden densamma, en serie enkla element: barnungar; hålla handen; tryggt inramat flygplansfönster; några välkända namn ur turistreklamen – Alperna, Poslätten. Texten väcker nyfikenhet och förtroende hos läsaren. Det rör sig om samma typ av enkla signaler för att väcka lustkänslor: gemenskap, minnen, resor, främmande miljöer.

Kvinnan i sängen var ung och ovanligt vacker och välväxt. Hennes halvlånga hår var nästan blåsvart, tjockt och blankt, och de stora mör-

ka ögonen lyste av förälskelse och glödde av lidelse mot mannen som lutade sig över henne.

Anne Haller, *Dubbelgångaren* (presentation av rivalen)

I detta exempel är perspektivet utifrån, kvinnan blir sedd i sängen. men annars har vi samma mekanism. De enkla elementen är: kvinna, säng, vacker, rikt hår, lysande ögon, framåtlutad man. Texten är en serie retningar för fantasin. Utifrånperspektivet och det starkt understrukna i elementen – blåsvarta, glödde, lidelse – ger ett inslag av varning åt den erotiska spänningen.

De här böckerna handlar egentligen inte om människor och de har inget intresse av att framställa en verklighet. De är ett slags maskiner för att framkalla känslor, maskiner för att väcka en serie lust- och skräckförmimelser. Vi kan ta ett exempel till ur *Natasja*:

– Säg inte att ni är rädd, inte den tappra, oberoende miss Weston, som är redo att möta vad som helst! Han skrattade åt mig, men samtidigt smögs hans armar omkring mig. Hans läppar snuddade lätt vid mina och sedan såg han ner på mig och skrattet hade dött bort. I nästa sekund hade han dragit mig närmare intill sig. Jag blev kysst, verkligen kysst, kraftigt och passionerat. Det var underbart och skrämmande på samma gång. Jag skälvde i hela kroppen. Jag blev rädd för de nya känslor som genomfor mig. Sedan kom musikens våldsamma, livliga rytm oss att flyga isär.

Ett helt känslöförlöpp produceras av det här lilla textavsnittet. Vi känner en krypande rädsla (för grodor). Vi har den behagliga känslan av att vara svaga och genomskådade och utsatta för överlägsen retsamhet. Vi har den lätta erotiska beröringen, vi har känslan av att bli erövrade, hårdhänt besegrade, vi har passion och hänryckning och vi har befriande, kraftfull musik (mazurka).

Alla exemplen visar samma sak. **Känslan är allt**. Vad det handlar om är att väcka våra känslor, att göra oss rörda. Det är textens enda avsikt med oss. Den vill skapa ett känslorus. Känslan är självändamål. Man brukar kalla sådana här texter för sentimentala.

Aksel Sandemose har sagt att den senti-

tag själv -
betala i kassan

OBS!
gratisläsning
ej tillåten

Veckojournalen

EM VAR ALFRED NOBEL?

För vår reporter Peter Drags... Liza Minnelli att hon struntar i kvinnosaken.

Jag vill bara vara kvinna för min man

- I Rom där Liza Minnelli spelar in en ny film tillsammans med sin far gav hon vår reporter (se bilden Lh.) en exklusiv intervju.
- Hon upplever det som jätte-pännande att få filma mot Ingrid Bergman. Och hon talar engagerat om kvinnosaken. Som hon är utstående till. Liza vill vara kvinna för sin man.

Efter skilsmässan
Hans har glädje i rikas
● — Jag t slutat med i vilda liv, säger Sammy Davis Jr. Lycklig med fru Althea May Britt W och Sammy des 1968 (ny

Foto: Anders Petersen, SAFTRA

mentala känslan är uttryck för en olöst konflikt. **Känslan** har en självklar plats i vår reaktion inför fattigdom, sjukdom, skilsmässor osv. Men om känslan blir allenaordande, om den utesluter all saklighet och strävan att bearbeta situationen – då riskerar den att stämplas som sentimental. Och då bottnar den, enligt Sandemoses definition, i en vanmakt hos oss. Situationen har fört oss rätt in i en olöst konflikt, yttre eller inre, och vår reaktion blir sentimental, ett passivt tåreflöde.

Barn 312 från 1950-talet har blivit en av de största succéerna inom denna genre. Hela romanen är konstruerad på skilsmässokomplexet, den består praktiskt taget bara av en serie sönderslitande skilsmässoscener och separationskval. Romanens succé tyder på att detta är tacksamt råstoff. Sannolikt har de flesta av oss traumatiska upplevelser av övergivenhet och frånvaro –

obearbetade barndomskomplex. Det är sådana obearbetade konflikter som utnyttjas i de här romanerna. Och de utnyttjas hänsynslöst. Det finns ingen strävan att föra konflikten vidare. Tvärtom är texten anlagd på att få oss att njuta av vår konflikt. Därmed berövas vi varje motivation till att befria oss ur den. Vi hålls kvar i vår bundenhet till förflutna känsloupplevelser. Vi binds – med estetiska medel – vid det omognaste och svagaste inom oss. Det lyckliga slutet lägger ytterligare lock på allt hotande i konflikten. Barn 312 slutar med att alla fyra skilsmässohotade – de två barnen och de två älskande – ligger hopgyttade i en mjuk och svällande säng.

Nu vet vi att det är de mest vanmäktiga och undertryckta i vårt samhälle som systematiskt låter sig utsättas för den här typen av texter och dess retningar. Det är unga osäkra flickor och äldre, lågavlönade eller hemarbetande kvinnor som är de största

konsumenterna av kärleksromaner av den här typen. Det finns ett samband mellan personlig osäkerhet, otrygghet och maktlöshet å ena sidan och viljan att betala för och låta sig utsättas för de här retningarna å andra sidan. Med hjälp av de här romanerna – via en estetisk förtrollning – kommer man åtminstone i **kontakt** med känslor som man annars aldrig vågar röra vid. Romanerna rör vid skikt som normalt ligger djupt begravda under tjocka avlagringar, och som vi bara förnimmer som dunkla hot eller som molande smärta.

Det måste vara väl vara en av de viktigaste uppgifterna för all litteratur att ta oss ner till de dolda djupen. Bara så kan den hjälpa till att organisera vårt inre och att få oss att förstå samspelet mellan inre och yttre verklighet. Men för att det ska ske så måste litteraturen innehålla en riktning, konfrontera våra drömmar och konflikter med verklighet och handlingsalternativ. Sträva bort från det ouppklarade, beroende, passiva. Och problemet är att det just är de mest osäkra och vanmäktiga, de som skulle vara mest i behov av en sådan skönlitteratur, som har minst kraft att ta emot en sådan uppfordran. Det är med triviallitteraturen

som med sprit och psykofarmaka. Den kan fungera som en personlig säkerhetsventil, men i det långa loppet är det ingen annan som tjänar på det än fabrikanterna.

Sanningen om Sherlock Holmes och andra spännande och gripande berättelser är obehaglig: vi lever ett livsfarligt, torftigt och känslolöst liv. Men den är också nyttig. Om den estetiska formen är en makt som kan binda oss vid det bestående, så är den också en makt som kan lösgöra oss och ge oss bilder för en annan verklighet.

- Litteratur som jag har haft stor nytta av:
 Asplund, J., *Bertillon & Holmes*, Korpen 1976
 Ekbohm, T., *Övermänniskan på Baker Street (i: Ord om mord, red. av J. Broberg, Spektra 1974)*
 Lindung, Y. m.fl., *Kiosklitteraturen*, Tiden 1977
 Lundqvist, Å., *Masslitteraturen. Förströelse-förförelse-fara?* Aldus 1977
 Lundqvist, Å., *...och köparen blir nöjd*, Aldus 1976
 Schneider, M., *Samhället som sjukdom*, Rabén & Sjögren 1975

Rättelse till KRUT nr 8

I artikeln "Mer och mer började jag upptäcka hur mycket jag behövde föräldrarna..." har några ord fallit bort. Under mellanrubriken: Föräldrarna vet inte vad barnen lär sig i skolan, på sidan 20 står:

Det här var viktigt att formulera eftersom jag upplever att föräldrarna skiter i sina barn.

Det skall vara så här:

Det här var viktigt att formulera eftersom jag upplever att **många lärare hävdar** att föräldrarna skiter i sina barn.

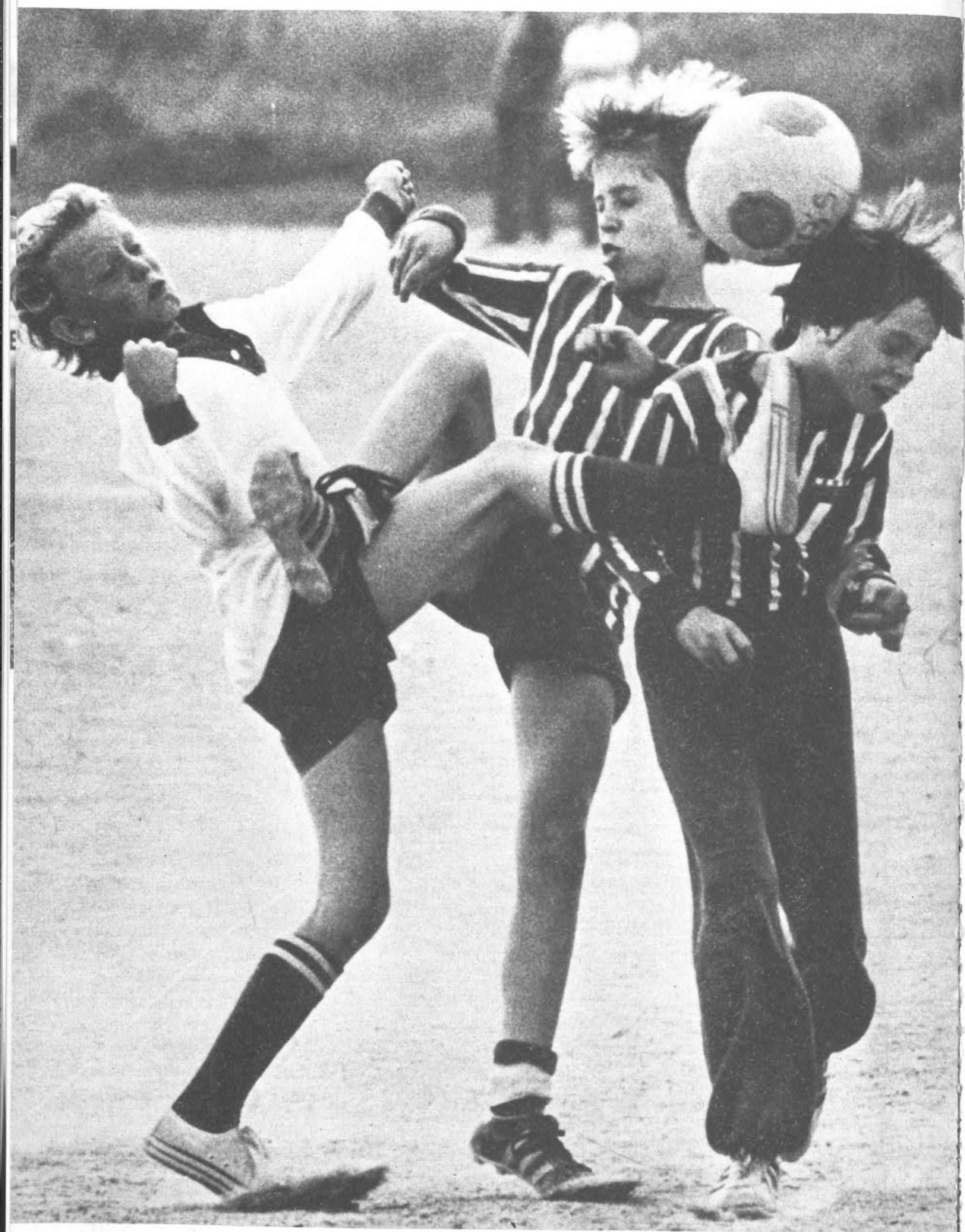
I artikeln "Om Peter Brückner" har några fel insmugit sig som försvårar läsningen. På sidan 15, spalt 3, har den sista raden fallit bort: ... Mescalero". Den anonyme författaren - ...

I andra spaltens första stycke på sidan 16 skall den andra meningen lyda så här: Brückner fick aldrig "formuläret" och Pestl tog aldrig notis av Brückners till-

sammans med de andra frivilligt avgivna deklARATION i samband med meddelandet att disciplinära förundersökningar hade inletts.

Längre ner i samma spalt, dvs rad 40-41, ... åtgärderna samt terrorismen i Västtyskland. skall meningen inte avslutas med citationstecken. I den följande meningen, som inleds med "Portförbudet påspäddes ..." skall "statsfientliga inställning" stå mellan citationstecken.

Flera fel förekommer i första stycket, spalt 3, sidan 17. Stycket skall låta så här: Mot denna bakgrund får i en till två KRUT-sidor begränsad presentation den intellektuellt och moraliskt sensible och ödmjuka Peter Brückner, som man möter honom i hans vetenskapliga arbeten och i personliga kontakter, stå tillbaka för en skildring av hans "handgemäng" med överheten.

Vad ska vi göra med fotbollen, kamrater?

Svante Weyler

Början av september. Det är regnigt och allmänt smådjävligt väder när träningen börjar. Men alla de drygt 20 grabbarna i laget har kommit och de värmer upp i sina gulröda träningsoveraller – klubbfärgerna! – ute på planen. Den här träningen är viktig. Snart har man första matchen i slutspelet.

Fotbollsplanen ligger mitt i Bollmora Centrum, i Tyresö kommun i Stockholms sydöstra förorter. Under rekordåren på 60-talet växte kommunen explosionsartat. Nu börjar allt stabiliseras, allt är färdigbyggt; den omflyttning som sker går från hyreskåk till radhus till villa.

Pojkarna på planen är 10–11 år. Alla går in för att göra sitt bästa på träningen, de flesta har klart för sig att säsongen går mot avgörandet: ska man lyckas bli det bästa laget i hela Stockholm i sin åldersklass?

Då spelar det inte så stor roll att det regnar och är kallt.

Idrott har, brukar dess kritiker hävda, en "skadlig" inverkan på barn och ungdomar: idrotten uppfostrar barnen till tävlingsmäniskor.

Nå, detta är så uppenbart! Det börjar kännas lite pinsamt att idrottskritiken inte kommit längre än till: "Säg Björn Borg och jag säger Kalle Anka, säg Börje Salming och jag säger lyckopiller, bedövningsmedel och inskolning i kapitalets konkurrensmekanismer".

Jag ska försöka ta mig förbi den här "uppenbara" kritiken för att ge en bild av fotbollen som uppfostringsinrättning: Vad lär sig en fotbollsspelare när han/hon spelar fotboll? Vad måste man kunna för att vara en bra fotbollsspelare? Hur ser fotbollspedagogiken ut?

Dessutom blir det några utvecklingar om ungdomsfotbollens ekonomi och fotbollsteorins utveckling.

*

Jag har spelat fotboll i mer eller mindre organiserad form sen jag var tio år. Det gör sammanlagt femton års sparkande, först i pojklag och sen i seniorfotboll på olika nivåer. Delar av min uppfostran har skett helt inom fotbollen, det gäller främst sånt som det inte diskuterades så mycket om hemma – tjejer, sprit ... Det är i ett fotbollslag som jag fått del av en "medveten" fostran till att fungera i ett kollektiv.

Jag har också fått en politisk fostran som även den ägt rum i huvudsak utanför hemmet. På en given punkt kolliderade de här två "banorna" – konflikten löstes tillfälligt genom att jag tog av mig FNL-märket när jag gick till träningen i div III-laget. Jag vågade då inte försöka att föra ihop de två världarna. Nu spelar jag boll för skojs skull långt ner i seriesystemet i ett lag där alla en gång haft eller fortfarande har sina röda märken på sig. Att det – ur politikens synvinkel – inte är nån speciellt bra lösning, kommer jag tillbaka till i slutet på artikeln.

Varför berättar jag nu allt det här? Jo, helt enkelt därför att jag själv när jag läst vänsteranalyser av idrott (och en sådan ska det här försöka vara) alltid har haft så svårt att känna igen mig, och då blivit så förbannad på att den som skriver aldrig redovisat sin bakgrund och utgångspunkt.

Alltså.

Mitt ämne: ungdomsfotboll

Mitt ärende: en kritik av den "rationella" och elitinriktade ungdomsidrotten.

Föreningen

Tyresö Fotbollsförening (TFF) är en ung förening. Den bildades 1971, har vuxit snabbt och nått framgångar. A-laget har avancerat uppåt i seriesystemet och ligger nu i div IV. På ungdomssidan har man etablerat sig som en av Storstockholms främsta klubbar, både när det gäller topp och bredd.

Ungdomsfotbollen organiserar ungefär 1 000 pojkar och flickor och den kan beskrivas som en pyramid. I basen finns fotbollsskolan och kvarterslagen. Fotbollsskolan drivs inomhus under vintern och dit kommer barn som är för små för att vara med i ett lag.

Lagen som spelar i kvartersfotbollen består av ungar från de olika kvarteren och gatorna i kommunen. TFF sköter organisationen i serier och håller med material och program. Ledare är föräldrar till barn som är med. De som spelar i de här lagen går ofta i samma skola, på samma fritis och/eller bor på samma gata. Fotbollslaget blir då bara ett sätt till att vara tillsammans på. I kvartersfotbollen deltar ett 50-tal lag varav bara ett fåtal är flicklag.

Målsättningen från TFF:s sida med kvartersfotbollen är dubbel: dels vill man ge så många som möjligt chansen att spela fotboll, dels använder man sig av kvarterslagen för att få fram talanger som sen kan tas upp i ungdomselitlagen som spelar i S:t Erikscupen.

De lagen utgör pyramidens andra steg. S:t Erikscupen är en turnering som arrangeras av Stockholms Fotbollsförbund och tidningen Expressen och den är öppen för lag från hela Storstockholm. 1977 deltog ca 25 000 pojkar och flickor i turneringen. Tyresö FF har 1978 haft 25 lag anmälda. Lagen är indelade i åldersklasser, den äldsta för 16-åringar, den yngsta för nioåringar och yngre.

Till de lag som föreningen ställer upp med i cupen rekryteras de bästa i varje åldersklass i kommunen. De handplockas av ledare som åker runt och tittar på kvarterslagen.

För pyramidens tredje steg finns det två alternativ: antingen fortsätter man som elitspelare i föreningen upp till junior- och seniorlag. Eller så blir man värvad av en storklubb. Alla pojkar i det lag som jag följde var katalogiserade hos Djurgården – en storklubb. Pojkarna värvas med hjälp av skimret kring storklubbarnas färger och drömmen att en gång ...

Elitidrott – breddidrott

Idrottskritik brukar ofta ta fasta på "mot-satserna" elitidrott och breddidrott. Med elitidrott brukar man då avse den allra yppersta seniornivån och det brukar räcka med att säga Björn Borg för att få avsmaken att kännas på tungan. Men bara den kortfattade beskrivningen av ungdomsfotbollens uppbyggnad i TFF visar att det här motsatsparet också finns på den här "låga" nivån, ja den finns t o m i varje åldersklass. Och skiktningen i elitfotboll å ena sidan och bredd-/motions-/kvartersfotboll å den andra har tilltagit oerhört snabbt sen jag själv spelade i ett pojklag. Då, för tio år sen, spelades så gott som all "organiserad" fotboll inom S:t Erikscupens ram. Nu utgör cupen bara stockholmsfotbollens allsven-

ska, och därunder finns ett otal kvartersserier och lokala turneringar och cuper.

Återigen ser vi dubbelheten från tidigare: å ena sidan spelar fler ungdomar än någonsin fotboll, å andra sidan en ökad skiktning. De här två tendenserna tror jag är giltiga generellt för ungdomsidrotten idag, och en kritik måste ta detta som en av sina utgångspunkter om man vill komma längre än till rena och moraliserande fördömanden.

Inom idrottsrörelsen hävdar man alltid att bredd och elit betingar och förutsätter varandra. I deras ögon finns alltså inget val. Men då måste vi ställa oss frågan om det är nödvändigt med en elitsatsning också för elvaåringar, för att få fram en bredd. Ja, för att kunna svara på det måste vi veta vad det innebär att vara 11 år och elitspelare i fotboll.

Porträtt av ett lag

"Drömmen är ju naturligtvis att få tio man som forechecker", säger Tommy Pile, som

är den som har huvudansvaret för ett av Tyresö FF:s lag i S:t Erikscupen. Det är ett pojklag, där alla är födda 1967. I årets cup gick de till semifinal där de förlorade mot Hammarby. Jag följde det här laget under en tid i höstas, på träning och match, pratade med ledarna och med pojkarna själva.

I truppen ingår det 16-17 spelare. Alla har tidigare spelat i kvartersfotbollen – det var där de blev "upptäckta". Den som hittade dem var Åke Frick, en annan av lagets ledare. Han berättar att han åkte runt och tittade på alla kvarterslag med pojkar födda -67 och de bästa blev tillfrågade om de ville vara med i elitlaget. De allra flesta tackar ja, säger Åke. Det har hänt att nån inte velat gå över. Då har det oftast berott på att de inte ville lämna sina kompisar i kvarterslaget.

Pojkarna satsar oerhört mycket tid på fotbollen, och de flesta av dem håller dessutom på med nån annan sport vid sidan av och under vintern. Men vill de bli bra i

Granängsringen är ett av kvarterslagen. Här värmer man upp inför den sista matchen i serien. Foto: Göran Ellung

fotboll måste de välja redan nu, menar Tommy.

De tränar tre kvällar i veckan, 1 1/2 timme varje gång, plus minst en match. Trots att de bara är elva år har de redan spelat fotboll organiserat i minst tre år. Enligt ledarnas skattning kommer något mer än hälften av dem att fortsätta med fotboll i den här omfattningen tills de blir 16-17 år. Om man tänker på vad som krävs av dem är det alltså rätt få som lägger av. Bland dem som spelar i kvartersfotbollen är antalet som slutar mycket högre.

Ledarna

Det finns fem ledare kring bara det här laget. Förutom Tommy Pile, som är den som har huvudansvaret, och Åke Frick, som sköter material och alla papper (anmälningar, närvarorapporter osv) är det två unga killar som sköter själva träningen samt en speciell målvaktstränare. Var och en av ledarna lägger ner i snitt 10-15 timmar per

vecka på fotbollen. Allt arbete med laget är obetalt - det är äran och stoltheten det handlar om.

Tommy och Åke har sina egna söner med i laget och jag frågade dem hur kontakten är med de andra föräldrarna:

"Till allra största delen är den bra. Vi har bildat en föräldraförening med styrelse och allt som vi ledare diskuterar planering, träningsläger och resor med. Förra året var vi i Västberlin och spelade och då var det flera föräldrar som ställde upp. Det kostar ju en hel del för föräldrarna att ha sina söner i laget, ca 3 000 kr per säsong, och det ska då täcka skor, kläder, bensinpengar och resor."

Att föräldrarna ställer upp så pass mycket för just det här laget är nog rätt unikt överhuvud inom ungdomsfotbollen, och särskilt om man jämför med kvartersfotbollen. När jag talade med en ledare för ett av kvarterslagen så klagade han över att det är hopplöst att få föräldrar att ställa upp. "De

Ett exempel på fri lek ...

betraktar det här ungefär som en fritidsgård dit man bara kan skicka ungarna och sen vara av med dem.”

Organisationen kring vårt elitlag ligger på en nivå som kan jämföras med seniorlag högt upp i seriesystemet. Som vi ska se när vi nu går över till att beskriva hur man tränar så gäller samma sak också där.

Den rationella träningen

Det som slog mig när jag stod och tittade på ett par träningar var att pojkarna **spelade** aldrig fotboll, de bara **tränade** fotbollsspel. Med spela menar jag då att man delar upp i två lag med varsitt mål (på fotbollsspråket: ”spela tvåmål”). I stället övade man bara enskilda moment som snabbhet, nickning, kortpassningar eller olika spelsituationer som anfall och hörnor. Jag frågade Benny, en av tränarna, varför det var så: ”Eftersom vi inte är tillräckligt många för att få ihop två fulla lag (= 2×11 st) så är det bättre att inte tillåta fritt spel, därför att

grabbarna kan öva in felaktiga spelmönster om de spelar på en mindre plan och med färre spelare än i riktiga matcher”.

Det här som Benny säger är viktigt. Det visar på ett nästan drastiskt konkret sätt på en förändring i synen på fotboll överhuvud och på ungdomsfotboll i synnerhet. Förändringen består i att ungdomar mycket tidigare än förut sätts i (vad man på idrottspråket kallar) rationell träning. Det rationella i den står för att det som påminner om **den fria leken** – i exemplet ovan representerat av spontant ”tvåmålsspel” – försvinner och istället riktas all träning in mot **spelet** och då det spel som förekommer i **matchen**: ”Träningen bör därför planeras så att **matchsituationen efterliknas så exakt som möjligt**.” (ur Kurs för ungdomstränare, utgiven av Stockholms fotbollsförbund 1978, kurs. i orig.)

Rationaliseringen av träningen av ungdomar är naturligtvis en följd av utvecklingen inom seniorfotbollen, men den får

... som kan förvandlas till organiserad, rationell träning.

Foto: Ann-Christine Eek, SAFTRA

- vissa särskilda effekter i ungdomsfotbollen:
- Den för med sig en ökad skiktning av spelarna. Motsättningen elitidrott - breddidrott förs ner på varje nivå bland de idrottsutövande.
 - Specialiseringen blir viktigare på ett mycket tidigare stadium i ungdomarnas "idrottskaraktär". Redan i vårt lag har de mycket unga spelarna speciella, fasta platser och uppgifter. Här kan man dra en parallell till utvecklingen i arbetslivet: teknologins utveckling har lett till att produktionsprocessen delas upp i flera och mindre moment, som vart och ett utförs av olika arbetare (=arbetsdelningen). Då uppstår ett behov av en särskild yrkesgrupp - förmännen - i produktionen som leder och samordnar alla de arbetare som utför de olika momenten.

Specialiseringen i fotboll skapar samma behov där. Men eftersom förmännen-tränaren inte kan vara med och spela, löser man behovet av ledning och samordning genom ett **taktiskt system** som spelarna lär in och följer. Utvecklandet av nya taktiska system (4-3-3-spel, forechecking, man-mot-man-markering etc) har gått fort de senaste åren och dessa ofta rätt komplicerade system tillämpas nu för fullt i ungdomsfotbollen. Detta har i sin tur gett upphov till förändrade krav på fotbollsspelaren. Med en grov generalisering kan man säga att den lekfulla fotbollskonstnären - dribblern - inte längre är idealet,

Foto: Sven Oredson; Bildhuset

utan i stället den anpassningsbara och -villige arbetsmyran.

- Träningen av ungdomar - barn! - sker enligt samma principer som vuxenträningen. Samma gäller flickfotbollen så vitt jag kunnat följa dess utveckling hittills. Flickorna tränas till att bli "falska pojkar", för att ta en liknelse från kvinnorörelsen. Det finns all anledning att hålla inne en stund med applåderna för att jämlikheten nu nått så långt att flickorna bryter in på männens allra heligaste området. För frågan är om flickfotbollen utgår från flickornas - bli fysiskt - annorlunda förutsättningar. I bästa fall skulle flickfotbollen kunna innebära att utvecklingen mot en hårdare ungdomsfotboll kan brytas. Men jag är som sagt lite tveksam, bli därför att jag hängt upp mig på ett uttalande från en framgångsrik kvinnlig fotbollsspelare som när hon tillfrågades om det inte var svårt för henne som nybliven mamma att hålla på med toppfotboll gav det här svaret: "Åh, du tänker på amningen. Nej, det är inget problem. Två hårda träningspass och mjölkproduktionen upphör!"

De här effekterna ska förstås som tecken på **tendenser** inom ungdomsfotbollen, och det är klart att det inte går lika "rationellt" till överallt. Men, det låter ju rätt hiskligt ändå. Barnen får ju inte leka, de tränas som vore de vuxna och inte får de betalt eller höga betyg heller. Frågan som ofelbart inställer sig är då: **vad är det som gör att de (och jag) håller på med fotboll?** Jag ska försöka skissera några tänkbara svar på den frågan, men först efter att ha tagit omvägen över en annan fråga, nämligen:

Var uppfostras barnen?

- Först några grunder i socialisationens - "uppfostras" - historia och teori;
- I de förkapitalistiska samhällena ägde barnens socialisation rum inom familjen som oftast var ett producentkollektiv av något slag, bönder, hantverkare e.l. Då, och under den tidiga kapitalismen skedde socialisationen huvudsakligen i arbetet.
 - Under kapitalismen förlorar familjen sin

roll som producerande enhet. Föräldrarna blir tvungna att sälja sin arbetskraft på en arbetsmarknad. Mer och mer förlorar också familjen sin uppgift som plats och instrument för socialisationen. Men även under kapitalismen behåller familjen vissa socialisationsuppgifter, främst sådana som har ideologisk och moralisk karaktär.

- När socialisationen av barnen inte längre helt kan äga rum i familjen måste staten och samhället gripa in och skapa nya socialisationsinstitutioner och -instrument. Exempel på sådana är skolan, dagis, fritids osv.
- Men vid sidan av dessa för medborgarna obligatoriska (skolan) eller nödvändiga (dagis) institutioner finns en rad andra verksamheter som har stor betydelse för barnens socialisation. Jag betraktar ungdomsfotbollen som en sådan verksamhet. Gemensamt för den här typen av verksamheter är att de är frivilliga, de äger rum på fritiden och de står inte under direkt statlig eller kommunal kontroll (in-

direkt gör de dock ofta det genom ekonomiskt beroende).

Om vi sammanfattar lite förenklat: pojkarna i vårt lag kommer i kontakt med ett flertal socialiseringsinstitutioner, varav tre av de viktigaste är familjen, skolan och fotbollen. I vårt sammanhang är de två senaste de intressanta och jag ska utifrån ett konkret exempel försöka belysa förhållandet mellan dem.

”Men spring då för helvete, Pata!”

De två tränarna, Benny och Danne som båda är i tjugooårsåldern, var mycket auktoritära under själva träningen. De skrek på pojkarna hela tiden, kommenderade dem och hade absoluta krav på insats, disciplin och tystnad under sina instruktioner. (”Kompisar är man efter träningen”, menade en av dem.)

Inför en övning har Danne ritat upp en fyrkant i gruset som pojkarna ska samlas inom. De strosar sakta dit, småpratar och är lite ouppmärksamma. Danne står tyst

och ser på. Han tycker att det går för långsamt och att det snackas för mycket: "Det är för mycket tjafs grabbar! Två varv runt planen!" Och pojkarna ränner iväg på sina straffrundor utan ett ord. Här tycks den preussiska pedagogik, som så grundligt misslyckats i skolan, fortfarande vara effektiv.

Vid ett tillfälle när pojkarna var samlade utan att någon ledare var närvarande, frågade jag dem om de inte blev förbannade när Danne och Benny skrek på dem hela tiden. Men, det var det ingen som blev. De var **helt införstådda med** att det var nödvändigt: "Man måste ju lära sig att vilja", sa en av dem. (Och jag kan utifrån mina egna erfarenheter från idrottsvärlden säga att ordet VILJA har en alldeles särskild klang på idrottspråket!) En sån här inställning legitimeras också av det vetenskapliga geschäft som kallar sig idrottspsykologi:

"Den som vänjer sig vid att uppleva smärtan som något hotande och hemskt, kommer att få kämpa mot detta som ett faktiskt handikapp. Hon eller han tar sig själv så mycket på allvar, att det inte blir nog mycket över till handlingen, löpningen." (T. Stockfeldt, *Idrottspsykologi*, s 106, min kurs).

Grovt talat kan man säga att pojkarna identifierade sig helt med de krav och de mål som tränare och ledare satt upp (även om en av ledarna lite skämtsamt klagade över att pojkarna nog var för unga för att riktigt förstå hur roligt det skulle vara att vinna S:t Erikscupen, utan det var han tvungen att "övertyga" dem om).

Den insiktsfulle läsaren-läraren ser ju omedelbart att den här sortens pedagogiska metoder står i oförenlig motsättning till all pedagogisk teori som omhuldas idag. I dessa teorier gäller det ju att åtminstone få eleverna att tro att det är de själva som styr den pedagogiska processen. Att också pojkarna i laget insåg denna skillnad kom fram när jag bad dem jämföra fotbollsträningen med hur det är i skolan just när det gäller auktoritära ledare resp lärare. En av dem uttryckte skillnaden så här: "Här på träningen är det lättare, här säger de vad man ska göra och så gör man det, för man vill ju bli bra i fotboll va. Men i skolan där ska

fröken hålla på och förklara en massa varför man ska göra nåt och så tar det en massa tid."

Det här svaret ger oss flera ledtrådar när vi ska göra en jämförelse mellan skolan som en obligatorisk socialisationsinstitution och fotbollen som en frivillig:

- I fotbollen är målen för verksamheten mycket lätta att formulera och därmed enkla att förstå och identifiera sig med. Man ska bli bra. Vad är bra? Bra är man om man vinner matcherna. Punktum!

I skolan är målen abstrakta och svåra att genomskåda både för lärare och elever. Att man nu talar om en ökad satsning på basfärdigheter kan väl tolkas som att byråkraterna insett detta och närmar sig "fotbollspedagogiken".

- Det finns inga fundamentala skillnader mellan lärarens roll i den "nya", "demokratiserade" skolan och fotbollstränarens i laget. Skillnaden består bara däri att i den organiserade idrotten framträder vissa av det kapitalistiska konkurrenssamhällets drag på ett mer oförfalskat och mindre förvrängt sätt än i skolan. Skolans "verkliga" funktioner är beslöjade i vacker utbildningsideologi och i fallet med auktoriteten gäller att skolan/läroplanen/läraren anser det nödvändigt att förklara (bort) sin auktoritet medan fotbollstränaren utnyttjar den öppet.

Och jag vill avsluta det här avsnittet med en fråga som jag själv inte rår med att besvara, bli därför att min "undersökning" är för begränsad: Vad innebär det för skolans del att barn frivilligt väljer verksamhetsformer som, betraktade ur ett socialisationsteoretiskt perspektiv, övar in helt andra mönster och beteenden än de som skolan säger att den vill uppfostra barnen till? Den här frågan tror jag är grundläggande för alla lärare som vill sätta in sin verksamhet i ett större sammanhang.

"Att nicka in en hörna är glädje"

Kommen så här långt inser jag att jag ännu inte svarat speciellt bra på den viktiga frågan jag ställde tidigare: varför håller vi på

Tränaren i Tyresö FF går igenom taktiken.

Foto: Söders Kanonfotograf

med fotboll? Här måste jag trötta er med lite egna erfarenheter:

Fotboll är den roligaste lek som finns. Det kan t o m vara härligt att träna fotboll. Fotboll är njutningsmänniskans sätt att skänka sin kropp kondition, snabbhet och smidighet, medan t ex ensamma rundor på trista motionsslingor bättre passar en sann lutheransk spåkarsjäl. Att slå en tunnel, göra en lyckad glidbacking, nicka in en hörna är ofta GLÄDJE. Fotbollen kan, i sin bästa (och högsta) form fostra till en genuin och personlighetsutvecklande kollektivitet – den kan lära folk att de bara klarar av saker och ting i grupp: "Att gå in i idrotten är att komma ifrån ensamheten. Helt enkelt så: enkelt, metafysiskt, diffust, kristallklart och enkelt. Och att sedan använda den insikten i det samhälle man lever i." Det säger P.O. Enqvist och jag känner igen och håller med om det första ledet i det han säger. Men när det gäller att ta med sig och använda de insikter man fått (om t ex kollektivitetens nödvändighet) när man går ut i

samhället, då upphör självklarheten att vara giltig. Låt mig gå tillbaks till vårt pojk-lag i Tyresö. Vad är det för slags kollektivitet som de lär sig och uppfostras till? Och vilka insikter kan de tänkas ta med sig?

Kollektiviteten i pojklaget kan beskrivas med att laget **som grupp** måste **underordna sig** ett system som till en del tillförs dem utifrån. Systemet måste dock till en del också sammanfalla med gruppens egen uppfattning om hur fotboll ska spelas, annars blir det helt enkelt för svårt att lära in, särskilt med så unga spelare.

Kollektiviteten består i 1) att individer-nas enskilda betydelse minskas och 2) ett skärpt krav på anpassning till det – av någon **utanför** kollektivet – bestämda systemet.

Den här formen av kollektivitet är väl inte det som brukar förstås med honnörssorden om "fostran till kollektivt tänkande", för det handlar ju inte alls om något eget tänkande. Med "riktig" kollektivitet menar jag t ex en grupp som utifrån sina **egna be-**

hov och intressen skapar ett system för lösandet av en uppgift. Nej, det kollektiva tänkande som får plats i modern fotboll är samma tänkande som arbetsköparna vill skapa genom gruppworkshop på byggen eller s k självstyrande grupper i bilindustrin. Vill man vara verkligt drastisk så kan man nog säga att det inte är några kritiska skyddsombud eller uppkäftiga rekryter som hålls fram som förebilder för idrottsungdomen.

Att det är så lätt att få barn (och vuxna!) att acceptera denna "falska" kollektivitet bottnar väl i att det **trots allt** rör sig om en kollektiv verksamhet, man "kommer in från ensamheten".

Socialistisk fotboll???

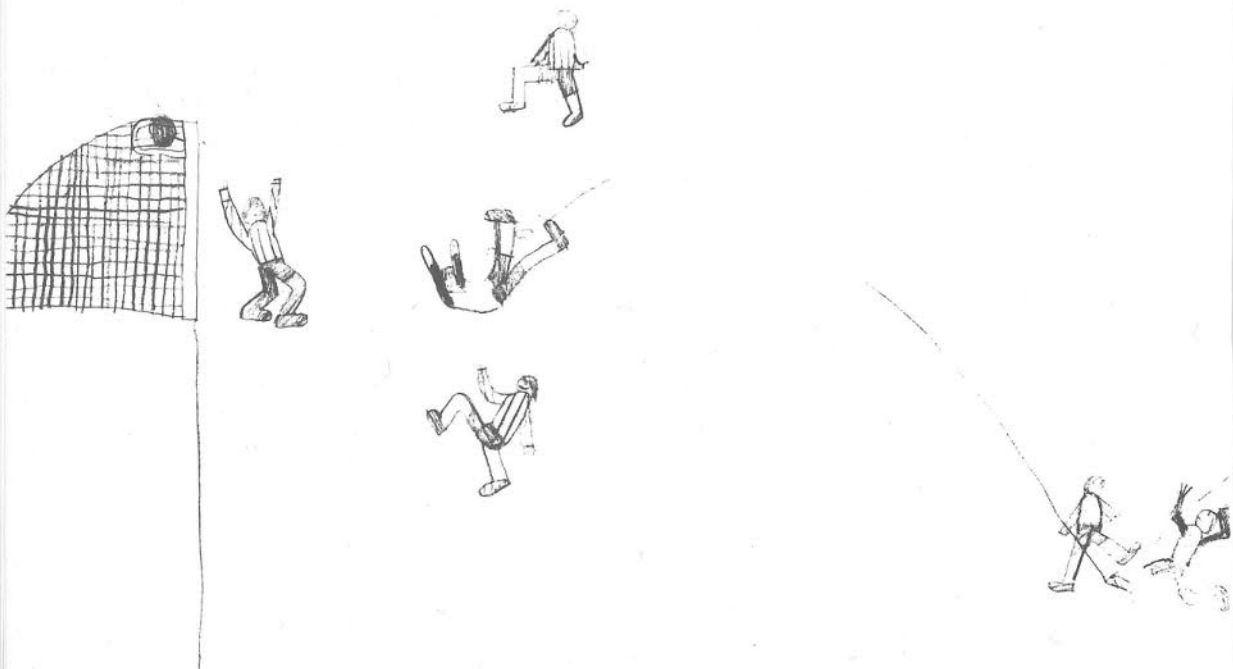
Jag nämnde i början av artikeln att jag nu spelar fotboll i ett lag där de två gemensamma nämndarna för medlemmarna är att de gillar fotboll och att de politiskt hör hemma nånstans på vänsterkanten. Och jag sa också att det egentligen inte innebär någon direkt **förening** av de två intressena. För frågan är ju: kan man se på ett fotbolls-

"Bajsakletas" tecknad av Felix Larnö

lag att de som spelar är socialister? Dvs: finns det ett socialistiskt sätt att spela fotboll på? Nej, jag tror inte det. Det längsta vi kan komma i socialistisk riktning är till ett "kamratligt och trevligt uppförande" på planen mot kamrater, domare och motspelare. Och längre tror jag inte heller att man kan komma med fotboll. Antingen får vi stå ut med att fotbollen bygger på ett visst regelsystem, och ta med den i revolutionståget som ett lik i lasten; eller så får vi göra oss av med den och ägna oss åt nåt annat när vi vill leka.

Men innebär det också att fotbollen är så komprometterad av det borgerliga konkurrenssamhällets värderingar att man helt måste avstå från den och likaså avråda sina barn och elever från att befatta sig med detta hemska?

Nja, jag vet inte riktigt. Jag har i den här artikeln velat visa på den **dubbelhet** som finns i ungdomsfotbollen, dels i fotbollsspelet som sådant (med exemplet om den **fria leken** som organiseras och blir **rationellt spel**), dels i ungdomsfotbollens organiseringsformer (med motsättningen **bredd -**

elit också bland elvaåringarna).

Men min erfarenhet är att det **alltid** finns en rest i fotbollen som inte den rationellaste systemteoretiker till tränare kan komma åt. Denna rest innehåller det som kan vara mycket positivt i fotbollen: leken, kollektivitet, kamratskapet, det fysiska välbefinnandet osv.

Som förälder eller lärare till barn som

spelar eller vill spela fotboll i organiserad form måste man försöka se till att den där resten inte sätts på undantag av idrottsledarna och tränarna. Bilda föräldraföreningar i fotbollslagen, fråga ut tränarna om deras metoder och målsättningar, betrakta inte idrotten som en lämplig förvaringsplats för sysslösa barn. Kort sagt: låt inte idrotten vara ifred! ■

Om ekonomin i ungdomsidrotten

I höstas utropade en garvad ledare från en av Stockholms storklubbar: "Vi har inte råd att vara romantiska längre. Vi måste satsa på eliten redan från början, också på ungdomssidan." Bort allt tal om socialt ansvar, bort allt ideologiskt larv om höga målsättningar, om att ge svensk ungdom ett alternativ till öl, Flipper, juke-boxar och annat djävulens påfund.

Men i Tyresö FF har man råd att vara romantiska. Där satsar man för fullt på **både bredd** – att få med så många ungdomar som möjligt i fotbollen – och **elit** – att få fram så bra lag som möjligt.

Och det är t o m så att man inte har råd att låta bli att vara romantiska och satsa på bredden. För det är delvis tack vare den som eliten hålls igång, också ekonomiskt. Så här ser de ekonomiska förutsättningarna för ungdomsfotbollen i Tyresö FF ut:

Sen ett par år tillbaka finns det en lag om **lokalt aktivitetsstöd**. Det är ett kommunalt och statligt stöd till all slags ungdomsverksamhet. För en sammankomst med minst fem personer mellan 7 och 25 år som varar minst en timme utgår ett stöd på 11 kronor från kommunen (i Tyresö) och 15 kr från staten. Det är det här stödet som gör det möjligt för TFF att hålla igång sin ungdomsver-

ksamhet och som också gör det "lönsamt" för klubben att hålla sig med den dubbla målsättningen för kvartersfotbollen (se artikeln). För: ju fler ungdomar man har med i verksamheten, desto mer pengar blir det och desto fler talanger dyker det upp.

De här pengarna betalas ut villkorslöst till föreningarna vilket innebär att föreningarna är fria att använda dem till vad

de vill. På så sätt kan det förhållandet uppstå att det i praktiken är ungarna som spelar i kvarterslagen som gör det möjligt för seniorerna i A-laget att åka på träningsläger.

Visst finns det rester kvar av den härliga, oh så svenska idealismen inom ungdomsidrotten, men dess materiella fundament är idag de, lika oh så svenska, kommunala och statliga bidragen.

DAGENS NYHETER. **DN**

Säpochefen

svarar i DN om

- insynen
- registreringen
- avlyssningen

AIK tror inte på romantiken

SATSAR PÅ ELIT i knatteåldrarna

Ledare: Kyrkan och vapnen • Kultur: Rättkött — äckligare än godlär?

Varför är den moderna fotbollen så tråkig?

Vidareutvecklingen av fotbollsspelet har, när det gäller regler och allmänna principer, varit nästan obefintlig under de 70-80 år som spelet bedrivits i organiserad form i Sverige.

Men när det gäller spelets teori - taktiken - har det skett en snabb utveckling under de senaste tjugo åren. Under den tiden har taktiken helt förändrats och sammanfattningsvis kan man säga att teorin fått en mycket starkare position gentemot andra viktiga saker i fotbollen som t ex talang och kondition.

Det som uppstått är **systemfotbollen**. Spelarna grupperas på planen enligt olika taktiska system. Inom systemet tilldelas var och en mycket bestämda uppgifter; det kan vara att kontrollera ett område av planen eller att närmarkera (= bevaka och "störa") en motståndare. Systemfotbollens kritiker menar att resultatet har blivit en mer defensiv fotboll och därmed en mycket tråkigare fotboll. Så vill man också förklara

det faktum att den gamla hederliga arbetarsporten inte längre samlar massorna på matcharenornas läktare. Publikbortfallet har nog en i vidare mening social bakgrund, men inte heller duger det som förklaring att säga att fotbollen blivit defensiv.

En viktig orsak som inte brukar nämnas är att systemfotbollen har blivit oerhört svår att förstå sig på. Den förutsätter att åskådaren känner till dess ofta dolda regelsystem. Och när regelsystemet blivit för komplicerat då upplevs fotbollen som tråkig. Fotbollen är sakta på väg in i en situation som den moderna konsten och litteraturen befunnit sig i sen början av 1900-talet: **splendid isolation**.

Varför har då denna skillnad mellan fotbollens "teoretiska" nivå och publikens kunnande uppstått? Ja, många människor har vant sig vid att se fotboll på TV och förklaringen ligger i TV:s sätt att förmedla fotboll. För det första: i TV-rutan ser åskådaren bara en liten del av fotbollsplanen, den del där bollen är. Ju mer komplicerade taktiska system som ett lag använder desto viktigare blir det att man förstär det som händer

inte bara där bollen är utan allt som sker runtomkring. Men det har TV-tittaren ingen möjlighet att följa. TV ger alltså en "oriktig" bild av vad som egentligen sker på planen.

För det andra: genom att visa sammandrag från matcher, där en producent valt ut bara de mest spännande situationerna som i rutan avlöser varandra, skapas en falsk förväntan hos den åskådare som sedan ser en match i verkligheten. Denne förmår ofta inte uppskatta allt det som sker på planen men som inte direkt leder till ett mål eller till en farlighet.

Syndafallet med TV-apparaternas ockupation av vardagsrummet kan nog vara viktigt, men om man vill söka orsakerna till fotbollens och idrottens förändrade roll i samhället ur socialt, politiskt och ideologiskt perspektiv då får man nog ställa sig andra frågor. Det finns en bok som på ett insiktsfullt och roligt sätt ger en bild av fotbollens betydelse för människorna i ett brukssamhälle på 40-talet. Det är *Heja röda vita laget* av Erik Bengtsson, och den handlar om fotbollen, folket och politiken i Degerfors.

De unga i Storbritannien: depression, självdestruktion, våldet och halvfascism - att stympa sitt ansikte för att bli sedd av männskor, att förstöra sig för att visa en sista rest av identitet och renhet - att jaga in fruktan i den som inte kan hjälpa en. Det är förlustens villkor.

Lars Norén

VAD Å FRAMTID — punkrock i Stockholm

Stig Larsson*

Under våren 1977 såg man dem för första gången på Stockholms gator. Med säkerhetsnålar i kinderna, skuret hår, sönderrivna kläder. I tidningarna skrev man i samband med den första SexPistols-konserten att punkrockarna var modenas senaste avart. Där cyniska massmediakoncerner lurade ungdomar att betala för att bokstavligt talat förstöra sina kroppar. Punkrocken upplevdes som en skapelse av vissa modeboutiquer. Att dessutom vissa punkare använde hakkors som emblem gjorde att man inom vänstern ofta såg dem som omedvetna fascister.

Förebilderna kom från England. Liksom så många gånger tidigare. Men man kunde ungefär samtidigt läsa i tidningarna om hur en rad punkgrupper engagerat sig i Rock against racism-rörelsen. Hur det faktiskt verkade som om punkrocken var en av de få rörelserna i Västeuropa med massbas hos arbetarungdomen. Som om punkrocken var den form som kunde ge uttryck åt arbetslösheten, desperationen.

När jag och några andra på Dramatiska Institutets Film/TV-linje beslöt oss för att göra en film om punkrocken här i Stockholm — det måste ha varit nån gång i slutet av januari 78 — så hade vi en svag känsla av att bilden av punkrocken här i Sverige var felaktig. Måste det inte vara så att punken även här är det enda som kan ge uttryck åt resignationen hos tonåringar som vet att de

kommer att gå ut nian med bara ettor.

Efterhand upptäckte vi också att band bildades nästan varje dag ute i förorterernas källare och skyddsrum. Vi lyssnade på ett band som hade repat tillsammans i en timma! Vi kom bl a i kontakt med ett band som hette Ebba Grön (uppkallad efter terroristaffären). De berättade om en rörelse ute i Rågsved som kallades "Låt betongen gunga". Den bestod av en massa olika sorterade grupper, inte enbart punkband. De arrangerade konserter mot t ex knarket. På något sätt verkade inte bara deras metoder utan också den klara råa rocken de spelade i replokalen under t-banespåret mycket närmare den verklighet deras texter gestaltade. Än all denna trallande välvilliga vänsterpop.

Men man kan knappast räkna med att punken kommer att bli en rörelse av någon större omfattning i Sverige. Att man i den kan hitta grodden till en ny ungdomskultur. Eller t o m ett nytt 68. Det är inte så enkelt.

Det är inte många punkare som tror att de kommer att vara punkare om fem år. Man tänker ofta inte så långt. Det är inte bara det att punkrörelsen saknar program, organisation, uppskisserade lösningar. Den saknar också fullständigt utopier. Man tänker sig inget bättre samhälle. Man ser överhuvudtaget inte framåt.

Därför är det inte konstigt att det som håller den samman är ytliga aspekter som

* medarbetare i tidskriften Kris

ett satt att spela, ett sätt att klä sig. De utgör en omvänd bild av det senkapitalistiska Sveriges mjuka välfärdsyta. Allting som Svensson tycker är fult blir vackert. Sönderskurna sitsar på t-banan istället för en park i kvällsljuset. Problemen uppstår när reaktionen blir ett manér. När det blir en sorts etikett att ta en klunk cocacola och spotta den på kompisens jeans.

Just fixeringen vid ytan är det som vänstern reagerat emot. Men det är nånting som hänger samman med det som man skulle kunna kalla "misstron mot abstraktioner". När vänstern talar om ord som "kapitalism", "klasskamp", "kommunism" etc är det ord som ingen egentligen föreställer sig vad de står för. Få tänker på vad socialismen egentligen innebär. Ändå kan man arbeta i tiotals år för den. De dagliga erfarenheter man gör är motsägelsefulla och problematiska. Men de abstraktioner man använder är klara och omöjliga att förändra. Om man t ex är kritisk mot partier av Marx' "Kapitalet" kallas man revisionist. Och det är tydligen nånting dåligt. Det är mer än en sak som gör att marxismen liknar ett annat absolut system: kristendomen.

Alla de här sakerna är obegripliga för stora delar av dagens tonåringar. Det man oftast arbetar för rör det man har direkt nytta av, t ex spellokaler. Men i allmänhet engagerar man sig inte ens i den typen av arbete: punken är ett sätt att döda tiden. Motviljan mot vänstern beror nog på många saker. En orsak är att man tycker att de man kallar kommunister (som är alla som klär sig och betar sig på ett visst sätt) är tråkiga och ointressanta som människor. Det är väl ett sorts pris en generation som utgått från att nivellera sina personligheter får betala. Den ledbild den amerikanska massmediaindustrin producerar är antagligen mer förförisk än den verkliga vänstermänniskan, med sina hucklen och näbbskor. Ytan är ändå det vi ser.

En sak som du kanske har misstänkt (även då det gäller banden utifrån förorterna) det är att punkarna bara är rikemansbarn som ledsnat på skidsemestrarna och festerna med slipsar och glittrande leenden. Att de tar på sig de värsta som finns för att

provocera sina föräldrar. För att de är uttråkade av att få allt de pekar på. För att bryta sig en ny identitet. Även om det stämmer på vissa punkare är det fel att se det som nåt generellt.

Frågan om föräldrarnas klasstillhörighet är inte alltid en så talande faktor som man ofta vill tro. Det är inte bara det att det blivit svårare och svårare att identifiera vilka som är arbetarbarn. Det är också svårare för arbetarbarnen att identifiera sig som arbetarbarn. Om pappan är elektriker, mellanstadielärare eller kioskägare är knappast avgörande för sättet att bryta upp från den värld och de värden han håller fast vid.

På samma sätt var det fel då man sa att studentvänstern var en inomborgerlig uppgörelse, en pubertal protest. Det var inte så.

Det som är intressant med punken är att den är spridd inom oerhört olika sociala skikt. Punkare blir man av extremt olika anledningar. Man har tidigare levt helt olika liv. Men på konserterna ser man ingen skillnad. De som dansar pogo upp och ner i mörkret bryter sig loss från helt skilda tillvarorformer. Det som jämställer dem är att de är utleda på det de gjort tidigare. Och att de inte har någon större tilltro till det som ska komma.

En annan sak är att det inte längre finns några värden. Tänk dig själv. Du är femton, har just slutat nian. De jobb du får är skitjobb på MacDonald, på posten, nåt varuhus, vad som helst. Eller också kanske du är arbetslös. I vilket fall som helst får du pengar på nåt sätt. Av föräldrarna, från sociala, sjukkassan, arbetslöshetsunderstöd eller nåt. Du kommer inte att svälta. Men du vet samtidigt att det inte är någon mening med att spara; kanske till en stereo, en skateboard, men inte längre. Man sliter inte för möblerna man ska skaffa sig då man ska gifta sig om tio-femton år. Pengar är till för att konsumera. Saker är till för att användas. Kapitalet har förlorat mycket av den trolldom den band våra farföräldrar med. Det har satt sig igenom i människornas medvetanden, men på nåt sätt smulats sönder inifrån.

Man vet helt enkelt inte vad man ska göra

med sina liv. Man kanske inte ens har lust att göra nånting av dem. Hela det utvecklingsperspektiv som vi vant oss med i västerlandet; att vi ser på vårt liv som en roman som kapitel för kapitel för oss vidare i en sorts fulländning, att vi känner oss depade då vi upptäcker att det har gått en hel sommar utan att vi har gjort nånting. Det är kanske på väg att ta slut. Att vi ser oss själva som särskilda individer. Att vi minns. Det är kanske så att punkrocken är de första tecknen på att det här kommer att ta slut. Och mellan socialismen och barbariet har punken valt det senare, och försökt

göra det så beboeligt som möjligt.

Punken här i Sverige är inte en protest mot arbetslösheten, rasismen, den ökade hetsen i arbetslivet. Det är en reaktion mot kvällarna som alla ser likadana ut. Tjejen som slutat hoppas att en John Travolta ska komma in på diskoteket och ta henne till en lyckoö. Killen som inte tror att mopederna kommer att föra honom till USA, som vet att bensinen kommer att ta slut i Södertälje.

Punken innehåller fantasi och utlevelse + en hel del bra musik. Men den är ingen lösning, inte nåt nytt svar, om du nånsin har trott det. ■

Foto: Cecilia Borggård, SAFTRA

Har du, käre läsare, varit inne på ett disko-tek på sistone? Och sett tonåringarna excellerera i disciplinerad pardans, riktig pardans där man håller i varandra, med minutiöst inövade steg och turer, och rörelserna kontrollerade ända ut i fingerspetsarna och ögonkastet. Precis som John Travolta i filmen "Saturday night fever".

Eller har du lagt märke till hur nästa John Travolta-film, "Grease", förmått trollbinda ungarna långt ner i lågstadieåldrarna? Som utanförstående vuxen begriper man just ingenting, "Grease" är ungefär lika upphetsande som en Doris Day-komedi. Det är visserligen sant att den producerats och lanserats med hjälp av kulturindustrins mest avancerade metoder:

"Två dagar före Sverige premiären toppade dubbelalbumet *Grease* försäljningslistan med 20 000 exemplar.

Marknadsföringen världen över har varit ovanligt intensiv. I Sverige gick *Grease* upp på 16 premiärbiografer över hela landet, och då hade vägen redan beretts genom affischer, annonser och musik ur filmen. Enbart *Hajen* har lanserats hårdare i Sverige. Kampanjen är samordnad av filmdistributörerna CIC och skivbolaget Polydor, vilket också var fallet när *Saturday night fever* marknadsfördes. En

åtta-sidors *Grease News* har tryckts upp i en miljon exemplar, hamburgerkedjan Clock skyltar med skivfodralen i sina restauranger samtidigt som bakgrundsmusiken består av *Grease*-kassetten. Åhléns har speciella *Grease*-aktiviteter för sig. Levis Jeans har tryckt upp sin egen poster ur filmen för att användas i 1 000-tals butiker och skivaffärer, osv." (Gunnar Aronsson i *Filmhäftet* 21-22, dec 1978).

Men den hänsynslösa marknadsföringen är bara en sida av förklaringen till succén – och egentligen inte den intressantaste sidan för oss som arbetar med barn och ungdomar: Vissa av kulturindustrins produkter, som nu senast diskofilmerna, appellerar tydligt effektivt till aktuella behov och hur detta går till måste vi försöka begripa, båda för att förstå varför produkterna fascinerar, och för att kunna diskutera pedagogiska och kulturpolitiska alternativ.

Grunden till kulturindustrins förmåga att fascinera är att den faktiskt utlovar tillfredsställelse av behov av kärlek, identitet, gruppgemenskap – grundläggande och legitima behov som alla människor har. Dessa behov får emellertid sin speciella utformning beroende på hur barns och ungdomars vardagsliv ser ut. Och där spelar

DISCOFEBER

— kulturindustrin, musiken och sinnligheten

Karen Borgnakke*

reklamen, medierna och överhuvudtaget kulturindustrin en stor roll, och bidrar till att forma och förvrida behoven.

Här finns alltså ett kretslopp: kulturindustrin griper in i barns och ungdomars vardag och bidrar därmed till att forma de behov som är själva förutsättningen för försäljningen av dess varor.

Hur ska det kretsloppet kunna brytas? Det ligger närmast till hands att klanka på "skräpkulturen" och försöka introducera alternativa, kvalitativt och politiskt mer värdefulla produkter på marknaden – eller i undervisningen, om vi arbetar i skolan. Så som kulturradikaler och folkuppfostrare brukar göra och länge gjort; häromdagen hörde vi en åttaårig fabriksarbetare berätta om bildningsarbetet i sin ungdom: "Då var vi övertygade om att fick arbetarna bara tillgång till böcker och teater, så skulle dom inte ta till brännvinet på lördagskvällen."

Idag har erfarenheten visat att den sortens kulturpolitik är otillräcklig. Att rätt och slätt byta ut ABBA eller Travolta mot andra, mer progressiva produkter, men låta allt annat förbli vid det gamla, är alldeles otillräckligt om vi vill verka för andra sätt att tillfredställa behoven och därmed rycka un-

dan grunden för kulturindustrins makt över själarna.

På sikt måste kulturpolitiken handla om förändringar i barns och ungdomars vardag, eftersom det är där behoven får sin form. Alltså: Kanske borde man pröva att återuppliva den gamla sagostunds rörelsen hellre än att ge ut progressiva barnböcker på Gidlunds förlag. Eller när det gäller diskovågen: det är på ungdomsgårdarna, i bostadsområdena ett alternativt vardagsliv skulle kunna utvecklas, där behovstillfredsställelsen inte längre sker i kulturindustrins regi.

För att få stoff till den här nödvändiga diskussionen om kulturindustrin, vardagslivet och behoven, har KRUT bett Karen Borgnakke om synpunkter på fenomenet John Travolta och överhuvudtaget musikens och idoldyrkans betydelse för barn och ungdomar. (Som ett komplement till följande artikel vill vi gärna hänvisa läsaren till en annan av Karens artiklar, "Beat, sex och idoldyrkelse" (i antologin *Pop og idoldyrkelse*, Unge Pædagogers förlag 1976), som handlar om popmusikens och idoldyrkans skilda funktion för flickor och pojkar, samt för barn ur arbetar- och medelklassen.)

* är lärare och med i Unge Pædagogers redaktion.

I. KULTURPOLITISKA ALTERNATIV – FÖR VEM?

Melodi Grand Prix och Alternativfestivalen

När ABBA 1974 vann den internationella schlagerfestivalen, Melodi Grand Prix, med sin "Waterloo", och strax därefter drog igång en karriär som gjorde dem till idolgrupp för hela familjen, då föll pressen och den övriga mediavärlden i hänryckning över detta svenska fenomen. Det var alltså möjligt att bryta in i den annars så USA-dominerade underhållningsindustrin!

Kulturkritikerna däremot lät sig inte duperas. Fenomenet ABBA var inkarnationen av välkomponerad borgerlig indoktrinering och väl tillrättalagd kapitalistisk showbiz. Nästa år, 1975, när Melodi Grand Prix skulle gå av stapeln i Stockholm, ordnades samtidigt en Alternativfestival, där 200 musiker spelade och sjöng för 15 000 människor som mött upp. Här kritiserades musikindustrin, kommersialismen, kvinnoförtrycket.

Som festival betraktat var detta verkligen ett alternativ till det officiella spektaklet. Musiken var mer varierad, från folkmusik till rock; färre engelskspråkiga texter; fler politiska ställningstaganden; alternativa samvaroformer, publiken var delaktig, man dansade och umgicks; och sist men inte minst var Alternativfestivalens publik annorlunda sammansatt, den skilde sig politiskt, socialt, säkert också åldersmässigt från den publik som satt framför teve-apparaterna och såg den officiella festivalen.

När jag nu ska diskutera vad **alternativ** egentligen är, blir detta att Alternativfestivalen samlade en annorlunda publik viktigt. Ty det är väsentligt att skilja mellan a) **alternativ kulturproduktion**, dvs nya produkter, en annorlunda underhållning för samhälls- och åldersgrupper som normalt inte konsumerar sådant som Melodi Grand Prix, och b) **alternativ förmedling och bearbetning av de existerande underhållningsprodukterna** för och med just de samhälls- och

åldersgrupper som är de viktiga konsumenterna.

För att illustrera att en sådan skillnad är viktig, ska jag hämta ett exempel från ett annat kulturpolitiskt område, det pedagogiska:

Lilleskolorna – alternativ för vem?

I Danmark existerar sedan länge traditionen att upprätta så kallade lilleskolor som alternativ till den vanliga folkskolan. Genom åren, från Den lille skole i Bagsværd och Bernadotteskolen kring 1950 fram till den stora boomen i slutet av 60-talet och början av 70-talet, har man där experimenterat med olika slags alternativ pedagogik (i bred mening: pedagogik i motsättning till korvstopningen i pluggskolan). Till dessa skolor rekryterades, visade det sig, mest barn ur de övre sociala skikten i samhället. Därmed fungerade lilleskolorna **inte** som ett verkligt alternativ för de barn (och föräld-

rar) som är mest utsatta för förtrycket och sorteringen i skolsystemet.

Efterhand insåg många progressiva lärare att den typ av lilleskolor, som tillkommit i kölvattnet av kulturradikala strömningar inom intellektuella kretsar, inte var det alternativ man under många år hoppats. Några valde att fortsätta de alternativa skolförsöken, dock mer politiskt/pedagogiskt målinriktat, och uppfattade sig själva som "modellskolor" (t ex Lilleskole 69), som skulle arbeta inte i isolering från, utan i förhållande till folkskolan, bl a genom att experimentera och producera alternativt undervisningsmaterial – erfarenheter som sen kunde komma de mer utsatta lärarna och eleverna i folkskolan till del.

Men flertalet progressiva lärare menade, att ska man satsa på att förbättra undervisningsförhållandena för arbetarklassens barn, som alla reformer till trots var och förblev förlorarna i skolan, så måste man också arbeta i folkskolan, eftersom det var där arbetarbarnen gick. Den alternativa pe-

Foto: Gunnar Smoliansky, Bildhuset

dagogiken måste bli ett alternativ i praxis till den kompensatoriska pedagogik, som skolans "svaga" elever annars utsätts för. Och det gällde att bryta med den traditionella nedvärderingen av arbetarbarnens kulturvanor, normer och värderingar; den alternativa pedagogiken måste till form och innehåll förhålla sig till barnens egna erfarenheter och sociala miljöer.

Alternativfestivalen i vardagsrummet

Efter denna lilla utvikning åter till diskussionen om Alternativfestivalen som alternativ.

Som festival betraktat var Alternativfestivalen knappast något alternativ för den publik som brukar se underhållningsprogram i TV, den var snarare en alternativ kulturpolitisk manifestation och underhållning för och med människor, som normalt inte alls använder TV-underhållning som sin primära förströelse.

En dubbel-LP och en biograffilm som dokumenterade festivalen, nådde visserligen en större publik, men förmodligen med liknande sammansättning. Däremot blev situationen en helt annan när samma film visades i TV. En festival är, liksom t ex en kringresande cirkus, tivolit, marknaden, en kulturhändelse med uttryckformer och samvaroformer vitt skilda från TV-mediets. Och nu skulle alltså Alternativfestivalen in i vardagsrummen till människor som – som när det gällde Melodi Grand Prix – saknar möjligheter att gripa in och vara med, annat än genom att se och höra – eller stänga av apparaten. Just på grund av envägs-kommunikationen kan budskapet som kommer ur TVn förefalla oangripligt, odiskutabelt, och i detta funktionssammanhang ökar risken för att Alternativfestivalen ska framträda som kulturell nedvärdering av människor som faktiskt sett och haft nöje av Grand Prix, som från Alternativfestivalens scen kallades en "pseudohappening", som folk låter sig "luras" och "manipuleras" av.

Solidaritet med konsumenterna

Det är farligt om den kritiska hållningen till kulturindustrins produkter stannar vid nedvärderande kritik av konsumenterna, en risk som ofta påtalas i den aktuella danska debatten. Just som de progressiva lärarna erfarit att den kulturradikala kritiken med dess skolpolitiska alternativ (lilleskolorna) kunde leda till att arbetarklassens barn – och föräldrar – utgränsades, så börjar nu många kulturarbetare ompröva det tidigare finkulturella och moraliska avvisandet av populärmusiken. De försöker ta utgångspunkt i det existerande, genomkommersi-aliserade kulturutbudet i stället för att ställa sig vid sidan av. Läs exempelvis vad Finn Gravesen skrev i en krönika i tidningen Information 21/2 1978, där han tar avstånd från två typiska återvändsgränder:

"den akademiska kulturradikala abstrakta positionen, som talar om brist på kvalitet, – och den ekonomisk-politisk-ideologikritiska positionen, för vilken popmusiken är ideologi (=falskt medvetande) och, såsom vara, uttryck för musikens 'kapitalsubsumerade' karaktär. Man har sett nog av detta, för att känna till exempel på hur dessa hållningar ofta medfört en abstrakt kritik, som inte ens har varit i nivå med föremålet för kritiken. Och som framförallt inte nått längre än till de snäva kretsarna.

För vad tjänar det till, att de bättre vetande sitter och analyserar och skäller på poppen, medan resten av befolkningen lyssnar, sjunger och dansar till den, eftersom den effektivt och omedelbart tillfredsställer behov som inte tillfredsställs på annat sätt.

/- - -/

Poppen träder in med sina erbjudanden inom ett område som i de flesta människors tillvaro i stort sett inte fylls av annat: fritiden. Så som de flesta av oss har det i vardagslag, är det massor av behov som hänvisas till fritiden. Behov av samvaro, mänsklig värme, att få bestämma själv, personlig utveckling, musik, kroppslig aktivitet, kärlek, ömhet, etc. /- - -/ Här kommer ju just partymusiken, hitlistemusiken, P3, önskeprogrammen, Grand Prix etc och erbjuder tillfredsställelse av våra elementära behov."

Det är alltså nödvändigt att förstå hur poppen och andra kulturindustriprodukter tillfredsställer elementära och legitima behov,

och den kritiska förståelsen måste bygga på solidaritet med dem som använder poppen.

Den solidariteten saknas när dansk TV nu, efter 12 års uppehåll, åter deltar i Melodi Grand Prix-arrangemangen – trots att den officiella motiveringen för deltagandet var att "ge folk vad folk vill ha". Ty som Søren Schmidt framhävde i en artikel i den nystartade tidskriften *Modspil*, innehåller TVs Melodi Grand Prix-program dubbla budskap. Å ena sidan: Ta tävlingen på allvar, följ med och se vem som blir etta, lyssna och gläd dig åt musiken. Å andra sidan uttrycker TV-kommentatorn en hållning, och små satiriska sketcher sätts in i pauserna, som närmast hånar folk för att de fastnat på limsticken. I folklighetens namn nedvärderas "folket".

Inledningsvis betonade jag vikten av distinktionen mellan a) alternativ kulturproduktion och b) alternativ förmedling/bearbetning av existerande, kommersiella kulturprodukter. I sina inlägg uttrycker Finn Gravesen och Søren Schmidt en förändrad attityd i kulturdebatten. Det är inte tillräckligt att arbeta med alternativ i betydelsen a), dvs att döma ut kulturindustrins produkter och ersätta dem med andra (Alternativfestivalen var ett exempel). Man måste också undersöka möjligheter till alternativ förmedling av och alternativ bearbetning av det existerande utbudet, och förstå sambandet mellan underhållningsindustrins produktion och människors underhållningsbehov – det är nödvändigt att förstå och lära av t ex ABBA-fenomenet.

ABBA-utstrålning och John Travolta-sinnlighet

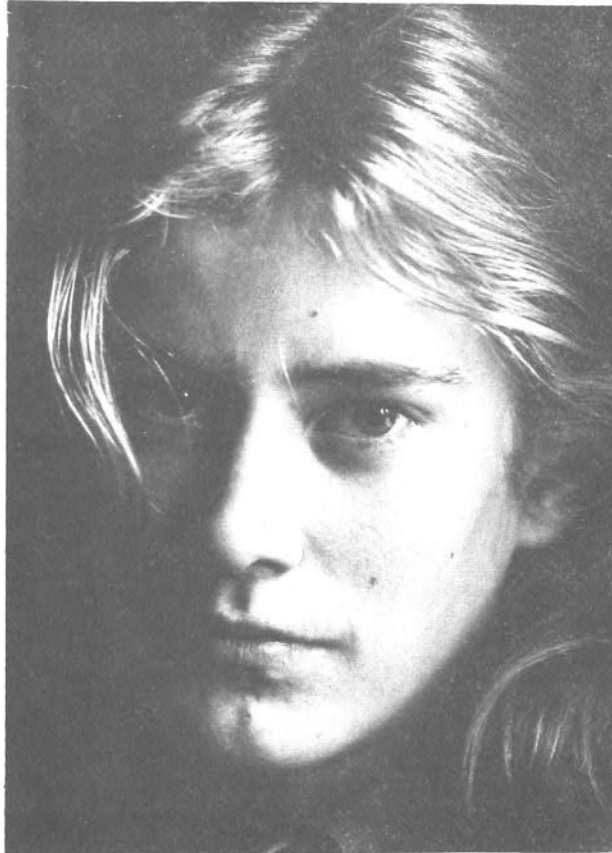
I den här debatten kan man spåra en ny och tydlig ambivalens hos vänsterkritikerna här i Danmark. Dels känner man förstås avsky för åtskilligt som ABBA och John Travolta representerar. Dels ställer man frågan vad det är hos dem som fascinerar – en fascination som också många bland vänsterkritikerna känns vid! – och man vill lära något därav.

Jag vore den sista att rynka på näsan åt sådana överväganden. Men enligt min me-

ning är det ändå en illusion att tro att, som sagts i debatten, vänstern kunde bara lära litet av ABBAs och John Travoltas sinnlighet och utstrålning och därmed försöka "mobilisera tonåringen, den prydliga danska familjen och manschauvinisterna – och vår kamp gäller väl också dem." (Erik Svendsen i Socialistisk Kulturfronts tidskrift *Skub* 3/1977). Jag tror nämligen det vore naivt att bortse från att fascinationen över ABBA- och Travolta-sinnligheten, som den fungerar för de flesta, är nära knuten till deras status som idoler och hur de lanseras som idoler i mediavärlden. För att uttrycka saken fyrkantigt, så är nog ABBA och John Travolta fascinerande för att de lanseras som idoler, snarare än idoler för att de är fascinerande.

Jag ska med diskofilmerna och John Travolta som exempel visa hur den fascination och idoldyrkan fungerar som filmer och tidningar inbjuder till.

Foto: Thomas Fahlander

II. JOHN TRAVOLTA SOM MEDIABEGIVENHET

Från trevande kritik till bekräftelse

Det var den socialrealistiska *Saturday night fever* som först satte fokus på disko-miljön och kontrasterna mellan vardag och lördag, mellan cementgolvet i färghandeln och diskotekets dansgolv. Det var musikfilmen *Thank God it's friday* som sörjde för att renodla de svarta soul-disko-rytmerna – och avlägsnade tyngdpunkten från socialrealismen. Och det blev musicalen *Grease* som fick det hela att hamna mitt i nostalgivågen, fjärran från diskomiljöer och socialrealistiska skildringar av motsättningar.

I "Saturday night fever" förmedlas miljöinsikt och kritik. Den handlar om hierarkier i familjen, på arbetsplatsen och på diskoteket. Huvudpersonen Tony är en ung arbetare, han står i färghandel, har dåligt betalt och – i egna ögon – låg status både i arbetet och därhemma. Han är familjens svarta får, i skuggan av storebrodern prästen, som för den italiensk-amerikanska familjen är garanterat för anseende och hoppet, socialt och religiöst.

Dessa vardagskonflikter glider i bakgrunden när Tony under veckans lopp planerar för lördagskvällen på diskoteket, där vardagsbilden och hans självuppfattning kan förändras. Där är det han som är mästaren. Med sin dans och sin kroppsbehärskning blir det han som anger stilen och infriar gängets drömmar. Det blir han som – också i bokstavigaste mening – kan lägga flickorna för sina fötter. På diskoteket får han identitet och mod nog att vara målmedveten. Han satsar – och vinner. Han är "professionellt" stolt och mycket medveten när han efter att han vunnit diskotävlingen lämnar ifrån sig förstapriset till det puertoricanska paret, som han som "fackman" värderar som bättre än han själv. Och ilsken över att domaren var partisk och

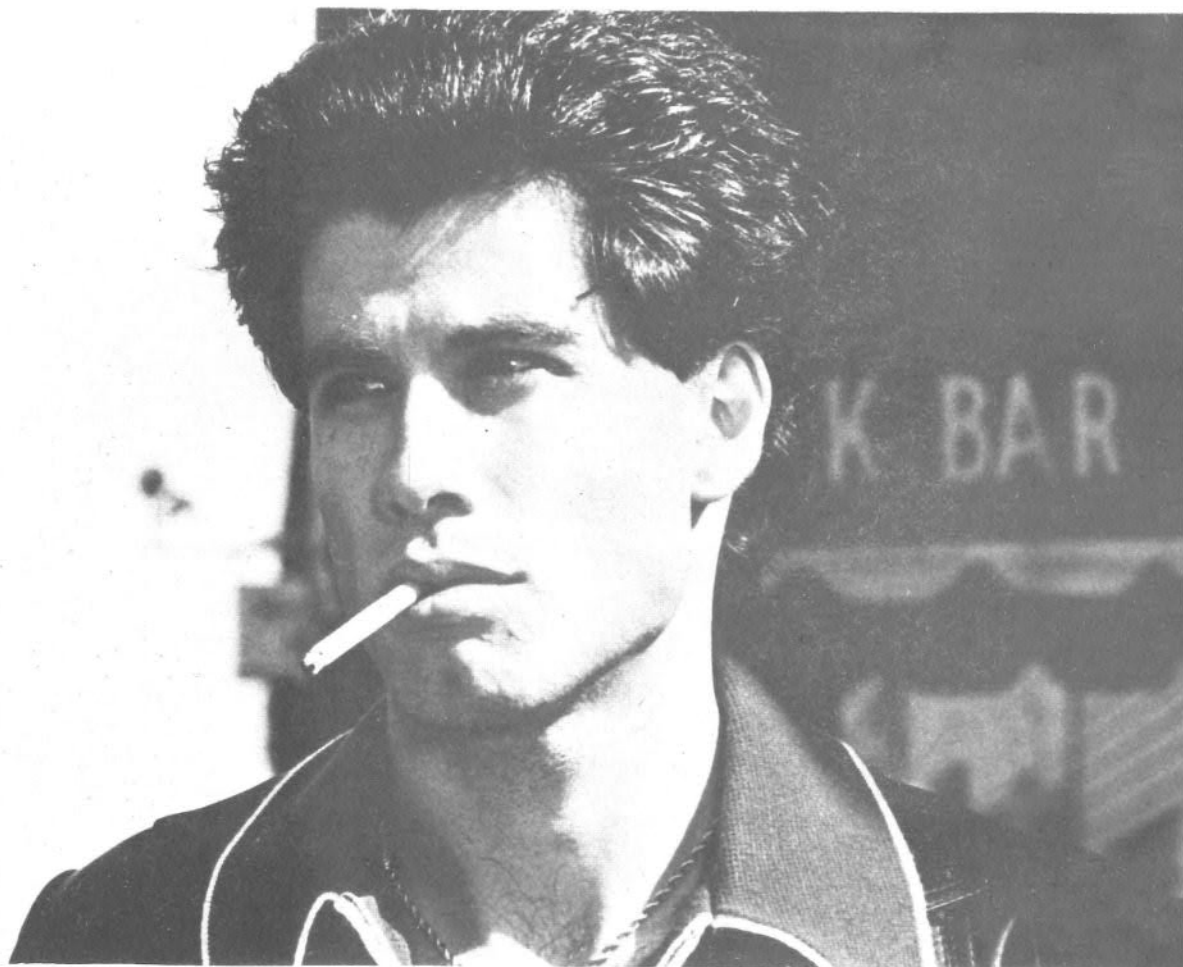
inte lät de bästa vinna, för att de tillhör en socialt ännu mer ringaktad grupp än Tony själv.

I "Saturday night fever" är diskomiljöns konkurrensvillkor och glamourslöja helt tydliga; kanske inte orsakerna, men konsekvenserna. Flickorna har status av kulisser – de är "madrasser" utan självständig identitet – med mindre de kan dansa. De svagare pojkarna dukar under i febrila försök att leva upp till miljöns normer. Men det gör också Tony själv. Diskomiljön kan kompensera, men inte förändra hans utgångsläge eller stärka hans framtidsutsikter.

Så långt når kritiken och avslöjandet av myten om arbetarpojken som blev disko-

hjärte och mötte HENNE, diskodrottningen. Men bara för att stanna upp vid en annan välbekant illusion: den individuella uppstigningen som lösning. Tony måste flytta över till andra sidan, till Manhattan och skaffa ett "ordentligt" arbete. Han måste bygga ett "nytt" liv på realiteter och inte på barnsliga diskodrömmar. Det är filmens moral.

I "Thank God it's friday" finner vi de mer renodlade myterna och bekräftelserna. Där är den okände disk-jockeyn som gör livesändningar och blir känd, den okända sångerskan som tar chansen, räddar showen – och blir känd. De två bildar par till slut. Där är det något mogna och mondäna äkta paret som är på diskotek för första

gången, på sin bröllopsdag för övrigt, och släpper loss på var sitt håll, med diskoteksägaren och med en hippietjej. Men strax innan utsävningarna blir till allvarligt hot mot den äktenskapliga ordningen finner de varandra, och går hem. Där är den blyga collegeflickan som sitter förskrämd i ett hörn, och den lika blyge collegepojken lika förskrämd i det andra hörnet. Dom håller i hand till slut. Där är flickan som är för ung och måste smita in på diskoteket. Efter åtskilligt trassel finner hon en partner – och vinner diskotävlingen.

I "Grease" väcks femtiotal Smyterna till liv: Den snälla flickan och raggaren, Sandy och Danny. Pojkarna och bilen, skolan och sura lärarinnor, föräldrafria villor och flick-fniss, sex i trädgård bakom huset eller på bilsätena. Alltsammans kulisser i en filmatiserad teatermusical, som handlar om femtiotalungdomars parbildningar och gäng, med skolbalen och kappkörningen med bilarna som grova samlingspunkter.

Sådana är i grova drag händelseförloppen och de tydligaste ideologiska strukturerna (den stereotypa bilden av förhärskande könsrollsmönster, exempelvis).

Men i själva verket är det inte alls det som är innehållet eller budskapet av vikt i de tre filmerna. Medan "Saturday night fever" i vissa avseenden är den av filmerna som i sin handling förhåller sig mest realistisk till diskomiljön, genom att också se den utifrån och genom att skildra förväntningar, besvikelser och förtryck, så är "Thank God it's friday" och "Grease" i gengäld filmer som fullständigt konsekvent ansluter till

musikens och miljöns uttrycksformer. "Saturday night fever" handlar om disko och diskomiljön, "Thank God it's friday" och "Grease" (50-tals och rock-utstyrseln till trots) är disko.

I "Thank God it's friday" härskar diskorytmerna och diskoglamourerna. Alla parbildningar (och de särdeles traditionella utgåvorna av parförhållandemyterna) dras in på dansgolvet i kaotisk förvirring och diskomytisk förening. Allt försiggår på eller i förhållande till dansgolvet. Här finns ingen "vardag" – bara "lördag".

Också i "Grease" centreras allt kring lanseringen av musiken, dansen – och idolerna.

Det ligger i mediabranschens intresse att framhäva just de musikaliska och idolpräglade elementen hos filmerna. Härvidlag är tidningarnas behandling av begivenheterna i den övriga mediavärlden avslöjande. Vi ska närmast se hur det kunde komma sig att "Saturday night fever" satte igång diskofebren och – trots sina trevande försök att kritisera och avromantisera diskomiljön – ledde till en fullkomligt kritiklös reproduktion av diskotongångarna och hjältedyrkan.

Hur diskofebren började

För såväl "Saturday night fever" som för "Thank God it's friday" och "Grease" är diskomyterna och diskodansen (som dock i "Grease" blandas med femtiotalrock och jitterbug) bärande för det innehåll och den appell som filmerna förmedlar.

I "Saturday night fever" levereras rytmerna av den redan världsberömda gruppen Bee Gees. De fick en enorm come back

med skivorna från filmen. LP:n låg i månader som etta på hitlistorna runt om i den västliga världen.

I "Thank God it's Friday" fanns Donna Summer och The Commodores, diskosångerska och diskogrupp med LP-skivor och succéer bakom sig.

I "Grease", som ju ursprungligen var en teatermusical, som Kenneth Weissman och Maxine Fox satte upp 1972 på Eden-teatern, off Broadway, är det Olivia Newton John och John Travolta som tillsammans

med gruppen Sha-na-na och Barry Gibb (från Bee Gees) står för det musikaliska.

För alla tre filmerna gäller alltså att huvudkrafterna är (mer eller mindre) inne i idolvärden. Som vi ska se får detta konsekvenser för tidningarnas skrivelser.

När "Saturday night fever" dyker upp på de danska biograferna, då är ungdomstidningarna redan fyllda av artiklar om den nya diskofebren. Ett karaktäristiskt drag hos presentationsartiklarna är den mycket höga graden av **personifieringar**. I den första introduktion som tidningarna ger sina läsare saknas filmens innehållsliga element helt och hållet, till förmån för presentationen av personen/idolen John Travolta. Se bara hur den största danska ungdomstidningen *Vi unge* inleder artikeln med rubriken "JOHN TRAVOLTA ÅRETS SUPERSTAR":

"John Travolta är inte bara årets största stjärna – han är det på två fronter. På filmduken – och som sångare. Han har länge sjungit in grammofonskivor, som i USA gått ut i flera tusen exemplar, men han saknade ännu det där lilla extra, innan han kom i klass med de allra största. Nu har Travolta inte bara tagit

det sista steget – han har helt enkelt lämnat konkurrenterna långt bakom sig / . . / Det var dansk premiär i påskas – och nu kör filmen för fullt tryck över hela landet. För varje dag får Travolta fler och fler fans. Från att ha varit ett nästan okänt namn i Danmark, där bara några hundra av hans plattor sålts, har han plötsligt blivit stjärnan alla pratar om."

Om någon efter den presentationen skulle sväva i tvivel om att fenomenet Travolta är all denna uppmärksamhet värdig, så kan *Vi unge* till sist i presentationsartikeln slå fast:

"Han kan spela komedi. Han kan dansa. Han kan sjunga. Och han ser bra ut. Det är ett av dessa tillfällen, när man förundrar sig över att Vår Herre har placerat så många talanger hos en och samma person."

Dessa former av personifiering, där det journalistiska stildraget är berusning över idolens talanger och framhävandet av **konkurrensmomentet** ("han har helt enkelt lämnat konkurrenterna långt bakom sig") präglar också presentationen av diskofilm nr 2, "Thank God it's Friday", i en annan dansk poptidning *Ung Nu*, omedelbart före premiären i Danmark: Artikelns rubrik lyder "NY DISKOFILM! SLÅR DEN SATURDAY NIGHT FEVER?". Också den här artikeln börjar med att presentera filmens huvudkrafter tidigare öden i idolvärden:

"Samtliga Donna Summer-album har givit henne guldplattor: "Love to love you baby", "A love trilogy", "Four seasons for love" och "Once upon a time" har varit jättesuccéer över det mesta av världen, och hennes konserter över hela världen har gjort henne till en av de ledande sångerskorna idag. Därför kommer det väl knappast som någon större överraskning att Donna nu också får sin de-

but som skådespelerska.

För Donna själv är filmdebuten en naturlig utveckling i hennes karriär, en chans att visa "den andra sidan av Donna Summer". Och hon bevisar i 'Thank God it's Friday' att hon också fungerar perfekt i rollen som sångerska / . . . / Förväntningarna på detta gigantprojekt är naturligtvis stora. Förhandsanmälningar gör den till det stora scoopet – den slår t o m Saturday night fever med flera längder."

Med dessa personifieringar och framhävandet av konkurrensmomentet avlägsnas som vi sett intresset för själva handlingen i filmerna, men intresset för filmerna som **begivenheter** skärps; närvaron av idolerna blir det viktigaste.

Det som binder dessa begivenheter samman, på tvärs av deras särskilda innehåll och funktioner, det är fenomenet Donna Summer, och ännu tydligare fenomenet John Travolta. Hans blotta närvaro gör en begivenhet till en mediabegivenhet. Han är bindemedlet som möjliggör en räcka av mediabegivenheter.

Historier om livet i showbiz – som blir den egentliga historien

I lanseringen av Donna Summer blir personifieringen än mer förtätad, genom att tidningarna skapar identitet mellan idolpersonlighet och filmroll:

"Donnas debutroll.

Om en stor roll någonsin varit skräddarsydd för en person, måste det absolut vara för Donna Summer. Hon var självskrivnen till den

krävande rollen som en ung ambitiös sångerska, som uppträder på den lokala disko-klubben 'The Zoo'.

Donna känner till rollen, ansträngningarna att nå toppen i showbiz. Hennes egen kamp för succé och det här med att ta chanser och aldrig ta 'nej' för ett svar."

(*Ung Nu* juli 1978)

Här ser vi en tydlig förskjutning av intresset. Nu är det inte filmen som är skådeplatsens centrum, utan mediavärlden som sådan. Och handlingen i dessa historier är idolernas kamp om att komma sig upp och klara sig i showbiz. Det är en förskjutning som präglar tidningsmediernas fortsatta historier om diskofebern och i synnerhet om John Travolta. Nu är det historien om hans liv som fyller spalterna. Och liksom i fallet Donna Summer kan man spela på möjligheten av identitet mellan filmroll och idolpersonlighet; "ALLT OM TRAVOLTA" heter en artikel i *Vi unge* i juni 1978:

"Men all den här framgången börjar faktiskt bli lite påfrestande för den 24-åriga John Travolta. För den unge mannen ägnar nämligen själv inte – fast man säger att han liknar Tony från 'Saturday night fever' en smula – mycket tid åt diskotek. Det är bara en sak han är galen i – och det är att flyga. Han har skaffat sig en gammal DC-3 och med kamraterna ombord sticker han upp i luften. Däruppe är jag riktigt fri, där känner John Travolta sig som Tony gör när han är på ett dansgolv. Det är balett för sinnena."

Historierna om hur det går till i showbiz handlar nu också om medaljens baksida ("Men all den här framgången börjar faktiskt bli lite påfrestande . . .") I dagsläget, när John Travolta redan är introducerad som idol, när varje betänklighet om att han gjort sig förtjänt av all uppmärksamheten är undansopad, ser vi nu i tidningsmediernas behandling av diskofebern och dess konsekvenser den andra, synnerligen verksamma varianten av personifieringarna:

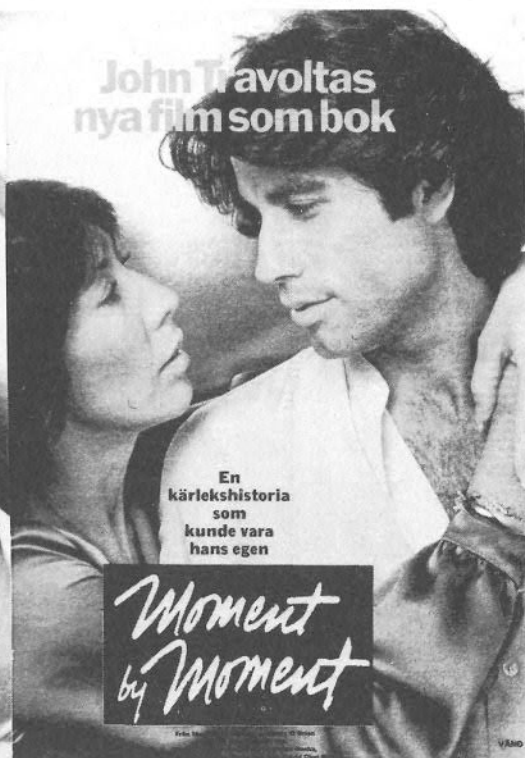
Bakom fenomenet John Travolta finns privat-personen John Travolta. Framgångens baksida och Travoltas privat-liv blir en offentlig media"begivenhet". Se exempelvis *Extra-Bladet*, oktober 1978, när "Grease" nyss haft premiär i London. Stor rubrik: "SEX-SYMBOLEN JOHN TRAVOLTA ÄR RÄDD FÖR FLICKORNA".

Därför blev det
skilsmässa:
AGNETHA:
svartsjuk och
emvis
BJÖRN:
hemlig och svår

**JOHN
TRAVOLTA
OCH
HANS NYA
KÄRLEK**

**John Travoltas
nya film som bok**

En
kärlekshistoria
som
kunde vara
hans egen

*Moment
by Moment*

Veckorevyn har lagt om stil 1979, siktar hårt på tonårstjejerna.

17 januari: Travoltas tragiska kärlekshistoria. 24 januari: Redan en ny kärlek.

"Han är fångad av sin succé. Den blyge, ensamme, rädda och förvirrade killen tjänar dollars snabbare än han kan räkna dom, men inte ens alla miljoner i världen kan köpa honom friheten att konditionsträna i parken, gå i fred på gatan eller bjuda ut en flicka.

Flådd av fans.

Vad värre är: Han lever med faran att bli flådd av sina fans. De är så galna i honom, att de slåss för att få röra vid honom, och till slut håller de hysteriska fansmassorna på att slita honom i småbitar"

Nu är dubbelheten tydligare i tidningsmediernas presentation av Travolta-fenomenet: idolen/personen. Det är inte bara tal om Travolta som representant för alla talangerna, bilden av den dansande, sjungande, sexiga manspersonen som gör rent hus på dansgolvet. Det är också tal om den rädda, blyge 24-åringen, som liksom andra har behov av att gå med kamraterna på krogen, bjuda ut flickor – men hindras av

omständigheterna.

Jag har framhåvt två former av personifiering som typiska för hur tidningsmedierna förmedlar popnyheter. Den första formen innebär att intresset förskjuts från filmen/handlingen/rollerna till idolerna och deras särskilda sång/dans/skådespelartalanger. Den andra formen av personifiering innebär att intresset flyttas från idolen som sångare/dansare/skådespelare och över till idolen som privat-person. I bägge fallen sker ett fjärmande från de betingelser under vilka succéer **produceras** inom mediabranschen. I tidningar blir det **personligheten som skapar succé**.

I sin förstnämnda form åstadkommer personifieringen en slags "avnormalisering", genom framhåvandet av de särskilda egenskaper som gör att också särskild uppmärksamhet (dvs idoldyrkan) blir en naturlig följd. Medan däremot den andra formen, som gäller succéernas baksida, åstad-

kommer en slags "normalisering", idolen göres mänsklig (och på köpet göres idoldyrkarna omänskliga – de hysteriska fansmassorna).

På så sätt supplerar de två formerna av personifiering varandra, griper in i varandra i bekräftelsen av att idolen verkligen existerar. Just denna dubbelhet betyder en hel del för dröm- och identifikationsmöjligheterna som popvärlden erbjuder barn och unga. Barns och ungdomars behov av (grupp)identitet, gemenskap, samlingspunkter och underhållning kanaliseras av ungdomstidningarna över i behovet av informationer, bilder och historier om idolorna. *Ung Nu* och *Vi Unge* (de två största ungdomstidningarna i Danmark) täcker diskofebren under perioden maj-oktober 1978 med ett uppbåd av helsidesfärgbilder och artiklar om idolorna från diskofilmerna, men betecknande nog bara några notiser och små svartvita bilder från de lokala diskoteken och ungdomsgårdarnas och skolornas disko-aktiviteter.

Media-begivenheter

När man betraktar samspelet mellan de många medier som ungdomar kommer i kontakt med, och ser hur tidningsmedierna lanserar diskorytmerna och -miljöerna genom att lansera i synnerhet John Travolta som idol, så blir det nästan självklart att den sociala förankringen och glamourkritiken som faktiskt fanns i själva filmen "Saturday night fever" bleknar totalt.

I tidningarna läser ungdomarna varken om orsakerna till diskofebren eller dess vardagsform. Vilket också kan betyda att den identifikation som eventuellt etableras med huvudpersonen i "Saturday night fever", med Tonys problem och konflikter, blockeras och förrycks när övriga medier vräker på med "fortsättningen på historien om idolen John Travoltas öden och äventyr i showbiz".

Underhållningsindustrin har ett klart ekonomiskt intresse av tidningarnas idol- och personcentrering, som levererar ett "bindemedel" för den fortsatta lanseringen och försäljningen av film, skivor, tidningar osv.

I sitt sätt att skildra idoldyrkan, är det typiskt för underhållningsindustrins PR-maskineri och tidningarnas nyhetsvärdering att det sker i **ögonblicksbilder**: hysteriska fansmassor som löper amok, biografier stormas, skivorna slits ner från hyllorna. Bilder med vilka underhållningsindustrin appellerar till (och kalkylerar med) en situationsavhängig köpstark publik, som samtidigt visar sin stabilitet som köpkraft genom att "ögonblicken" kan upprepas, men med andra idoler och annan konsumtion. Varje år eller halvår ska film-, skiv-, klädreper-toaren bytas ut. Och just nu är det disko.

Det finns en ideologisk kraft i dessa ögonblicksbilder som svarar mot ungdomarnas egna behov av att manifesteras sig som oberoende av föräldrar och familj, som här-och-nu-människor som "lever i dag och skiter i morgondan". Men här-och-nu-ideologin innebär en våldsamt utgränsning av ungdomars erfarenheter (som innefattar nederlag, förluster – och drömmar om motsatsen) och av de sociala miljöer där erfarenheterna gjorts. Det vill också säga en utgränsning av de faktiska livssammanhang där pop och idoldyrkan existerar.

För att få en uppfattning om dessa erfarenheter och sociala miljöer, måste vi lämna mediavärldens idealbilder av idoldyrkan, och i stället betrakta diskofebren och idoldyrkan i dess vardagsform. Med andra ord: film, skivor, tidningar osv i deras **funktionssammanhang**.

III. DISKOMILJÖER – IDOLDYRKAN OCH IMITATION I VARDAGEN

Diskomiljöer

60- och 70-talets diskomiljöer har haft sina tydliga överklassappeller. Vid tiden för ungdomsupproret grupperade sig ungdomen i hippies, provies, studentrevoltörer, raggare – men även diskofolk. Den gången var det väl närmast de mondäna diskoteken, dit "de unga, de vackra, de rika" gick, som var diskofolkets samlingspunkter.

Men idag, i dessa Grease-tider, har det blivit tydligare att diskomiljöerna finns i andra och mindre mondäna utgåvor, som kanske mer liknar ursprunget utomlands, där t ex minoritetsgrupper som (amerikansk-)italienare och puertoricaner haft sina krog- och diskoteksmiljöer som träffpunkter. Till skillnad från den tidigare överklasspräglade diskokulturen är den nuvarande diskovågen bred masskultur – och nu för ungdomar som inte var med på sextioalet; dagens ungdomar, generationen efter ungdomsupproret, finner knappast några identifikationspotentialer i de miljöer och aktiviteter som kulturvänstern försökte skapa kring 1968 och åren därefter.

Men det verkar inte heller som om punk-rocken, den nya provocerande rockkulturen, erbjuder omedelbara identifikationsmöjligheter. I Danmark just nu är det inte tal om att punken skulle fungera som brett, slagkraftigt alternativ för arbetar- och småborgarungdomen. Här är det diskon som fått genomslag.

Diskofebern framträder på de "riktiga" diskoteken inne i storstäderna (t ex Bobadilla i Stockholm). Men nya diskotek dyker också upp ute i förorterna, ungdomsgårdarna ordnar egna diskotek, skolans gymnastiksalar blir danslokaler a la "Grease".

Ungdomsgårdarna har börjat med lektioner i diskodans, och dansskolorna har fått förnyad tillströmning. Så här berättar Danmarks förste diskodansör, ordföranden i Danse Organisationernes Fællesråd:

The Hustle

The Tango Hustle

"Efter 'Saturday night fever' och 'Grease' har det blivit en kolossal tillströmning till dansskolorna. Och förut hade vi dubbelt så många flickor som pojkar, men nu är bilden omvänd, det kommer många fler pojkar än flickor.

Det är en bestämd åldersgrupp som kommer – folk mellan 16 och 24, och de allra flesta har inte gått i dansskola förut. De har varit på diskotek, och sett dom andra, som lärt sig diskodanserna och som därför klarar sig bättre. / . . . /

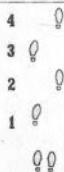
Att dansa, det är jätteskoj, om man kan. Dom danser som dominerat de sista tio åren eller mer, twist, shake, go-go och senast beat-dansen, har gjort att folk stått mitt emot varandra utan att röra vid varandra – man kunde lika gärna stå framför en lyktstolpe. Och det kunde alla lära sig bara genom att titta på varandra. Men ifall man vill dansa som i 'Grease' måste man lära sej."

(intervju i tidningen *København*)

Man måste lära sig dansa efter system

Att diskodansen är system (i motsats till Beatles- och senare hippie-epokens ostruk-

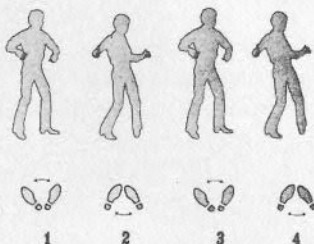
The Bus Stop

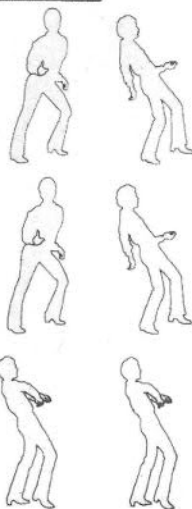
The Dolphin Roll

The Scissors

The Freak

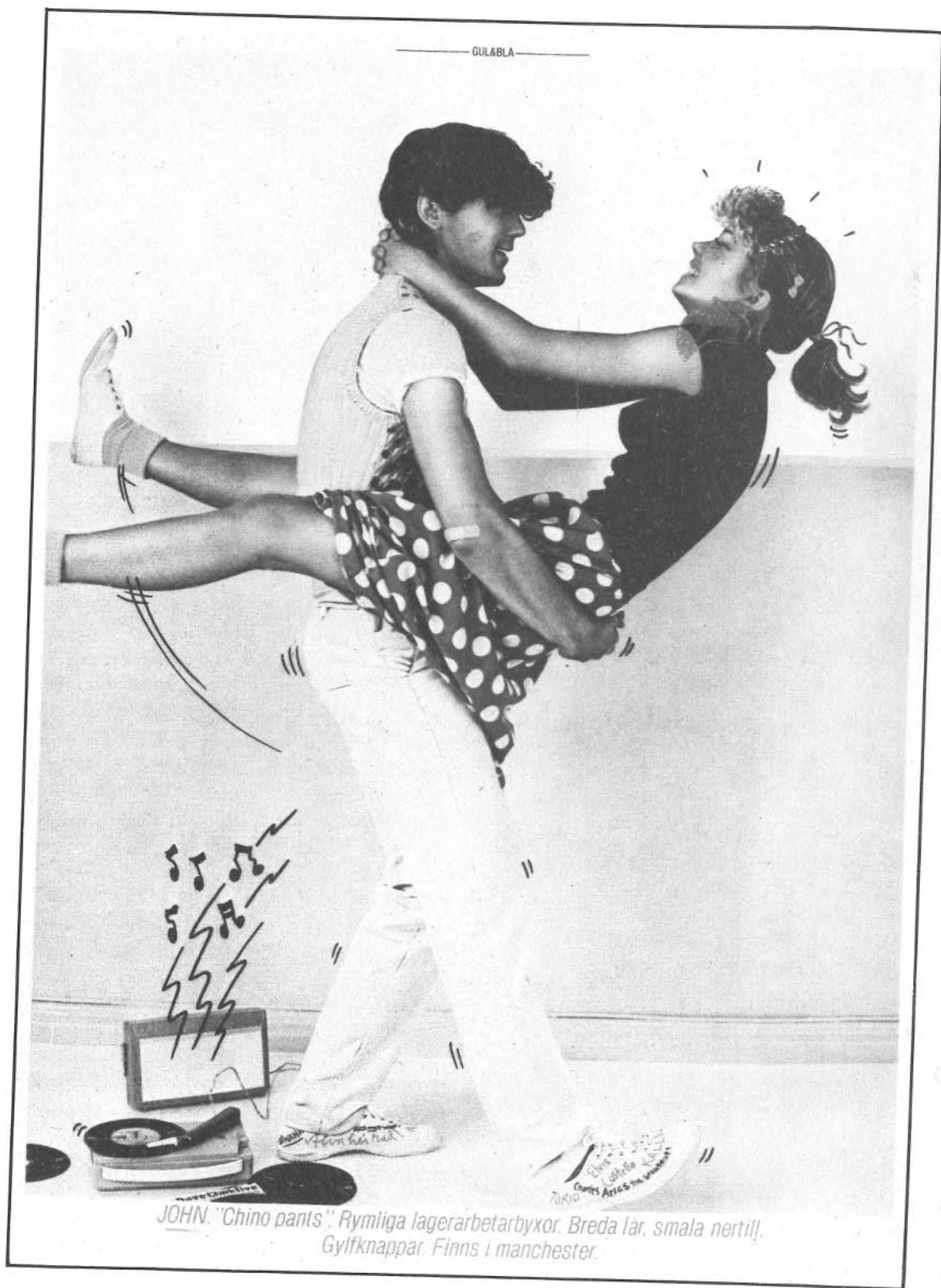
turerade dans) innebär ett speciellt inlärt kroppspråk som är knutet till bestämda melodier. Den tendensen såg vi början till redan hos ABBA, i vars scenshow man kan se hur bestämda rörelser hör ihop med bestämda melodier. Eller en grupp som Brother Hood of Man; när de vann Melodi Grand Prix i Amsterdam 1976 med "Save your kisses for me" ledsagades sången av noga koordinerade steg och rörelser, och när de något år senare – i ett annat sammanhang – framförde samma melodi återkom exakt samma steg och (hand)rörelser. Rörelseschemat hade blivit en integrerad del av själva melodin och dess lansering.

Vilket innebär att de upprepningar som utmärker den här sortens popmusik och publikens igenkännande av melodierna, inte bara har med själva melodin och refrängen att göra, utan också kopplats ihop med kroppspråket. Tendenserna är fullt utvecklade hos John Travolta. Hos honom har diskodansens systematiserade kroppsrel-

ser blivit en så viktig beståndsdel i sinnespåverkan att man återkallar dem i minnet när man hör skivorna, och man reproducerar alldeles bestämda rörelser när man dansar till melodierna. Men det är som sagt nödvändigt att lära sig, om reproduktionen ska ske på dansgolvet.

När ordföranden i Danse Organisationernas Fällersråd poängterar att åtskilligt fler pojkar än flickor går i dansskola för att lära sig dansa disko, så kan det svära mot det omedelbara intryck man får på diskotek och ungdomsgårdar. Där är faktiskt flickorna mest offensiva. Musiker som spelar på ungdomsgårdar och skolor brukar berätta att Saturday night- eller Grease-melodierna (synnerligen frekventa requests) på ett ögonblick fyller dansgolvet, mest flickor, som dansar med varandra efter system. Flickorna har ofta övat hemma och lärt av varandra – medan pojkarna i de lite äldre åldersklasserna uppenbarligen måste inhämta det försummade i dansskolan. Kanske kan strömmen av pojkar till danssko-

GUL&BLÅ

JOHN. "Chino pants": Rymliga lagerarbetarbyxor. Breda lår, smala nertill. Gylfknappar. Finns i manchester.

lorna förklaras av att flickorna inte behöver gå dit. Flickorna övar på dansgolvet – pojkar vägar sig inte ditut innan de kan!

Man måste verkligen förbereda sig för fredag/lördag kvällen på diskot. Inte bara lära sig dansa enligt system, man ska också till frisören, förnya garderoben osv, om man ska klara sig.

En månadslön behövs, men då blir man accepterad av kamraterna

Att gå på diskotek kan vara ett kostsamt nöje. Lars och Lotte, ett "diskopar" som tidningen *København* intervjuar, får frågan hur mycket pengar de spenderar på kläder och diskotek:

"Lotte: – Inte så mycket, kanske 600 kr i månaden.

Lars: – Hela månadslönen, 1 600–1 700 kronor. 500 kronor till kläder, 150–200 till creme, spray och frisör. Och så ska vi ha 70 kronor i månaden till dansskolan också."

Dessa förberedelser är även förberedelser för det socialpsykologiska spelet som är en del av diskomiljön. Man ska vara snyggt klädd om man ska ha chans att väcka intresse hos det motsatta könet och respekt hos kamraterna.

"Lars: – Jag gillar ljusa flickor bäst, och hon ska vara söt och smal och ha häftiga kläder. Om hon är dum eller inte, det betyder bara något om jag jämt ska vara ihop med henne, men jag vill hellre ha en snygg tjej, än vara med en som ser taskig ut, så jag struntar i om hon är spånig."

Om könsrollsmönstret säger Lars och Lotte för övrigt:

"Lotte: – Om en kille är med flera tjejer så måste han ju vara fin. Om en tjej gör det så är hon en hora!

Lars: – Om det är en kille så ser man inte ner på honom för att han är ihop med flera. Tvärtom, särskilt hans kompisar ser upp till honom – det gäller ju att dra över så många tjejer som möjligt.

/.../ Kan man glänsa över kompisarna så blir man fort den som dominerar mest – man vill ju gärna vara störst och bäst. Så dom ser upp till en. /.../

Det var som John Travolta i Saturday night fever. Han var ju också den som dominerade i gänget, och tjejerna var tokiga i honom, men

också i dom andra i gänget. Man ser mer upp till folk med vänner.

Lotte: – På det hela taget har Saturday night fever gjort ett visst intryck på Lars. Han har fått kostym. Och han står jämt framför spegeln och lockar håret."

Identifikation och imitation

Inspirationskällan "Saturday night fever" och fenomenet John Travolta spelar en beaktansvärd roll när diskoparet Lars och Lotta berättar om hur de upplever fascinationsformer, umgängesformer och problem i diskomiljön. Det traditionella könsrollsmönstret, som enligt Lars är nödvändigt om man ska få kamrater och flickor, *legitimeras* med en hänvisning till John Travolta. När Lars hänvisar till filmen och till Travolta, kan vi se en parallell till hur ungdomstidningarna presenterat Travolta: en förskjutning av intresset från filmens huvudperson (Tony) till idolpersonen (John Travolta); "Det var som John Travolta i Saturday night fever. Han var ju också den som dominerade i gänget", säger Lars och fortsätter: "...tjejerna hängde på honom jämt, var som galna i honom, men också i dom andra i gänget. Man ser mer upp till folk med vänner."

– I själva verket gick det ju inte alls bra för gänget i filmen, om man påminner sig hela historien i "Saturday night fever"! En begick självmord, resten klarade sig inte värst bra, och om huvudpersonen Tony fullföljer sin individuella uppstigning eller inte, därom säger filmen inte ett dugg. När Lars "glömmer" detta, är det kanske tecken på att identifikationen (ifall den nu etablerats i förhållande till filmen, vilket är vad Lotte säger skedde för Lars) egentligen inte försiggår i förhållande till Tony och hans konflikter, utan snarare i förhållande till verklighetens hjälte, John Travolta, som i levande livet i showbiz demonstrerat att han minsann kan klara sig.

Det finns pojkar som så till den grad identifierar sig med John Travolta som "störst och bäst" som dansare och medelpunkt på diskot, att de försöker bli den lokala utgåvan av honom. Då kan man kanske tala om en mer ensidig och direkt idolimitation som

raderar ut andra realiteter ur idoldyrkarens hågkomster t ex från filmen.

Att man drömmer om idolen, att ha idolens talanger, vara tillsammans med idolen, det tror jag är en realitet; men i det ögonblick drömmarna ska tänkas vidare och omformas till realitet i vardagen – så finns där så många andra realiteter som omöjliggör tron på drömmens förverkligande. Därmed bekräftas samtidigt nödvändigheten av drömmarnas existens som drömmar.

Dessa karaktäristiska sammanblandningar och minnesglidningar mellan film-roller (fiktion), idol-roller (livet i mediavärlden) och egna miljö-roller, är en aspekt av idoldyrkan som vittnar om drömmarnas existens, men också om att avståndet till idolerna bibehålles.

Identifikationen med diskofilmerna, -miljöerna, idolerna har således två sidor. Dels åstadkommer innehållet i filmerna en viss igenkänningseffekt ("Så har vi det också", eller kanske: "Så är det nog i New York men inte hos oss"). Dels fungerar filmerna och optidningarna som identitetsskapare; en ny identitet oförenlig med allt man själv har erfarenhet av ("Tänk om jag var någon helt annan, i en annan miljö, med helt andra möjligheter").

"Grease" skapar tydligt igenkänningseffekter, det omvittnar Jakob, 13 år:

"Ta 'Grease' till exempel. Där har killar och tjejer vissa roller. Det har vi i våran klass också, fast vi bara går i sjuan. Det är i alla fall några av killarna som ska spela roller enormt för tjejerna. Jag känner killarna bäst och vet hurdana de är när man är ensam med dom. Plötsligt blir dom någon helt annan, och man blir förvånad, nej man blir inte så förvånad, för jag vet att dom ska stila litet. Dom ska vara tuffa och så. För tjejerna gäller det att vara rätt så feminina. Tjejer, dom bryr sig rätt mycket om kläder. Vara moderiktiga och snygga och sådär. Men jag gillar bäst när tjejerna är lite snygga."

Mette som också är 13 berättar om diskofilmerna och Travolta:

"Jag tycker att John Travolta dansar väldigt bra, men jag gillar det inte riktigt. Jag tycker det är dumt att upphöja en enda människa sådär. OK, han dansar bra, men det är inte nödvändigt att berätta i tidningarna att han

sover i ett svart rum."

Mette har sett "Grease" tre gånger.

"Jag tycker den är bra, för den gav en precis bild av hur dom har det i New York, ungdomarna. Det där överlägsna sättet han hade till flickorna. Det är ingen kärlek i det. Alla flickorna var galna i honom Travolta och han är bara egoist. /Lägg märke till att gränserna mellan idol-person och film-person suddats ut/

På sätt och vis tror jag att de gamla könsrollsmönstren håller på att komma tillbaka. Men t ex i vår klass, där kan dom aldrig få genom något sådant. Flickorna är alldeles för starka. Både fysiskt och psykiskt."

(Information 30/31 dec 1978)

Som vi ser är Mette medveten och kritisk inför könsrollsmönstret som Tony från "Saturday night fever" och Danny från "Grease" representerar. För övrigt har hon ironisk distans till sitt eget diskointresse, som hon kallar "disco-fis". Ändå har hon sett "Grease" tre gånger, vilket väl inte enbart kan skyllas på att den "gav en precis bild av hur dom har det i New York"! Filmerna aktualiserar säkert många fler sidor av barns och ungdomars känsloliv än de kan – och vill – berätta för utanförstående vuxna.

Ett väsentligt problem är hur barn och ungdomar ska kunna utveckla en realistisk omvärldsförståelse, när nu medierna som de dagligen-umgås med skapar avstånd till deras egen erfarenhetsvärld. Det är ett problem som gäller mer än popmusiken och idoldyrkan. Thomas Ziehe, medarbetare vid den västtyska försöksskolan Glocksee där man arbetar just utifrån principer om att förhålla sig till elevernas egen erfarenhetshorisont, ger följande träffande beskrivning av barns bilder av "samhället":

Barns bilder av samhället

Barn omfattar vuxenvärldens förklaringar om "samhället" som ideologiska abstrakta hänvisningar. Och inte blir hänvisningarna till "samhället" mer handgripliga eller närvarande av att barnen får veta, att "samhället, det är vi allihop". Detta "samhälle" uppfattar barnen som något övergripande,

något som kommer "utifrån". För att överhuvudtaget förstå någonting, tillgriper barnen förklaringsmönster, som de tillägnat sig genom egna erfarenheter (i bostadsområdet, skolan) men först och främst tar de till förklaringar som medierna förmedlat. TV-Aktuellt, lite tidningsläsning, serie- och veckotidningar, det blir tillsammans med uppsnappade fragment från de vuxnas samtal barnens samlade vetande om "samhället".

Thomas Ziehe har funnit vissa regelmässigheter som framträder i barnens samhällsuppfattning:

- "Samhället" har förlorat sin producerande karaktär.

Som konsumenter och som samhällsmedborgare, utestängda från den egentliga produktionen, möter barnen en mängd ting, som alla verkar **färdiga**. Leksaker och lite senare cyklar, mopeder, grammofonskivor, kläder osv kan köpas och konsumeras, men själva den produktionsprocess som dessa varor är resultatet av syns inte. Massproduktionen är inte synlig, i stället syns reklamens lovsånger, ungdomstidningarnas illa dolda reklam för film, plattor, kläder – och priset (jämfört med veckopengarnas stor-

lek) blir "värdevärdet".

- "Samhället" uppfattas som något som enskilda personer kontrollerar. Det är de **personliga motiven** (sådana barnen känner dem t ex från serierna) som hämndgirighet, självuppoftande hederlighet, som uppfattas som samhällsutvecklingens drivkrafter. Här finner vi för övrigt tydliga paralleller till historieundervisningens personifieringar eller TV:s personifierade nyhetsförmedling.

- "Samhället" gör **teknologiska underverk**. "Allt är möjligt", vetenskapsmännen, utrustade med mystiska och mytiska kvalifikationer, frambringar de teknologiska framstegen som vi "människor" tar emot.

Det var några stickord från Thomas Ziehes artikel "Subjektiv betydelse och erfarenhet" (dansk övers. *Kontext* 35 1978), som illustrerar hur den dagliga mediakonsumtionen styr barns och ungdomars omvärldsuppfattning. Och i medierna möter barnen också "vuxensamhällets" massiva utgränsning av deras egna erfarenheter från vardagen därhemma med familjen, i skolan, med kamraterna.

Foto: Anders Petersen, SAFTRA

”Samhället” framträder som bestämt av enskilda människor, allt det barnen möter som konsumenter framträder som ”färdigt” – det är samma tendenser som vi redan sett karaktärisera tidningarnas idol- och personcentrering och popbranschens bruk av här-och-nu-ideologin för att locka den unga köpstarka publiken.

Visserligen är barnens och ungdomarnas erfarenheter av pop och idoler bara en mindre del av deras samlade erfarenhetspotential, men inte desto mindre är just dessa erfarenheter enormt viktiga för mognads- och identitetsprocessen inom de här åldersgrupperna som gradvis ska socialiseras in i vuxenlivet. Idag är 13–20-åringarna en grupp som drabbas av krisen. Antingen direkt i form av arbetslöshet omedelbart efter skolan, eller som hot om arbetslöshet. Inom utbildningssystemet intensifieras konkurrensraseriet. Modlösheten och individualismen breder ut sig.

Detta kräver kompensation. Att vara tillsammans med kamrater, och lyssna på plattor, dansa, läsa om idolerna, prata om dem, imitera dem, är former för samvaro som baseras på konsumtion. Fler och fler av livssammanhagen kommersialiseras. Det är viktigt att analysera och förhålla sig kritisk till dessa samhällsförhållanden. Men det är avgörande vari kritiken av kommersialismen egentligen består, och mot vem/vilka den riktas. Många vuxna (lärare, föräldrar, kulturpåvar) pratar om kulturell utarmning och är frikostiga med moraliska förkastelsedomar över barns och ungdomars fritidsvanor. I iveren att övertyga dem om att inte spela tid på en kommersiell film som ”Grease” eller poptidningar och annat skräp, har man då ofta varit blind för vad pop och idoldyrkan faktiskt betyder för barn- och ungdomsgrupperna.

Därför är det viktigt att påpeka att deras behov av att glömma vardagen, släppa loss på diskotek, deras intresse för diskofilmer, skivor, nya kläder osv måste sättas i samband med behovet att upprätta en egen (grupp)identitet. Dvs en identitet och gruppkänsla som är överblickbar, möjlig att avgränsa socialt och åldersmässigt, undandragen vuxeninblandning och moralisk

nedvärdering.

Häri ligger element av protest mot det tryck som utbildningssystemet, föräldrarna, arbetsplatsen utövar. Och just i dessa protestförsök spelar intresset för popmusik och idoler en roll, för artikulationen av annars förbjudna känslor, sexualitet och sinnlighet, och för självkänslan – drömmar om att vara någon annan, göra något annat. Skall man som vuxen förhålla sig till dessa protestpotentialer, får man inte glömma dubbelheten: å ena sidan handlar det förstås om anpassning till förhärskande ideologier (som könsrollsmönster och konsumtionsmönster), å andra sidan används faktiskt kulturindustrins produkter i ett slags uppror riktat mot trycket ovanifrån.

Att kritisera den ökande kommersialiseringen genom att döma ut idoldyrkan som sådan, eller den ena efter den andra av kulturindustrins produkter, det är en felaktig och alltför snäv kritik, som kan omintetgöra en verklighetsnära och solidarisk bearbetning av barnens och ungdomarnas egna problem och erfarenheter.

Alternativet är förstås inte att stryka pop- och idolintresset medhårs genom att acceptera en passiv konsumentattityd, eller genom att acceptera ideologier, könsrollsmönster och samvaronormer av typ ”Grease”. I stället måste den alternativa bearbetningen bygga på förståelse för vilka miljö- och könsbestämda igenkänningseffekter och drömmar diskofilmerna och diskofebern förmår aktualisera. Så att man tillsammans med barn och ungdomar kan närma sig diskussionen och kritiken av de betingelser som gör diskoglamouren och idolerna till nödvändigheter.

Först när man börjar utforma en miljö som är solidarisk med barn och ungdomar, och där möjligheten kan anas till en realistisk omformning av de bakomliggande behoven och innehållet som kommer till uttryck i (idol)drömmarna, först då tror jag betingelser finns för att också producera alternativ till popbranschens och mediavärldens idolcenterade sinnlighet.

**Bearbetning och översättning:
Donald Broady**

Tidigare utkomna KRUT,

som Du kan köpa lösnummer av eller prenumerera på hela årgångar.

Årgång 1, 1977

KRUT 1 "VAD LÄR MAN SIG EGENTLIGEN I SKOLAN" visar hur skolan inte bara är en plats för inhämtande av kunskaper och färdigheter, utan också och kanske framförallt en jättelik uppfostringsanstalt. När läraren tror sig lära ut matematik eller geografi handlar det oftare om att ungarna skall lära sig att sitta stilla och hålla käften, att ignorera kamrater osv. Det är krav som brukar kallas "den dolda läroplanen".

KRUT 2 har temarubriken "FRIGÖRANDE DIALOG?". Med frågetecknet vill vi uttrycka att en pedagogisk metod aldrig kan vara frigörande i sig själv. Vi kritiserar den retoriska dialogpedagogiken, som den framträder i svenska officiella sammanhang. Skolöverstyrelsen och Socialstyrelsen kan ju aldrig gå i spetsen för en verklig frigörelse. Vi ger också exempel på ansatser till en progressiv (frigörande) pedagogik, som finns på skilda håll i Sverige.

KRUT 3 har temat "FOSTRAN - MOTFOSTRAN". Vi vill visa på barnens villkor i vårt samhälle. För att motverka konkurrens och de kommersiella krafter barnen utsätts för behövs en motfostran. Sådana försök handlar den andra delen av numret om.

KRUT 4 "LÄRAREN OCH LÖNEARBETET" handlar bl a om hur eleverna formas till lönearbetare i skolan, hur eleverna tränas till instrumentell hållning till arbetet "man arbetar för något annat än arbetets konkreta produkt - i småklasserna för att få beröm och inte göra fröken ledsen, högre upp i årskurserna för betygens skull, i arbetslivet för lönen", hur lärarnas arbetsvillkor påverkas av att dom är statsanställda lönearbetare, hur läraren upplever sin arbetssituation och formas av skolmiljön.

Årgång 2, 1978

KRUT 5 har temat "DEN ÖPPNA OCH DEN DOLDA SORTERINGEN" där betygen är en form av sortering och individualisering genom fyleriuppgifter en annan. Utgångspunkten för numret är sorteringsmekanismernas funktion med eller utan betyg. De bidrar tillsammans till att upprätthålla klas-samhället.

KRUT 6 "UTBILDNING OCH ARBETE" visar exempel på hur kampen om hotade arbetsvillkor och livsbetingelser kan skapa underlag för en läroprocess som griper in i människors hela livssituation. Inom skolan måste vi se till att eleverna får kunskaper om de villkor som deras föräldrar och de flesta andra människor här i landet arbetar och lever under.

KRUT 7 "SKOLÖVERSTYRELSEN - FÖR KÄNNEDOM" Vi gör inte ett temanummer om detta dubbeltydiga utbildningsverk för att skjuta det i sank utan för att öka insikten i och om verket. Viktiga frågor som bl a tas upp, vad styr den statliga utbildningspolitiken? Vilka krafter finns bakom utbildningsreformererna? Dessutom en berättelse om ett lärorikt projektarbete med arbete som problemområde.

KRUT 8 "FÖRÄLDRAR - NÄRMILJÖ" En kritisk lärare och en kritisk undervisning måste, om den vill vara socialt effektiv, dra in barnen och föräldrarna i processen att medvetandegöra de sociala, ekonomiska och politiska betingelserna för såväl skola som familj. Numret tar upp hindren i detta arbete och beskriver hur skolan och andra fostrande institutioner kan knyta ihop föräldrarnas samhälleliga erfarenheter i arbete och fritid med barnens intressen och erfarenheter.

Helårsprenumeration 45 kr lösnummerpris 12 kr. Postgiro 70 89 89-9.

AKTUELLT

ARBETE - EN RÄTTIGHET

I Västeuropa går det 7 miljoner ungdomar utan arbete. I Sverige är det över 100 000 unga killar och tjejer som ställs utanför den öppna arbetsmarknaden. 20 000 genomgår i brist på jobb, arbetsmarknadsutbildning, 40 000 har olika beredskapsarbeten, 30 000 har förtidspensionerats och över 30 000 har samhället inte lyckats ge någon som helst sysselsättning. Det är en personlig katastrof för var och en som tvingas gå arbetslös och känna att samhället inte behöver en. Arbetslösa ungdomar tappar med all anledning förtroendet till samhällets möjligheter.

Tristessen och hopplösheten tvingar på den arbetslöse nya problem. Över 100 000 arbetslösa ungdomar är en katastrof för Sverige. Det är en resurs som går till spillo, i många fall också för framtiden.

Ungdomarna behövs nu.

I många kommuner råder det t ex akut bostadsbrist, vi behöver fler daghem, det behövs mer personal till våra sjukhus osv.

Ungdomarna behövs också för att bygga ett samhälle för framtiden.

Men kan vi räkna med att ungdomar som tvingats gå arbetslösa i år är rustade att klara av arbetsmarknadens krav den dag de behövs?

Bakom arbetslösheten döljer sig ett Västeuropa och ett Sverige i kris. Företag läggs ned eller flyttar till länder där utnyttjandet av arbetarna är större och lönerna minimala. Antalet arbetstillfällen minskar totalt

och de som drabbas hårdast är de som är nya på arbetsmarknaden, ungdomarna. Ofta kommer de från avslutad skola eller militärtjänstgöring. Utan arbetslivserfarenhet står de sig ofta slätt i konkurrensen om jobben. Svårast utgångsläge har man om man är tjej och misslyckas med att få plats på gymnasiet.

Från företagarkåll hör man ofta att ungdomarna inte har någon utbildning eller saknar arbetslivserfarenhet och därför inte kan beredas något arbete. Men många tvingas studera bara därför att de inte kunnat få något jobb. Och andra får inte någon plats i skolan.

Ett exempel på vansinnet:

Till läsåret 77/78 sökte 15 000 till vårdlinjen. Endast 7 500 kom in! Detta trots att vi har en enormt stor brist på utbildad vårdpersonal i Sverige. Total anarki i planeringen!

"Målet för arbetsmarknadspolitiken skall vara att i såväl samhällets som den enskildes intresse åstadkomma och bevara full produktiv och fritt vald sysselsättning. För att detta syfte skall nås måste arbetsmarknadspolitiken vara i hög grad differentierad. Den skall främja balansen på arbetsmarknaden. Den skall vidare i samklang med den ekonomiska politiken i stort och med lokaliseringpolitiken främja ekonomisk tillväxt i samhället och bidra till en ändamålsenlig utveckling av näringslivets struktur".

Prop nr 52 år 1966 s 1

Många tvingas som sagt studera för att det inte finns något jobb. Skolan blir en förvaringsplats för arbetslös ungdom. Det viktigaste för maktavarna tycks vara att dölja ungdomsarbetslösheten, inte att göra något konkret åt den.

När den gamla trepartiregeringen i höstas kom med sitt krispaket mot ungdomsarbetslösheten, visade det sig till mångas stora förtrytelse att det endast behandlade ungdomarna ur förvaringssynpunkt.

Arbetsmarknadspolitiken bör överge sin nuvarande mestadels socialpolitiska prägel. Den måste istället kopplas till ett medvetet skapande av nya sysselsättningstillfällen. Även utbildningspolitiken bör inriktas på att skapa flera arbetstillfällen.

Mer än var tredje elev skulle hellre ha tagit ett arbete än att börja gymnasiet i höstas. Vid den sociala linjen är siffrorna ännu högre. Där skulle två av tre elever tagit ett arbete om det funnits något. Det visar en undersökning som Elevförbundet gjort bland 600 elever i Stockholm, Hagfors och Östersund.

Undersökningen visar vidare:

25% av eleverna skulle hoppa av skolan direkt om de blev erbjudna ett arbete.

80% av eleverna på de teoretiska linjerna uppger sig inte veta vilket yrke de kan få genom den utbildningen de går.

Utbildningen leder i allt mindre utsträckning till arbete. Det finns exempel på elever som har två yrkesutbildningar bakom sig och är inne på en

TILLSAMMANS ÄR VI STARKA

- Avtalsenliga löner för praktikanter!
- Rätt till facklig anslutning för praktikanter!
- Avskaffa praktikbetygen!
- För en betygsfri skola!
- Rätt till arbete efter utbildning!
- Rätt för oss elever att påverka arbetsmiljön!

Elevförbundet
— din fackförening —

METODIKVECKA OCH TI

Inför teckningslärarinstitutets elfte metodikvecka (MV-79) som arrangeras på Konstfackskolan 26-30 mars 1979 ger här Gert Z Nordström och Christer Romilson en beskrivning av metodikveckans målsättning, bakgrund och innehåll. Författarna belyser samtidigt teckningslärarutbildningens arbetsformer och försök med den polariserande pedagogiken. Avslutningsvis diskuteras de problem som hänger samman med att förverkliga ett nytt bildämne på grundskolan och gymnasium.

Vad menas med metodikvecka?

I vecka 13, dvs 26-30 mars 1979, arrangerar teckningslärarinstitutet i Stockholm sin årligen återkommande metodikvecka. Årets metodikvecka, MV-79, är den elfte i följd. Den första kom till stånd läsåret 68-69 samtidigt som teckningslärarutbildningen genomgick en radikal förändring vad beträffar innehåll och målsättning.

Funktionen med metodikveckan kan knappast förklaras i några få meningar eftersom den är en del i en fortlöpande helhet, men två av dess huvuduppgifter kan markeras.

1.) Den ena huvuduppgiften är intern. Metodikveckan söker samla hela utbildningen (ca 300 studenter i fyra årskurser och ett 40-tal lärare) till en gemensam kritik och utvärdering av utbildningen. Under en metodikvecka redovisas i regel mer än 30 projekt. I bland sker det under ett gemensamt tema. Ibland formuleras en problematik kring ett par aktuella huvudfrågor. Ambitionen är att alla som medverkar i utbildningen skall få ett grepp om helheten. Utan denna helhetssyn kan utbildningen inte utvecklas och påverkas.

2.) Den andra huvuduppgiften är extern. Metodikveckan är lärarutbildningens mest betydande kontaktyta med samhället i

övrigt. Ett av de viktigaste kraven bakom förändringarna på 60-talet var en bättre koppling mellan utbildning och yrkesverksamhet. Såväl lärare som studenter på TI kände ett starkt behov av att få en dialog med de lärare som arbetade ute i de allmänna skolorna. Man ville ha uppriktig kritik på sin verksamhet. Numera har denna återkommande dialog blivit närmast en institution. Ett 100-tal teckningslärare från hela landet kommer varje år till metodikveckan; inte bara för att framföra kritiska synpunkter utan också för att hämta nya uppslag till den egna verksamheten bland kolleger och elever. Teckningslärarna har också lyckats med att få SÖ att klassificera metodikveckan som fortbildning, vilket bl a lett till B-avdragsförmåner för många. När metodikveckan vid några tillfällen verkligen legat risigt till; på grund av att ambitioner och egna krav varit på gränsen till upplösning, har det varit teckningslärarna som varit dess avgörande supporters och uppbackare. Man har intensivt slagit vakt om dess framtida uppgifter och existens.

Men även andra kontakter etableras vid metodikveckan. Många lärare och studenter från andra lärarutbildningar i landet brukar närvara. Likaså besöksgrupper från övriga nordiska länder.

MV-79 kommer att anknyta till det internationella barnaåret som utlysts av FN. Ett stormöte under hösten har antagit temat: "Barnen och kulturen". De flesta projekt som presenteras kommer därför att på ena eller andra sättet ansluta sig till detta övergripande tema.

Ett nytt bildämne och en ny pedagogik

1968 var ett revolutionsår för teckningslärarutbildningen. Progressiva studenter och lärare hade under hela 60-talet ställt krav på en radikal förändring av undervisningen. I stort sett gällde förändringen tre saker:

1. Man krävde ett nytt innehåll. Teckningsämnet ute i skolorna borde behandla det totala och vardagliga bildutbudet i samhället. Vid sidan av barnbild och konstbild skulle nya analysmetoder och tekniker (ex film, foto, tv) ta upp bearbetningen av de massproducerade bilderna inom reklam-, nyhets- och underhållningsindustrin. Ett nytt bildämne fordrar helt logiskt en ny lärarutbildning som motsvarade dess intentioner och vilja till förnyelse.

2. Man krävde en ny pedagogik som kunde utveckla grupp- och lagarbete och där problemformulering, analys, skapande produktion och samhällsinriktad verksamhet gick att förena i ett och samma projekt. Det är denna projektarbetsform som

fått beteckningen den polariserande pedagogiken (eller metodiken).

3. Man ville genomföra en demokratisering av hela utbildningen så att studenter och lärare ständigt skulle få inflytande över processer för initiativ och beslut.

Ären närmast efter 1968 genomfördes i stort sett alla dessa huvudkrav. Nya lärare anställdes. Konstfackskolans styrelse och SÖ tvingades inte bara acceptera de nya förslagen. SÖ fick också finna sig att göra en förändring av teckningsämnet innehåll i Lgr:69. Numera är teckning ett bildämne och enligt SÖs senaste läroplansförslag skall det också rubriceras bild i framtiden.

Det bör här nämnas att samtidigt med dessa förändringar och dramatiska händelser på TI är utredningsteknokraterna som mest aktiva och aggressiva inom hela skolväsendet. Den

stora frågan är UKAS, men övningslärarutredningen, LUK, sätter också in sina attacker mot teckningslärarna. En märklig kamp utspelas i början av 70-talet mellan LUK och en samlad front bestående av teckningslärare och studenter och lärare på TI. Striden avgörs 1975 då LUK-utredarna får dra sig tillbaka utan att kunna genomföra några av sina grundläggande förslag, som huvudsakligen gick ut på nedskärning av övningslärarnas utbildning över hela linjen. Men denna seger var bara total i ett temporärt perspektiv. Statsapparaten har inte dragit sig tillbaka för gott. Vad som väntar nu närmast under 1979 är LUT-utredningens förslag på nya lärarutbildningen.

Den polariserande pedagogiken

Den polariserande pedagogiken var ursprungligen en spontan

arbetsform som växte fram på TI i slutet av 60-talet. Studenter och lärare ville arbeta för kunskap och medvetenhet i lagarbete kring gemensamma ämnesinnehåll, teman. Man ville också skapa ett nytt bildämne tillsammans med teckningslärarna. Det man ansåg särskilt väsentligt var bl a att:

- teori och praktik skulle så långt det var möjligt förenas. Konsekvensen blev bl a att olika utbildningsmoment och delkurser måste föras samman till teman och projekt.
- analys och skapande produktion skulle så långt det var möjligt förenas. Även denna målsättning ledde till ökad integration men samtidigt till en viss arbetsgång, arbetsmodell för projektarbete.
- alla väsentliga motsättningar skulle dras fram och bearbetas. Motsättningar mellan arbete och kapital eller konflikter inom arbetsgrupper i ut-

Elevarbete till "Projekt droger" TI:s arkiv

bildningen skulle inte sopas under mattan. Allt sådant skulle ses som något positivt för kunskapsinhämtandet och medvetenheten.

• **arbetet skulle ha en samhällslig inriktning.** Detta kan markeras genom språkliga handlingar. Dvs i projektarbetena producerar studenterna egna utställningar, teaterföreställningar, tidningar, filmer, konserter osv. Det konkreta behovet avgör vilka språkliga medel som bör användas. Och samma principer gäller för eleverna ute i skolorna. Det räcker inte längre att de nödortfärdigt lär sig skriva, räkna och läsa. För att kunna påverka sin egen situation och samhället måste kommunikationsfärdigheterna i vid mening utvecklas.

Det är främst betonandet av de två sista punkterna (om "motsättningar" och "samhällslig inriktning") som givit den polariserande pedagogiken dess namn. I begreppet polarisering underförstås sådana företeelser som handling, aktivitet och vilja till förändring. Det finns också en positiv syn på förtydligandet av konflikter. Kamp och motsättningar är något man kan lära

av.

Under mitten och slutet av 70-talet har den polariserande pedagogiken systematiserats och utvecklats i praktik och teori. De fyra punkterna ovan är fortfarande grundläggande. Vad som är nytt är att det konstnärliga skapandet och det poetiska tänkandet ytterligare accentuerats. Det metodiska och vetenskapliga arbetssättet har också skärpts betydligt. Likaså gruppdeltagarnas egna kollektiva planering och problemformulering.

Den polariserande pedagogiken har kritiserats för att mer betona det metodiska än innehållet. Men kritiken är fel därför att motsättningen är konstruerad. Ett innehåll kan aldrig nås utan en viss metod och en viss process som planeras. Och metoden i den polariserande pedagogiken är reglerad. I dag experimenteras med en generell arbetsmodell i tre faser, en slags arbetskod som reglerar arbetsprocessen och uppfordrar deltagarna att utveckla och ta ställning till innehållet.

En sak som också bör noteras är det allmänna draget hos den polariserande pedagogiken. Många tror att den är ett verk-

tyg för huvudsakligen bildlärare och bildämnen. Men så är inte tanken bakom dess existens. Den polariserande pedagogiken skall i princip kunna användas i alla undervisningssammanhang. Den vill skapa ett visst bestämt förhållningssätt till omvärlden och synen på kunskap. Den accepterar inte att människan görs till objekt för maktägare som ensidigt kan utnyttja ensidiga och tillfälliga kvaliteter hos henne. I varje fall kan den aldrig acceptera att detta görs utan att eleverna i sitt medvetande har erövat kunskapen om klasssamhällets uppbyggnad och funktioner.

Den polariserande pedagogiken är på intet sätt en färdig arbetsmetod. Den borde bara vara i inledningen av sin möjliga form och existens. För att den skall utvecklas bör den bearbetas i teori och praktik. Och praktiken skall ske i vardagens verklighet där motsättningarna finns och behöver förtydligas. Det är där tänkandet och handlandet skall övas och utvecklas. Lärare av olika slag som är intresserade av att föra ett sådant arbete vidare är välkomna till TI, för utbyte av idéer och erfarenheter. ■

Gert Z Nordström

Förening av pedagogiskt och fackligt arbete –

i tekningslärarnas kamp för sitt ämne och sin utbildning

När tekningslärarutbildningen radikalt förändrades 1968 var tekningslärarna själva, genom sin fackliga organisation, den drivande kraften tillsammans med lärare och studenter vid TI. Detta samarbete mellan de yrkesverksamma och facket å ena sidan och de studerande å den andra är ett av de särskilda kännetecken som bör noteras när man diskuterar tekningslärarutbildningens utveckling.

Lärarna upplevde under 60-talet en klyfta mellan tekningsämnetts innehåll och målsättning och samhället omkring dem. Medan mängder av olika bilder strömmade över eleverna i vardagen sysslade man i skolan med ett mycket snävt bildregister. Arbetets inriktning gav inte heller eleverna verktyg att analysera och motta all den information och påverkan de utsattes för via olika bildmedia.

När så kraven om en breddning och förändring av ämnet växte ställdes också krav på den allt mer föråldrade och dåliga utbildningen.

Eftersom kommersiella intressen i så stor utsträckning dominerar samhällets bild- och kulturutbud fick lärare och studenter kamp också karaktär av kulturkamp mot stora ekonomiska intressen. Den växande progressiva rörelsen bland stu-

denter och intellektuella under 60-talets slut påverkade och inenslöt teckningslärarnas och TI-elevernas kamp. När dessa strömningar sedan växte bland arbetarna gav också det impulser för teckningslärarnas fackliga arbete. Ett arbete som, genom den nära kontakten med utbildningen och det spirande arbetet med att utveckla alternativa pedagogiska metoder, också haft viktiga utbildningspolitiska inslag.

Med det engagemang teckningslärarna har i sin utbildning har de naturligtvis välkomnat den form av kontakt mellan fältet och utbildningen som metodikveckan på TI utgör. Många lärare deltar varje år under denna vecka på TI i diskussioner och arbete kring utbildningen. De kan komma med viktiga synpunkter utifrån sitt eget arbetsperspektiv, de kan kritisera de brister som finns kvar eller på nytt blommar upp i utbildningen – men de tar naturligtvis också till sig de idéer, de alternativ till metoder och den

utveckling av bildämnets innehåll som de finner på TI.

Hur kan då den nya utbildningens innehåll förverkligas ute i teckningslärarnas vardag? Att de nytexaminerade i sitt arbete utgår från erfarenheter från utbildningen är väl givet – men spelar metodikveckan, debatten på TI, den litteratur som kommit därifrån också en roll för de sedan länge yrkesverksamma?

Först en truism. Arbetsmetoder och innehåll i en lärarutbildning skall naturligtvis inte föras ut i grund- och gymnasieskolan. Arbetet inom lärarutbildningen syftar till att utveckla de studerande där. Att ge dem möjligheter att skaffa sig och ta ställning till kunskaper, att främja ett vetenskapligt tänkande – på TI att ge möjligheter till ett eget bildarbete. På denna bas ska sedan diskussioner föras kring vad som är viktigt att ställa som problem i grundskolan, vilka arbetsmetoder som där är lämpliga osv.

Ser man till den sida som

handlar om att utveckla lärarnas kunskaper, att debattera ett vidgat ämnesområde, att angripa bilden som språk, att sätta fingret på viktiga motsättningar – då kan man definitivt säga att TI betytt mycket för teckningslärarkåren som helhet. Alla lärare har naturligtvis inte applåderat det som görs, många har varit kritiska, men i den debatten har en del av utvecklingen skett.

Allt detta har också lett till stora förändringar av bildarbetet ute i skolorna. Teckningsämnet har förändrats till ett vitalt och viktigt kommunikationsämne. Detta har också "stadsfästs" av myndigheterna genom genomgripande läroplansreformer. Kring Lgr 69 rådde strid – vad gäller bildämnets innehåll är enigheten idag i det närmaste total, när en ny läroplan åter ska se dagens ljus.

De stora projekten, de genomgripande analyserna, det "tålmodiga men entusiastiska" kollektiva arbetet – inte utopien men de rimliga kraven på en

Elevarbete till "Projekt varuhus" TI:s arkiv

fungerande folkets skola – de realiseras väl inte så mycket bättre i ämnet teckning än i andra ämnen på högstadiet. Här kommer naturligtvis alltid kritik med fog att riktas mot lärarutbildningen, men framförallt måste kampen föras mot en annan motståndare och för krav som ligger vid sidan om utbildningen. Och här vill jag återknyta till vad jag sagt om teckningslärarnas kamp för sin utbildning, för sitt ämnes utveckling och samarbete med studenterna. Facket har inte bara spelat en progressiv roll i pedagogiska frågor. Teckningslärarna har hela tiden länkat samman utvecklandet av pedagogiken med den fackliga kampen.

Teckningslärarna har varit materialister. Det behövs idéer, pedagogisk debatt, en ständig prövning av metoder – men framförallt behövs **pengar**. Mindre klasser, sänkt undervisningsskyldighet, ändamålsenliga lokaler osv. Därför har det fackliga arbetet i hög grad prioriterats av de lärare som också engagerat sig hårt i ämnets målsättningsfrågor och lärarutbildningen. De har insett att utan den organisation som fackföreningen är – där lärarna gemensamt gått samman för att försvara sina intressen – kan inte mycket uträttas varken på lång sikt eller med betydande omfattning. Utan en samlad läraropinion, som enas kring

gemensamma fackliga krav oberoende av åsikter eller inställning i övrigt, kan inte sådana materiella förändringar av skolan eller lärararbetet åstadkommas, som krävs för att en progressiv undervisning verkligen ska fungera. Med en sådan facklig rörelse kan däremot institutioner påverkas och reformer tvingas igenom.

I det fackliga arbetet är naturligtvis den **fackliga linjen** avgörande. De frågor som varit mest aktuella för teckningslärarna har varit kravet på **halvklass** (som ju alla andra laborativa ämnen har), en **sänkning av undervisningsskyldigheten** på 30 vt till 24 som för andra ämneslärare. En löneutjämning mellan olika lärargrupper. Just nu är uppgiften att **stoppa SÖs förslag om en nedskärning av ämnet teckning/bild huvudfrågan**. Samtidigt har Teckningslärarnas Riksförbund (TR) inom TCO spelat en roll som opposition mot vad vi sett som dåliga inslag inom tjänstemannarörelsen. Teckningslärarna har drivit frågan om omröstningar om avtalen och en demokratisering och decentralisering av fackets arbete. Vi har kämpat för en mer offensiv lönepolitik och hårdare kamp i avtalsrörelserna. Denna progressiva fackliga linje har naturligtvis inte formats oberoende av den pedagogiska diskussion som förts eller kulturkampen mot kommersi-

alism och kapital. Istället kan en växelverkan avläsas tydligt även här. En växelverkan som tydligt kan avläsas i de båda program – ett fackligt handlingsprogram och ett utbildningspolitiskt – som antagits av TR efter breda medlemsdiskussioner under 70-talet.

Därmed är vi åter tillbaka där vi började. Sammanlänkningen av pedagogiska frågor och fackligt arbete tar sig inte bara uttryck i en förändrad teckningslärarutbildning och samarbete mellan lärare och studenter i frågor som rör denna. Under 10 års tid har samarbetet mellan teckningslärarnas och TI-studenternas organisationer varit mycket gott och gällt en rad frågor. Mest utvecklat var det väl i kampen mot LUK – den lärarutbildningsutredning som helt besegrades – men också kampen för halvklass har förts med stöd av de studerande. Denna organiserade enighet mellan de studerande och de redan utbildade är ett viktigt kännetecken för teckningslärarnas kamp idag – inte bara när det gäller att skapa och vidareutveckla en bra utbildning. ■

Christer Romilson

Den som vill kontakta TI med anledning av MV-79 kan skriva till samordningsgruppen, SAMO, Teckningslärarinstitutet, konstfackskolan, Box 27117, 102 52 Stockholm. (Gatuadress: Valhallavägen 191.)

Litteratur med anknytning till TI och bildämnet

Sedan slutet av 60-talet har en hel del litteratur utkommit som berör områden för bildanalys, konst och polariserande pedagogik. Bakom denna publicering har funnits lärargrupper som arbe-

tat med olika projekt på TI. Även studenterna har bidragit till utgivningen. Varje års metodikvecka har fått en MV-mapp eller MV-tidning där studenterna redogjort för sina projekt och idéer. Den senaste som utkom till MV-78 gjorde en historisk

överblick av TIs utveckling från 1968. Fortfarande finns enstaka nummer kvar för den som eventuellt är intresserad av bakgrund och utveckling.

Här nedan följer en lista på litteratur. Av rubrikerna

BETYGEN I KLASSLÄRARUTBILDNINGEN

Våren 1977 bad regeringen 1974 års lärarutbildningskunniga att snabbtreda frågan om betygen i lärarutbildningen. LUT gjorde det och föreslog att alla graderade betyg skulle tas bort, något som bl a UHÄ oreserverat stödde i sitt remissvar. På hösten 1977 väntades allmänt ett regeringsbeslut i enlighet med förslaget, men först sommaren

1978 tog regeringen ställning, och då genom att överlåta avgörandet på UHÄ, med ett par pekpinnar om de kompromisser som borde göras (bl a tycks man mena att de graderade betygen i ämnesteorier måste finnas kvar). I beslutet sägs också att innan UHÄ ändrar betygsreglerna måste ett nytt meritvärderingssystem utformas. Och det

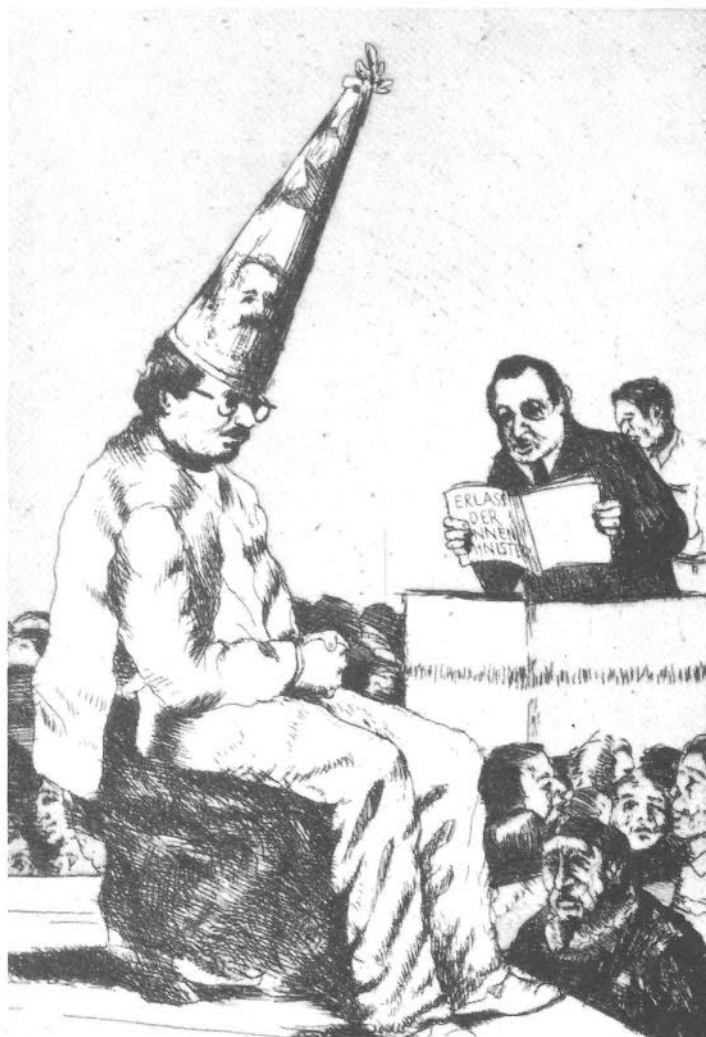
tar förstås lång tid, så splittrat som lärarfacket är i betygs- och meritfrågorna. Kanske har man vid det här laget lyckats förhålla ärendet så länge att en ändring kan framställas som olämplig under den tid som återstår innan den svenska lärarutbildningen läggs om från grunden, mer eller mindre i anslutning till LUTs betänkande, där betygen också behandlas. Snabbtredningen och det radikala förslaget ledde till uppfattades gärna som en framgång för de aktiva i betygs kampen, men verkar nu efteråt snarast som en skenmanöver med avsikten, eller i varje fall effekten, att lugna ner oppositionen.

Medan vi väntar på nya bestämmelser, finns det all anledning att hålla ögonen på vad som görs och vad som kan göras vid tolkningen och tillämpningen av de regler som vi för närvarande dras med.

På klasslärarlinjerna i Stockholm (numera ingående i Högskolan för lärarutbildning, HSL) började det för ett par tre år sedan förekomma att studerande bad sina lärare att slippa komma i fråga för högsta betyget, Väl godkänd, och att lärare förklarade att de tänkte ta hänsyn till sådana önskemål. Det var hela tiden fråga om individuella önskemål, även om flera begärde samma sak samtidigt.

Några försök att genom majoritetsbeslut tvinga hela grupper att avstå från chansen till VG har inte förekommit så vitt jag vet, eftersom den chansen med nuvarande bestämmelser är en rättighet som tillkommer var och en. Skälet till sådana här betygsöverenskommelser var

Bild ur *Tendenzen* nr 100

naturligtvis att man ville avlägsna eller tona ner den betygskonkurrens som man uppfattade som ett hinder för en bra utbildning, närmare bestämt för sådana arbetsformer som kan sammanfattas med ord som deltagarstyrning, probleminriktning, behovsorientering och projektarbete.

Vi som inlät oss på betygsöverenskommelser (jag i egenkap av svensklärare) menade att dessa väl lät sig förena med bestämmelserna om tregradig betygsskala, eftersom tillfälle att utnyttja hela skalan fortfarande fanns kvar, inte bara på papperet utan som en faktisk möjlighet för den som önskade arbeta för VG. Rektorn och studierektorn intog emellertid en helt annan ståndpunkt och förkunnade att det här rörde sig om ett klart åsidosättande av bestämmelserna. De lät också förstå att lärare som sysslade med sådant gjorde sig skyldiga till mycket allvarliga förseelser som högskolan aldrig skulle komma att acceptera. Vi hade att vänta oss kännbara efterräkningar, men vad dessa skulle bestå av fick vi aldrig riktigt veta.

Här stod alltså åsikt mot åsikt. Hur skall man i en sådan situation få veta vem som har rätt? Som bekant rättar lärare och elever sig gärna efter en rektor eller studierektor just därför att de har den ställning de har, de har kommit att fungera som ett slags auktoriserade uttolkare av regler som ställs upp på central nivå. Men någon garanti för att deras uttolkning är den (enda) rätta finns ju inte, och inte heller någon skyldighet för lärare och elever att foga sig efter den.

Det enda sättet att få definitiv klarhet om vad som är administrativt möjligt är att gå den formella vägen. Om den ena parten handlar på ett visst sätt,

så kan motparten vända sig till en högre myndighet, ett överordnat beslutsorgan inom samma myndighet eller en särskild disciplinär instans, för att inte tala om JO eller JK, och begära att den åtgärd han vidtagit upphävs eller att hans handlingssätt underkänns. Det avgörande som kommer till stånd kan ju sedan överklagas. I fallet med betygsöverenskommelserna visade det sig emellertid, att rektorn och studierektorn var ytterligt ovilliga att slå in på den formella vägen och att de utgick från att det borde räcka med att de helt enkelt uttalade sin åsikt, om så behövdes i barsk ton. Den som får sin vilja igenom med sådana medel kan ju inte efteråt ställas till svars för att ha vidtagit en felaktig "åtgärd". Åsikter får ju vi alla ha och uttala, och "tonen" kan vara svår att bevisa.

På grund av den osäkerhet som rektorn och studierektorn skapat genom sin inblandning i lärarnas betygsättning togs på våren 1977 frågan upp i olika skrivelser, riktade till det för utbildningen närmast ansvariga organet, linjenämnden för klasslärarlinjerna. Bl a föreslog två av mina kolleger nämnden att besluta följande:

1. Som betyg i klasslärarutbildningen vid HLS skall användas något av uttrycken underkänd, godkänd eller väl godkänd.
2. En undervisningsgrupp kan dock lägga upp studierna så att endast något av betygen underkänd eller godkänd kommer till användning.
3. För de studerande som vill få betyget väl godkänd skall en särskild prövning anordnas."

Nämnden beslöt uttala att den ej anser "att man frångår den tregradiga betygsskalan om man följer" de tre punkterna i detta förslag. Uttalandet gjordes med stor majoritet, 11 rös-

ter mot 2. Protokollet från detta sammanträde (8 juni 1977) delgavs högskolans styrelse, och där hade givetvis rektor, som var styrelsens ordförande, tillfälle att föreslå att linjenämndens beslut skulle förklaras ogiltigt, då nämnden inte hade befogenhet att fatta sådana beslut (om han nu ansåg detta). Detta gjorde dock varken han eller någon annan ledamot av styrelsen, och inte heller senare har det här ställningstagandet av linjenämnden blivit upphävt. Det gäller alltså fortfarande och fungerar som ett stöd för överenskommelser om att avstå från VG.

Den 22 december 1977 mottog jag en skriftlig "anmälan om önskemål beträffande betygsättning", som inleddes med orden "Vi undertecknade anmäler härmed att vi inte vill komma i fråga för betyget Väl godkänd (grundkursen i svenska)". Skrivelsen var undertecknad av tjugo personer; två medlemmar av gruppen (som gick sin tredje termin på mellanstadie lärarlinjen) skrev inte på och markerade därmed att de ville bevara sin chans till VG. Jag noterade på skrivelsen att jag mottagit anmälan med tillägget "Önskemålen kommer att respekteras" och skickade kopior av överenskommelsen till var och en som skrivit på samt till rektorn och studierektorn.

Resultatet blev att rektor, Erik Blix, kallade mig till ett samtal, där han förklarade att jag hade satt mig över bestämmelserna. Om jag lovade att inte göra om det, skulle han för sin del lova att inte "gå vidare med den här saken". På min fråga vad han menade med detta svarade Blix att det kunde bli tal om att anmäla mig för Statens ansvarsnämnd, som ju handlägger disciplinären den varri statstjänstemän figurerar. Jag

vägrade, dels därför att jag ansåg mig ha ett fullgott skydd i ett gällande linjenämndsbeslut (som Blix hela tiden negligerade), dels därför att rektorer inte har rätt att använda hotelser som påtryckningsmedel för att få sin vilja igenom, dels därför att jag menade att en diskret uppgörelse av den här typen inte kunde leda till ett formellt avgörande i en högre instans, vilket däremot en anmälan från hans sida skulle göra.

Några dagar efter detta samtal skrev Blix till mig och beklagade sig över att jag vägrat handla i överensstämmelse med hans "anmodan" samt begärde en skriftlig förklaring. Sin egen ståndpunkt formulerade han så här:

"Du kan alltså icke i förväg utlova, att för enstaka studerande eller grupper av studerande endast tillämpa en tvågradig skala. Du måste grunda Din betygsättning enligt en tregradig skala på den bedömning av studieresultatet som Du gör, och vid slutet av kursen sätta de betyg, som Din bedömning resulterat i."

Den utförliga förklaring som jag nu lämnade till Blix tillfredsställde honom inte utan han författade en lång insinuant PM om mitt "agerande" i betygsfrågan, där han bl a fann lämpligt att föra vidare obekräftade uppgifter om att jag skulle ha bidragit till "gruppträck" gentemot enskilda studerande, beskyllningar som var över ett år gamla och som var av den arten att Blix aldrig tidigare funnit anledning att ens utreda dem.

Denna PM skickade Blix inte till Statens ansvarsnämnd utan till UHÄ, till vilket han "överlämnade" ärendet "för den åtgärd UHÄ kan finna lämplig".

Med denna vaga formulering garderar sig Blix ganska bra (ingen begår väl något fel bara genom att be någon annan att göra någonting?). Samtidigt

uppfattas en ovanlig handling som att en rektor underrättar UHÄ om vad en enskild lärare haft för sig som bestraffning eller som en disciplinär anmälan av denne och kan lätt få en avskräckande verkan, vilket ju rimligtvis varit avsikten. En del kolleger och elever fick också omedelbart för sig, att jag hade blivit "prickad". (Den tolkningen är ju helt fel: ett disciplinäre av den art det här gäller handläggs ju av den myndighet, vid vilken tjänstemannen är anställd, dvs i mitt fall av högskolestyrelsen, till vilken rektor har att anmäla vederbörande; Statens Ansvarsnämnd är inte rätt forum, inte heller UHÄ.) Hänvändelsen till UHÄ är intressant också på ett annat sätt. Blix har nu på ett relativt tidigt stadium delgett UHÄ fakta och dokument som visar vad rektorsämbetet hittills gjort och vad det underlåtit att göra. Om inte UHÄ passar på att anmärka på något av detta kan rektorsämbetet finna sig ha rätt att fortsätta att göra och underlåta samma saker. Text att underlåta att försöka få ett visst linjenämndsbeslut ogiltigförklarat eller att starta en disciplinär procedur mot en viss lärare, båda delarna avseende betygsöverenskommelser.

Sedan jag fått yttra mig en gång till avgjorde UHÄ ärendet den 4 juli 1978. I en skrivelse till HLS hänvisade UHÄ till allmänt kända betygsregler och påminner om att utbildningen inte får planeras så att den "omöjliggör efterlevnad" av dessa regler (här avses den planering som kommer till uttryck i lokal plan och kursplan). Slutligen får Blix en tillrättavisning om att "det ankommer på högskolestyrelsen att tillse att gällande förordningar och bestämmelser följs och att, vid avvikelser från dessa, vidtagna åtgärder, som kan anses er-

fordrerliga." Inget konkret ställningstagande från UHÄs sida förekommer i skrivelsen, således inte heller någon direkt eller indirekt kritik av mig eller någon annan lärare vid HLS.

Efter att han misslyckats med att få UHÄ att agera hade nu Blix fått bollen tillbaka. Frågan var vad han skulle företa sig i högskolestyrelsen. Det enda som skedde där var emellertid att Blix vid ett sammanträde den 29 augusti 1978 informerade om ("anmälde") UHÄs skrivelse, utan att ens nämna min roll i sammanhanget. Han skickade till slut kopior av UHÄ-svaret till lärarna på klassläroslinjerna, "för kännedom och beaktande", utan att gå in på vilka slutsatser som måste dras. Reträtten är uppbar.

Det går alltså att konstatera att varken den ena eller den andra myndigheten, varken UHÄ eller HLS genom sin styrelse, genom någon formell åtgärd har tagit avstånd från det förfarande som jag här har kallat betygsöverenskommelser. Det är ju de ansvariga myndigheternas sak att ingripa när det görs gällande att något olagligt förekommit i verksamheten. Vidtar dessa ingen åtgärd måste man få dra den slutsatsen att det som förekommit inte varit olagligt.

En utförlig redogörelse för den utveckling jag här har berört har jag gett i rapporten "Att avstå från VG. En samling dokument som belyser betygsfrågan i klassläroslinjeutbildningen". Den kan beställas genom mig (adr Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Fack, 100 26 Stockholm 31; tel 08/22 16 80, bostaden 26 48 95). ■

Bo Ollén

LÄST & HÖRT

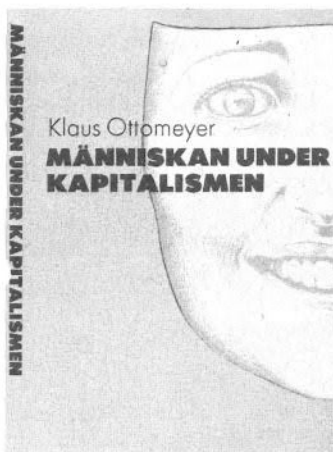
Människan under kapitalismen

Ottomeyer, K: Människan under kapitalismen
(Röda Bokförlaget, 1978)

Vi lever idag i ett samhälle, där relationerna mellan människor är starkt störda på många olika sätt. Vi kan se konkreta uttryck för detta i skilsmässostatistik, växande belastning på sociala vårdinrättningar som rådgivningsbyråer och mentalsjukhus och en ökning av antalet insjuknade i psykosomatiska åkommor. Vad beror nu detta på? Enligt den tyske socialpsykologen Klaus Ottomeyer kan man inte skylla dessa problem enbart på individuella misslyckanden eller brister i personligheten, utan det enda sättet att verkligen förstå skevheter i människornas förhållande till varandra är att undersöka deras samband med de ekonomiska förhållandena i det kapitalistiska samhälle som omger oss. Ottomeyer exemplifierar sin analys med konkreta beskrivningar från den västtyska förbundsrepubliken, men jag kan inte se att denna verklighet i någon avgörande grad skiljer sig från de förhållanden vi är förtrogna med i Sverige.

I den ekonomiska förklaringsmodell som Ottomeyer använder för att analysera psykologiska problem är det inte frågan om att ytligt och schablonmässigt lägga skulden på det "djävla samhället" t ex för att försvara sitt eget beteende. Ottomeyer går tillväga med stor grundlighet och klargör på ett

övertygande sätt exakt varför och på vilket sätt samhällsförhållandena bidrar till att forma våra mänskliga relationer. Utifrån socialantropologisk forskning och det marxistiska praxisbegreppet försöker han först beskriva sin allmänna människosyn och peka på vad som utgör specifikt mänskliga drag till skillnad från djuriska egenskaper. Kännetecknande för människan är speciellt förmågan till perspektivbyte -

förmågan att kunna sätta sig in i den andres situation och se sig själv med de andres ögon för att främja gemensamma intressen. Härur följer förmågan att under produktiva och solidariska former skaffa sin försörjning ur naturen, som enligt Marx är den förmåga som grundläggande bestämmer en människas tillhörighet till människosläktet.

Dessa artsbestämda sociala

egenskaper hos människan präglar hennes existens även under kapitalismen och kapitalismen som system skulle överhuvudtaget inte kunna fortbestå utan dessa. Men människan har under kapitalismen fråntagits möjligheten att uppleva sin förmåga. Det som egentligen bestämmer hennes liv som art, den materiella produktionen i samverkan med andra har blivit enbart ett medel för att söka den privata lyckan på fritiden. I beskrivningen av de ekonomiska förutsättningarna för mänskliga relationer under kapitalismen utgår Ottomeyer från de marxistiska mervärdeteorin, som den är formulerad i Kapitallet. Med denna utgångspunkt beskriver han sedan hur de vuxna människornas relationer ser ut i den kapitalistiska vardagen i det ständiga kretsloppet mellan tre olika sfärer, arbetslivet (produktionen), marknaden (cirkulationen) och fritiden och privatlivet (konsumtionen).

De ekonomiska förhållandena ställer hela tiden vissa krav på människornas beteende gentemot varandra, krav som måste uppfyllas för att individen ska kunna överleva i detta samhälle. Inom de tre olika sfärerna ställs helt olikartade och delvis motsättningsfulla krav. På marknadsområde t ex måste de två parterna i relationen, köpare och säljare, vara i grunden likgiltiga för varandra som personer samtidigt som man tvingas ge sken av älskvärd inlevelse i den andres si-

tuation, detta därför att de båda parterna representerar två oförenliga ståndpunkter, bruksvärdesståndpunkten resp. bytesvärdesståndpunkten.

Denna grundläggande ekonomiska bestämning leder till en dubbeltydighet i beteendet och ett starkt ömsesidigt misstroende mellan människorna. Inom området för konsumtion råder helt andra krav på beteendet mellan människor. Den grundläggande ekonomiska bestämningen är här kravet på reproduktion av arbetskraften. Det är nödvändigt att människorna i sitt privatliv lyckas finna avkoppling och hämta nya krafter för att de överhuvudtaget ska orka med de alienerade förhållandena inom samhällslivets centrum, produktionen. På fritiden tenderar vi därför att söka kompenserande erfarenheter och sträva efter trygghet till varje pris i relationen till andra. Det gäller emellertid att hålla isär de krav som ställs på en inom respektive

område, annars kan det gå mycket illa. Om man t ex överför den förtroendefulla inställningen till sina medmänniskor som är nödvändig inom privatlivets område till marknadens område, kan man räkna med att mycket snabbt bli överlistad och utkonkurrerad av sina motparter.

Ottomeyer beskriver i sin bok även hur barnet genom uppfostran så småningom kommer att tillägna sig de motsättningsfulla kraven på beteendet, som råder inom respektive sfär och på något sätt integrera dessa krav i sin totala personlighet. Han skildrar det livshistoriska förloppet, barnets utveckling till en vuxen människa genom de sociala inflytelser det utsätts för i familjen, förskolan och skolan och senare genom inträdet i arbetslivet, hur det så småningom anpassar sig till våra alienerande mänskliga relationer och lär sig ett överlevnadsfrämjande och flexibelt handlings sätt.

Vid läsningen av Ottomeyers bok fick jag ofta en befriande upplevelse av igenkännande. Javisst, så här är det, det stämmer med mina egna upplevelser och erfarenheter. Precis så här sjukt är människornas förhållande till varandra i våra dagar. Men Ottomeyer stannar inte vid detta konstaterande. De psykologiska problemen sätts in i ett större sammanhang. Det klagörs på ett mycket övertygande sätt hur de har sitt upphov i den kapitalistiska ekonomin. Lösningen kan då inte ligga på ett individualpsykologiskt utan snarare på ett politiskt plan. Det gäller att bygga upp ett samhälle där det finns förutsättningar för meningsfulla sociala relationer, byggda på samverkan i den materiella produktionen, där människans artbestämda sociala egenskaper skulle kunna komma till sin rätt. ■

Karin Westerståhl

Sinnlighetens förändring – om marxistisk socialisationsteori

Krovoza, A: Produktion und sozialisation (EVA, Frankfurt 1976) kommer på danska GMT.

Johansson, K: Leva sitt liv (Barrikaden, 1978)

Westberg, A: Paradisets döttrar (Författarförlaget 1978)

Socialisation är ordet i svang bland den teoretiserande delen av den marxistiska vänstern. Varför det? En av grundtexterna i sammanhanget, Alfred Krovozas *Produktion och socialisation* från 1976, som nu ska ha kommit på danska, förklarar begreppet så här:

”Socialisation ska i detta sammanhang uppfattas som produktion av identitet och av former för erfarenhet och kommunikation, dvs produktion av ’subjektiva strukturer’ och med det specifika produktionsföremålet ’inre natur’” (ty. uppl. s. 94).

Och varför är detta intressant? Krovoza har ett enkelt svar: ”Sociala realiteter blir till föremål för vetenskapligt intresse när de börjar leda till praktiska problem” (s. 23).

Alltså: socialisationen handlar om vår uppfostran till per-

sonligheter, från födelsen och barnaåren till vuxenvärldens aktuella tvång till utveckling, anpassning och ”omskolning”. Denna socialisationsprocess har blivit problematisk: Krovoza hävdar att socialisationen visserligen varit problematisk alltsen kapitalismen bröt ner statiska samhällsformer och mer ”naturliga” samband mellan produktion och socialisation men att socialisationsproblemen nu blivit akuta: den kris som industristaterna befinner sig i handlar inte bara om att de inte längre kan utveckla sin

varuproduktion – utan framför allt att vi inte längre kan producera ens nödortfött sammanhängande personligheter – än mindre harmoniska, lyckliga eller o-neurotiska individer.

Illustration: en psykiater, Jan Ramström, hävdar i en intervju i DN (781128) att "samhället" skapar en "rotlöshet" som är den yttersta grunden till ungdomsnarkomanin: "Välfärden ökar den ekonomiska tryggheten – samtidigt som den ökar den känslomässiga otryggheten". Bristen på naturliga gemenskaper och kollektiv, på "mening" och övergripande värderingar och därtill på arbete – och än mer meningsfullt arbete! – skapar de känslomässiga tomrum som fylls ut med subkulturernas gemenskap och narkotikans "utvägar".

Den bilden känner vi igen. Alfred Krovoza och andra av dagens marxistiskt orienterade socialisationsteoretiker har en hel del att lägga därtill: **krisen**, för individ och samhälle, har sitt bestämda samband med produktionslivets utveckling. Perspektiv på krisen får man bara genom att se den historiskt: dvs se dess ursprung i kapitalismens genombrott och tillväxt. Och att beskriva den i nostalgiska termer – brist på "gemenskap" och fasta "värderingar" – är långtifrån tillräckligt; den moderna psykoanalysen kan både bidra med en exaktare och mer dynamisk "diagnos" av individens identitetskriser och därtill ge grund för antagandet att långtifrån alla former av psykisk och fysisk "avvikelse", av identitetskris eller kollektivism kan betraktas som socialt olämpliga eller politiskt obrukbara. Tvärtom: det rör sig om drifternas och den "inre naturens" sunda reaktion på att "samhällets" förträngningar och krav blivit till hot

mot utlevelsen. Att "samhällets" krav på "utveckling" kommit i direkt konflikt med individens krav på "utveckling". Att det som är rationellt och realistiskt och möjligt för "samhället" i själva verket är oförnuftigt och direkt livshotande för individerna, naturen och ekosystemet.

Krovozas huvudtes är att den kapitalistiska produktionsformen är grundläggande orsak till denna kris. Kapitalismen ställer abstrakt arbete mot konkret arbete. Det innebär att lönarbetet i mervärdesproduktionen, det arbete som tjänar kapitalbildning, värdeförmering och ackumulering, till slut blir den enda som räknas som "arbete" och att det konkreta och levande arbetet helt deformerar av det abstrakta arbetets krav på effektivitet och säljbara resultat. Det abstrakta arbetet är kapitalismens princip; och ur denna princip utvecklas osynliga normer för vad som är produktivt, effektivt, rationellt och realistiskt – normer som står i direkt konflikt med t ex vardagslivets, fantasins, kärlekens och naturens krav. **Krisens** innebörd är, om man får tro Krovoza, att det abstrakta arbetets normer hotar att slå sönder t ex vardagens kommunikationsformer och det sinnliga livet, att därmed kapitalismen närmat sig en utvecklingsnivå där den blivit ett direkt hot mot såväl yttre som inre natur. Produktionen av mervärde och kapital ödelägger produktionen av liv och individualitet.

+ + +

Kring dessa teman kretsar dagens marxistiska socialisationsteori – och den produceras med en iver som tycks intyga att det verkligen råder kris på området. På danska finns en hel del. Förutom Krovoza finns Oskar Negts och Alexander Kluges

Offentlighet och erfarenhet, Jürgen Habermas' *Legitimationsproblem i senkapitalismen*, Peter Brückners *Kapitalismens socialpsykologi*, Agnes Hellers *Teorin om de mänskliga behoven* och Thomas Leithäusers antologi *Produktion-arbete-socialisation*. En nyutkommen antologi av B.S. Nielsen och Elo Nielsen heter *Socialisationsforskning – Senkapitalisme og subjektivitet* och har också den mest tyska bidrag. Ytterligare en nyutkommen dansk bok – med en del kritik av den tyska socialisationsteorin – är Lars-Henrik Schmidts *Socialisation og politisk praksis*. Några relevanta svenska översättningar är Michael Schneiders *Samhället som sjukdom*; Alfred Lorenzers *En materialistisk socialisationsteori* och den nyutkomna *Människan under kapitalismen* av Klaus Ottomeyer.

Ett nyckelord i detta problemområde är **vardagen**. Två av huvudverken inom teorin är fransmannen Henri Lefèvres *Kritik av vardagslivet* och ungerskan Agnes Hellers *Vardagslivet – försök till en förklaring av den individuella reproduktionen*. Varför detta intresse för vardagen? – som väl de flesta av oss lärt att se som föga personlighetsutvecklande och som ett tidsmässigt krävande och därför besvärande hinder för andra viktigheter, t ex den politiska aktiviteten. Intresset tror jag hänger ihop med två grundtankar: 1. en syn på kapitalismen som innebär att den ses som en princip eller en tendens, som omformar allt fler områden för mänsklig aktivitet under värdelagens och ackumuleringens principer. Om det första kapitalistiska genombrottet handlade om ekonomin och industrialiseringen står vi nu inför ett sista genombrott: det som handlar om att kapitalismen

bemäktigar sig den inre naturen.

Denna tanke är förknippad med 2.: att vardagslivets "naturliga" kommunikationsformer mellan människor "producerar" liv och individer enligt principer som synes "opolitiska" och undandragna den industriella produktionsformen, den officiella politiken och den offentliga ideologin. Men att vardagen just därför bär på resurser som borde organiseras och politiseras i progressiv mening innan kapitalets principer slutgiltigt slår sönder vardagslivet med fritidskonsumtion, ensamhet, individuella neuroser och destruktiva subkulturer till följd.

Koncentrerat kan motsättningen mellan kapital och vardagsliv uttryckas så här: kapitalet kräver en produktion som är en ständigt accelererande produktion av (bytes)värden. Vardagslivet, däremot, förutsätter en "produktion" av inre liv, individuell utveckling, bruksvärden. Vardagslivet är helt enkelt källan till våra bruksvärden; och främst då egenvärdet och identiteten.

+++

Hur ska man ta sig an det här problemområdet: socialisation? Hur kan man ta upp det för sig själv, bland kamrater, bland elever, utan att förirra sig in i en teoribildning som redan börjat leva sitt eget liv och inte alltså omedelbart kan översättas till konkreta och individuella livsproblem?

Krovozas tes – att en kritisk bearbetning förutsätter ett historiskt perspektiv – tror jag i icke-vetenskapliga sammanhang bäst kan tillfredsställas med skönlitterära exempel. Jag kom åtminstone att tänka på det när jag läste några nyutkomna romaner: Kjell Johanssons *Le-*

va sitt liv (Förlaget Barrikaden ca 20 kr) och Anna Westbergs *Paradisets döttrar* (Författarförlaget ca 54 kr). Båda dessa gestaltar just socialiseringsprocesser och därtill i just den tid som gränsar till vår: nämligen 1950-talet. Och båda skildrar den tiden som en övergång och ett uppbrott: då upplöstes resterna av de produktionsförhållanden och de sociala miljöer som ännu handlade om kollektivitet, boendegemenskap, familjesammanhållning, klasskänsla, hemkänsla, trygghet – och konturerna börjar hårdna till dagens samhälle; vi må sedan kalla det för senkapitalistiskt socialstat eller med den mer ideologiska termen välfärdssamhälle.

KJs roman skildrar, med exakt och kärleksfull inlevelse, arbetarfamilj från slutet av 40-talet fram till 1954. I centrum står en flicka och hennes väg mot tonåren, men viktigare än hennes utveckling är ändå hennes familj; och viktigare än familjen är "Förstan" där de bor; och viktigare än Förstan är de produktionsvillkor som skapat förorten, sorterat ut arbetarna som klass och bestämt deras

livsvillkor.

Boken skildrar en miljö som inte ligger längre bort i tiden än att åtskilliga av oss säkert har konkreta minnen av den eller något liknande; samtidigt som vi påminns om hur mycket som förändrats. Jag tror att den kan vara tacksam och användbar som utgångspunkt för en konkret diskussion om socialisationsproblem och villkor idag utifrån skillnaderna mot då: om familjen som gemenskapsform, om arbetets inverkan på familjens vanor, om fritidens helt förändrade karaktär, om gemenskapsformer utanför familjen: hyreshuset och hela förorten som kollektiv livsform. Gängens och festernas betydelse för den kollektiva identiteten. Förstans "original" jämförda med dagens socialfall. De enormt förändrade sexualvanorna. Språkets och jargongens betydelse: som sammanhållande men också tillbakahållande social kraft.

AWs roman är kanske inte lika tacksam som åskådningsexempel men ger i gengäld mer av en individutveckling: den handlar om en norrländsk flicka under 1950-talet och ger rader av levande bilder av hennes utvecklingsvillkor. Boken kan nog ge anledning till funderingar om specifikt kvinnliga socialisations- och gemenskapsformer då och nu. Därtill är bilderna upphängda på en historiesyn, som passar utmärkt till den aktuella socialisationsteorin och som på ett ställe sammanfattas så här:

Den cynism som växte i takt med det lilla samhällets expansion återspeglade sig i människornas ansikten. Det var som om det började bildas en förhårdnad kring varje person, som bara växte och växte. Likgiltigheten tog den plats där glädjen en gång funnits. Ett nytt slags våld fick herravälde över människorna. De gamla knivslags-

målen vid dansbanorna var inte bra, men det nya våldet var inte bättre.

... Ordet "tuff" som tidigare aldrig kommit över läpparna på en enda människa klev med målmedvetna steg in i det svenska språket. Folk tvingades sälja sina små jordbruk, lämna sin bygd, för att på äldre dagar börja arbeta i de främmande okända industrierna där det slamrade och slog så att de inte längre kunde höra fågelsången och suset från trädkronorna när de kom hem. Dånnet bar de med sig överallt, det rubbade deras natt-sömn, störde deras matro. All-

ting rubbades, hela livsrytmen. (s. 149)

Nu har jag nämnt dessa två romaner enbart som socialhistoriskt illustrationsmaterial och det är förstas orättvist: litteraturen åskådliggör inte bara socialisationsprocesser utan bidrar också själv därtill. Hur den gör det är jag inte beredd att besvara utförligt, men jag kan kanske antyda ett svar såhär: om socialisationsteorin tycks hävda att det finns element av sinnlighet och former för gemenskap som är nödvändiga för

personlig identitet och därför nödvändiga att bevara och utveckla – så påstår inte bara mina litterära exempel något liknande utan bidrar också till att utveckla dessa element hos oss läsare. Hjälper oss att minnas, identifiera och utveckla. ■

Arne Melberg

.....
 • Till Kjell Johanssons roman •
 • *Leva sitt liv* finns ett studiehäfte •
 • som kan rekvideras från förlaget •
 • Barrikaden, Tobaksvägen 24, •
 • 123 57 Farsta, 08/93 48 53. •
 •.....

Klass 6d och klass 7a

Det finns förbluffande få barn- och ungdomsböcker som behandlar barns och ungdomars arbetsplats – skolan. Visserligen skymtar skolan i en rad ungdomsromaner som något trist, meningslöst, opåverkligt, något som inte kan eller får uppta huvudpersonernas tankar och energi utan som i bästa fall kan uthärdas. Bland barn- och ungdomsböckerna finns nästan ingen motsvarighet till den våg av arbetslivsskildringar som skrivits för vuxna under 60- och 70-talen. Det är ett av skälen till att **Siv Widebergs** tre senaste böcker har en viktig funktion att fylla. De visar att skolan är ett ämne som kan användas skönlitterärt i böcker som riktar sig till såväl barn som vuxna. Ett annat är att SW med sina böcker visat att det går att skriva spännande och roliga böcker, som skiljer sig från den typ av passiv problemregistrering, som dominerar ungdomslitteraturen. Kärnan i de tre skolböckerna är kampen för bättre villkor.

Klass 6D, Sverige, Världen kom ut 1976, **Som tårtbitar** 1977 och **Klass 7a** 1978, samtliga på Gidlunds förlag. Böckerna är illustrerade med härliga, uttrycksfulla teckningar i svartvitt av Cecilia Torudd.

I "Klass 6D Sverige Världen" kastas läsaren omgående in i handlingen – ett föräldramöte i klass 6D. Föräldrarna bestämmer att Veikko, som är bråkig, som skolkar, spottar på fröken och sniffar ibland, ska flyttas från klassen. (I verkligheten har inte ett föräldramöte formell makt att fatta ett sådant beslut, men föräldragruppen kan ju fungera som påtryckare i såna här utstöttningsprocesser). I korridoren utanför står några barn från klassen och lyssnar. De rapporterar till resten av klassen nästa dag och kampen börjar. De vuxna vill ge Veikko sparken från skolan, men barnen tycker det är fel. Barnen arbetar sig igenom en rad konflikter och den solidaritet de utvecklar tar sig många konkreta uttryck. Om Veikko skolkar går

t ex några kamrater hem och hämtar honom. Så småningom utvecklas ett system. Varje morgon går några elever hem till Veikko för att få honom med. "Klass 6D Sverige, Världen" slutar lyckligt. Veikko får stanna i klassen.

I "Som Tårtbitar" skildras klass 6D i en ny kampsituation. I början av vårterminen får klass 6D helt oväntat veta att klassen ska splittras i årskurs 7. Barnen ska placeras ut som tårtbitar i de andra 7:orna i den stora högstadieskolan. Beslutet har fattats ovanför barnens, lärarens och föräldrarnas huvuden.

I "Klass 6D, Sverige, Världen" lärde sig barnen mycket om föräldrarnas olika attityder och värderingar. I *Som tårtbitar* erövrar de ny kunskap, nämligen om skolsamhället. Klass 6D tar nämligen upp kampen mot rektorn och skolstyrelsen och länskolnämnden. De lyckas inte riva upp beslutet, men det märkliga är att läsaren trots detta upplever att barnen vunnit

mycket på sin kamp. De har utvecklat sin förmåga att tänka och handla solidariskt och de har framför allt blivit mera medvetna om maktförhållanden i skolan.

I "Klass 7a" vidgas perspektivet. Nu gäller det inte bara skolan. Nu gäller det samhället och kampen om jobben. I klass 7a finns flera olika grupper av elever. Några kommer från 6D, men de flesta är "nya". Eleverna beskrivs medryckande och verklighetstroget. Efter en termin på högstadiet har det mesta blivit trist rutin. Lärare och elever motarbetar varandra på olika sätt. Det är rörigt och stöjtigt och oengagerat. Siv Widerberg har på kornet lyckats fånga det som är vardag och verklighet på alltför många högstadieskolor. Men i den här boken händer det något märkligt och fantastiskt. Plötsligt en dag i början av januari reser sig Inga-Britt Fransson plötsligt upp "stel som stål i ögonen och hela kroppen." Vad sitter vi här för? Vad väntar vi på? Vad håller vi på med? är några frågor Inga-Britt skriker ut i klassrummet. Klassen vaknar och läraren kommer av sig. Inga-Britt går inte att hejda.

Orsaken till hennes utbrott var att det meddelats i morgonnyheterna att AFTA-textilfabriken där Inga-Britts mamma och många andra i stan jobbar var nedläggningshotad och att 3-400 arbetare under alla omständigheter skulle få sparken.

Inga-Britts utbrott leder till att en grupp elever träffas efter skolan och börjar diskutera. De lägger upp en strategi och lyckas "ta över" en lektion i svenska. De lyckas få läraren att lägga undan den meningslösa ordkunskapsboken för att i stället jobba med ett svårtolkat och krångligt uttalande som ägaren till AFTA gjort i tidningen.

För många lärare och elever känns nog den här skildringen som överklig, ett önsketänkande. Elever som aktivt kräver att få arbeta med verkligheten i skolan! Jag uppfattar att SW här och på många andra ställen i de tre skolböckerna velat ge läsarna modeller för hur det skulle kunna vara, hur det borde vara, ett slags motbilder mot den passivitet, anpassning och verklighetsflykt som ungdomskulturen och massmarknadslitteraturen försöker invägga människor i.

Klass 7a gör nedläggningsshotet mot AFTA och senare också fabriken Vår Sko till föremål för studier och aktioner. De lyckas förändra såväl innehåll som arbetsformer åtminstone på vissa lektioner och för vissa lärare. De gör studiebesök på fabriken, de forskar om deras historia och om förhållanden mellan industrier i i- och u-länder. Deras arbete ger läsaren en tydlig och lättbegriplig lektion om det kapitalistiska produktionssättet. Jag vill inte avslöja hur det går. Läs i stället Klass 7a och använd den i skolan! Klass 7a visar bl a att kampen för förändring måste komma "nerifrån", från eleverna i skolan, från ar-

betarna i samhället. Klass 7a visar, som de tidigare böckerna, att kamp för bättre villkor innebär konflikter, strider och motgångar men att de som deltar i kampen bl a lär sig att de måste ta sig genom en rad motståndningar för att nå ett gemensamt mål.

Siv Widerbergs tre skolböcker är nyskapande också på det formella planet. De är skrivna som kollektivberättelser. Trots att det finns ett berättarjag, en elev som förmedlar händelserna till läsaren, är det klassen, kollektivet som är "huvudpersonen". Böckerna är fyllda av faktiska uppgifter och bygger på författarens studier ute i skolor på olika håll i Sverige. De är samtidigt glada, humoristiska böcker. De är skrivna som prosadikter med korta rader, många dialoger, finurliga parenteser och författarkommentarer. De här böckerna kan därför läsas även av elever som ryggat tillbaka för böcker, eftersom de upplever läsningen i sig så jobbig.

Jag tycker böckerna allra bäst kan karaktäriseras med en term, som jag lånat från kvinnolitteraturen. Klass 6D, Som Tårtbitar och Klass 7a är bruksböcker. De kan brukas för att höja barns och vuxnas medvetenhet på flera plan. De avslöjar och roar. De kan användas i skolan, i föräldracirklar och i lärargrupper. Gör det! ■

Kerstin Hägg

\$\$\$ KOR MJÖLKAS BÄTTRE MED MUSIK...

Musiken har en kraft, en makt som påverkat oss i alla tider. Idag utnyttjas denna makt på ett effektivare sätt än någonsin. Bakgrundsmusik (även kallad Muzak) är en företeelse som idag sköljer över oss på allt fler platser. På varuhus, i affärer, på arbetsplatser, i vänthallar etc.

Bakgrundsmusiken är en musikaliskt och tekniskt bearbetad populärmusik. En utslätad "musik" där engagerande element såsom starka och höga toner, den mänskliga rösten, spännande harmonik är bortsorterade. Så här säger man på ett av de företag som satsat på musikalisk påverkan:

"Vi kan ändra er hjärtverksamhet med Bakgrundsmusik. Påverka er ämnesomsättning och andning. Öka eller minska er energi eller aktivitet. Få er att känna er lugn eller uppjagad" (hämtat ur broschyr från Muzak)

Att det är fråga om en falsk "musik", vars funktion är att få dig att köpa mer, jobba mer, tänka mindre, kort sagt göra dig så lönsam som möjligt framgår av namnen på några av de företag som tillverkar bakgrundsmusik.

Muzak - ett multinationellt amerikanskt företag

Lönsam Musik - ett multinationellt amerikanskt företag

Funktionell Musik - Philips, multinationellt holländskt företag.

Bara i Sverige omsätts per år 10 milj kr på sådan här "musik" En "musik" som, citat igen:

"skapar en känsla av lugn och trivsel och man känner sig behagligt avkopplad. Därför har

den funktionella musiken en stor uppgift att fylla i ett samhälle som blir alltmer rationaliserat och stressat."

För arbetsplatser lockar säljbroschyren så här:

"Tack vare den funktionella musikens stimulerande inverkan blir arbetsrutinerna intressantare och därmed effektivare och mindre tröttsamma. Resultat: Mindre frånvaro, mindre klagomål och mindre slöseri med dyrbar tid".

Det är förvånansvärt att inte skolan har kopplat på här. Tänk så många av skolans problem som skulle kunna elimineras genom bakgrundsmusik - om man får tro säljbroschyerna. I Amerika där man ligger långt före oss i det mesta har metoden provats med positiva resultat. Så här uttrycker en rektor sin förtjusning:

"Sedan bakgrundsmusiken har installerats på vår skola har vi kunna konstatera: större

och även människor

koncentration under lektionerna. Nästan ingen frånvaro. Ankomst i rätt tid till lektionerna. Vandalisering och förstörelselusta har försvunnit. Disciplinåtgärderna har minskat till ett minimum" (ur brev till Muzak från rektor i USA).

Visst ska bakgrundsmusiken in i skolan, men inte som ovan-

stående rektor förespråkar. Istället ska den kritiskt granskas. En utmärkt uppgift för lärare och elever att ta sig an, samt analysera syftet och intresset som ligger bakom. För om man blir medveten om syftet och vinstintresset bakom denna musikform förlorar den sin verkan.

Det finns ett elevhäfte för högstadiet som heter Förförisk musik som handlar om detta. Kerstin Österlin och Petter Ljunggren heter författarna. Häftet kan rekvireras från Rikskonserter. ■

Elisabeth Lundqvist

forts från s. 80

tredje, utan några utsikter att få jobb.

Det finns ingenting som säger att det behöver vara så här. Snarare så talar allt förnuft och våra erfarenheter för att alla ungdomar måste garanteras arbete. Det måste vara en rättighet att få jobb efter avslutad skola och värnpliktstjänstgöring.

Det är också huvudkravet i en kampanj som Seco, Elevförbundet och Värnpliktiga-arbetsgruppen har tagit initiativ till och som nu skall rulla igång ute i landet. Uppaktan till kampanjen skedde i Stockholm den 18 november med en konferens. Följande organisationer

deltog, och kommer i fortsättningen också att vara med: Elevförbundet, SECO, VPL-ag, KU, SSU, FPU, HCK, Verdandi, SARF, Finska föreningen i Sverige. Konferensen sponsrades och stöddes av LO och TCO.

Som en röd tråd genom hela konferensen gick diskussionerna om det regionala och lokala arbetet. Det gäller att mobilisera framförallt den arbetslösa ungdomen, men även den studerande och arbetande ungdomen måste ta kamp för sina intressen. Följaktligen så kommer snart det regionala och lokala arbetet att stampas igång. Det skall hållas regionala upp-

takter runt om i hela landet, med start i början av februari.

Meningen är att man lokalt ska ställa krav efter den egna ortens förutsättningar. Det innebär att man exempelvis i Göteborg kan ställa krav på varvens bevarande, i Borås kan man titta på teko-industrin och så vidare.

Kampanjen skall avslutas i maj lagom till muck och skolavslutningen med en demonstration i Stockholm. Kampen mot ungdomsarbetslösheten kommer dock att fortsätta långt efter det. Ända tills all arbetslöshet är utrotad. ■

Thomas Joelsson
Elevförbundet

forts. från s. 86

bör framgå vilket ämnesområde som behandlas. För norska och danska läsare noterar jag inom parentes de böcker som är översatta.

Bilden, skolan och samhället: Nordström G Z/Romilsson C, 1970 Aldus/Bonniers. (Finns på norska, PAX förlag, 1973 och 1978)

Den polariserande metoden: Nordström G Z/Romilsson C, ingår i antologin *Kunskap-insikt-frigörelse:* Levin m fl, 1973 Wahlström & Widstrand

Bildanalys: Aspelin Gert

m fl, 1973 Gidlunds. (Översatt till danska, Rhodos Radius)

Bilder som språk: Hägg L m fl, 1972 Utbildningsförlaget (Läromedel för grundskola och gymnasium)

Bilderbok - Från Altamira till Texaco Grand Prix: Ambjörnsson R m fl, 1975 Gidlunds

Kreativitet och medvetenhet - Den polariserande pedagogikens grunder: Nordström Gert Z, 1975 Gidlunds. (Översatt till danska, Borgens förlag)

Bild och form: Hansson H/ Karlsson S-G/ Nord-

ström G Z, 1975 Skolförlaget Gävle.

Bild och myt - Ett konstpedagogiskt projekt: Björk K-O m fl, 1976 Gidlunds

Den äldre modernismen: Bergmark T m fl, 1977 Gidlunds

Innanför och utanför modernismen: Cornell P m fl, 1979 Gidlunds.

Polariserande pedagogik ingår i En ny skola? - Alternativa pedagogiska teorier: Kratz Rolf, 1977 Psykologiförlaget ab

Bilden i tiden - 9 debattinlägg: redaktör Bo Heurlin, kulturrådet, 1978 Liber

ANSLAGSTAVLAN

På anslagstavlan informerar vi om offentliga möten, kurser, seminarier, aktioner, kampanjer etc. Du som vill tipsa om kommande evenemang – hör av dej till "Anslagstavlan",

KRUT, Riddargatan 17 tv ög, 114 57 Stockholm eller ring Göran Folin, 08-32 66 48.

Debatt om kunskap

blir det på Lärarhögskolan i Stockholm under hela våren. En öppen debattserie med inbjudna inledare och diskussion därefter. Serien inleds onsdag 14/2 då Ulf Lundgren tar upp frågan: Vilken kunskap leder skolans organisation till? Onsdag 28/2: Gunnar Sillén: Hur lär man sig historia – och vilken historia? Onsdag 14/3: Hur har kunskapsbegreppet förändrats genom tiderna? Onsdag 28/3: Vilka krav har löntagarorganisationerna på skolans innehåll? Onsdag 18/4: Vad styr läraren i skolan och vad är möjligt att göra? Forskare och lärare med "alternativerfarenhet" inleder. Onsdag 2/5: ännu ej fastlagt program.

Debatterna börjar 18.00 och det hela går av stapeln på Rålambsvägen 24, ingång A.

Afrikagrupperna

anordnar ett tvåveckors seminarium i början av maj för de som är intresserade av solidaritetsarbete i de tidigare portugisiska kolonierna i Afrika. Dessutom finns en hel del material om utbildningspolitiken i speciellt Mocambique sammanställt. Anmälan och beställning kan göras hos Afrikagrupperna, Grev Turegatan 15, 114 46 Sthlm, tel 08-63 45 49.

En skolkonferens

anordnas den 17-18 mars av Förbundet Kommunist i Stockholm. Bl a diskuteras Den Alternativa Gymnasieutredningen, fadderprojekt och olika former av projektarbete. Anmälan hos Bokhandeln Barrikaden, Erstagatan 9, 116 39 Stockholm, tel 40 37 52.

NSU,

Nordiska Sommaruniversitetet, har sin sommarsession förlagd till Lövånger i Västerbotten. Tid: 28 juli-5 augusti. Där kan deltagare i de olika kretsarna diskutera vårens arbete. I en del kretsar finns det fortfarande möjlighet att hoppa in. (Se Anslagstavlan, KRUT 8).

Sommarkurser

anordnas i år av Föreningen Norden och Biskops Arnö Folkhögskola kring alternativ pedagogik, med inriktning på projektundervisning. Den ena, förlagd till Biskops Arnö, har en teoretisk inriktning, den andra, förlagd till Stockholm, är mer tillämpande. Kurserna kan kombineras, då de följer på varann. Prel datum: början av juli. Förfrågan och anmälan:

Föreningen Norden,
Vasagatan 52, 111 20 Sthlm,
tel 08/710 03 11.

Film om arbetslöshet

"Jobb?" heter en 27 min lång film i färg om arbetslöshetens orsaker, dess psykiska följder och vad man kan göra åt den. Filmen innehåller också intervjuer med bl a de politiska ungdomsförbunden, prof Gunnar Adler-Karlsson, SAF, LO, arbetslösa och AMU-studerande. Studie- och diskussionsmaterial finns. Filmen kan hyras som VCR tv-kassett från Filmcentrum, tel 08/23 27 50 för ca 100 kr. Vi som gjort filmen åker annars runt i Stockholmstrakten och visar den. Våra telefonnummer: 0758/140 79 (Brutus) och 0758/324 21 (Totte).

KAP,

Kooperativet Arbetets Pedagogik, planerar två arbetsveckor i sommar. De blir praktiskt inriktade mot bl a hantverk och trycktekniker. Förfrågan och anmälan hos KAP, Wallingatan 16 nb ög, 111 24 Sthlm, tel 08-11 11 48 (säkrast torsd 17.30-19).

Aktiv Skola

planerar för fjärde året en lägervecka i sommar. Den är öppen för lärare, elever, föräldrar och andra skolintresserade. Anmälan och förfrågan: Aktiv Skola, Wallingatan 16 nb ög, 111 24 Sthlm, tel 08-11 12 38 (torsdagar 18-20).

Krut kontaktpersoner

Gävle

Ray Nordström
S Kopparslagargatan 46
802 21 Gävle
Tel 026/18 35 41

Karlstad

Ulf Hermodsson
Sjöstadsvägen 16
654 60 Karlstad
Tel 054/18 12 10

Malmö/Lund

Kerstin Larsson
Illiongränd 86
223 71 Lund
Tel 046/13 11 28

Trollhättan

Margareta Svanfelt
Holmsgatan 11
461 00 Trollhättan
Tel 0520/387 06

Umeå

Kerstin Hägg
Rödhavevägen 12
902 37 Umeå
Tel 090/12 53 81

Göteborg

Bertil Gustafsson,
Eva Stigebrandt
Pedagogiska Inst LHS
Fack
431 20 Mölndal
Tel 031/87 80 00/311

Linköping

Mats Sjöberg
Ödegårdsgatan 34
582 57 Linköping
013/12 31 67

Mora

Björn Pålsson
Kruthornsvägen 7
792 00 Mora
Tel 0250/157 93

Uppsala

Carina Fast
Bredmangatan 7 A
752 24 Uppsala
Tel 018/10 28 33

Örebro

Christer Håkansson
Björkrisvägen 20 K
702 34 Örebro
Tel 019/16 17 48

Jönköping

Jan Håkan Hansson
Brahegatan 19
552 56 Jönköping
Tel 036/16 41 09

Luleå

Daniel Wiklund
Västra Parkgatan 13
951 36 Luleå
Tel 0920/292 38

Stockholm

Lena Hellblom
Sturevägen 1
181 33 Lidingö
Tel 08/767 71 27

Umeå

Katja Edfelt
Terrängvägen 1 C
902 34 Umeå
Tel 090/12 60 80

Östersund

Anders Orrje
Fjällglimten 30
832 00 Frösön
Tel 063/10 51 92

Prenumerera på årets 3 kommande KRUT-nr.

KRUT 10 (maj -79) om skolan och arbetarrörelsen i Skandinavien

KRUT 11 (sept -79) om normer och normdebatten.

KRUT 12 (dec -79) om läromedelsmarknaden och alternativa läromedel

Sätt in 35:– på pg 70 89 89-9 så får du dessa 3 laddade KRUT.

KRUT 10

kommer till första maj. Temat är En skola för folket? och handlar om skolan och arbetarrörelsen i Skandinavien. Vi ger ett historiskt perspektiv på utvecklingen, exempel på förhållandet skola-fackförening samt granskar den progressiva skolrörelsen. Plus en hel del till!

Vi har i detta nummer samarbetat med utbildningstidskrifterna Praxis i Norge och Unge Paedagoger i Danmark.

KRUT 9

TEMA: Ungdomskultur

Kulturindustrin skapar inga "falska" behov ur tomma intet; i stället suger kulturindustrin tag i, förvränger och slår mynt av faktiskt existerande behov.

● skate

● James Bond

● kärleksromaner

● pojkfotboll

● punk

● disco

● Travolta

KRUT

ett diskussionsforum och ett redskap för progressiva skolarbetare

- Analyser av utbildningsfrågor i ett samhällsperspektiv
- Erfarenheter från kampen för att förändra samhället och skolan
- Anslagstavla för bl a skolarbetarorganisationer
- Presentationer av väsentlig litteratur om utbildning – samhälle

4 nr/år, 45 kr/år. GÄRNA STÖDPRENUMERATION pg 70 89 89-9. KRUT,
Riddargatan 17 tv ög, 114 57 Stockholm, tel: 08-62 47 80, fred kl 15-19.